

NART

İKİ AYLIK DÜŞÜN VE KÜLTÜR DERGİSİ

ISSN: 1302-2539

“Бзэр тлэшлэкимэ,
доклуэдыр,
лыы зыщлэтыр фысакъ”

Бештокъуэ Хьэбас

En eski alfabetik yazının sahibi
Fenikeliler değil mi !?

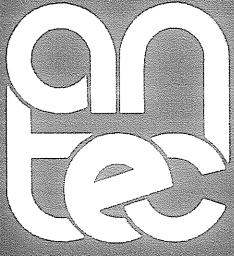
**Turçaninov olayının
düşündürdükleri**

Doğu Akdeniz örneklemei;

**Türkiye Çerkesleri
ne kadar diasporik?**

**20. yüzyılın başlarında
Çerkes dernekleri,
faaliyetleri ve Ethem Bey-2**

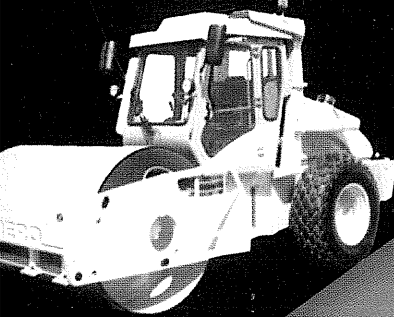
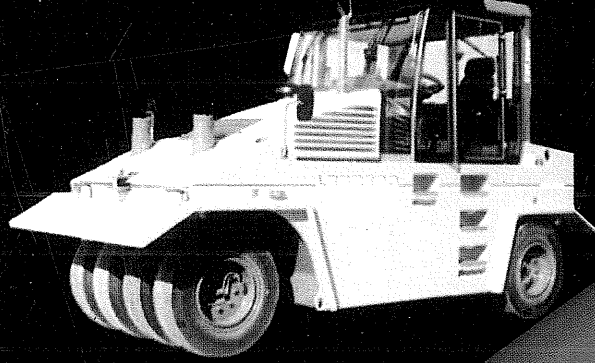
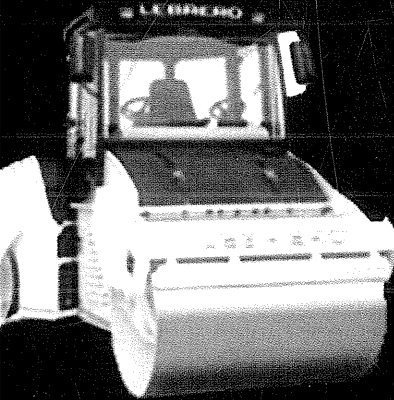
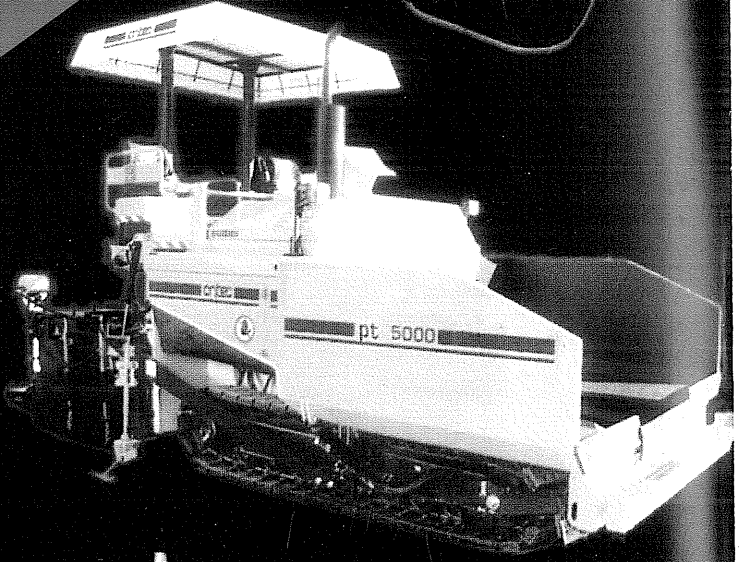
antec spa

LEBRERO

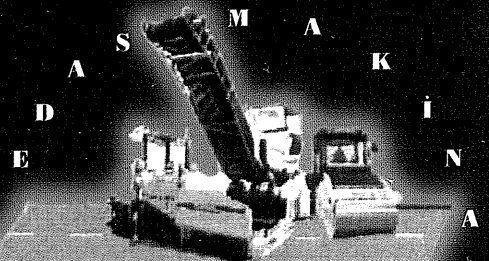
ASFALT MAKİNALARI

ALIM, SATIM, KİRALAMA,
SERVİS ve YEDEK PARÇA

VÖGELE - WIRTGEN - HAMM - DEMAG - VIBROMAX

BOMAG - CAT - BITELLI - TITAN - STA - MARINI

www.edasmakine.com

ASFALTA ÖNCÜ GRUP

Adres: İvedik Org. San. Bölgesi 22. Cadde 691. Sokak No:4 Ostim/ANKARA
Tel: 0312 394 10 97 Faks: 0312 394 11 87 - info@edasmakine.com

NART
KAFKAS DERNEKLERİ FEDERASYONU
İKİ AYLIK DÜŞÜN VE KÜLTÜR DERGİSİ ISSN: 1302-2537

ISSN 1302 - 2539
Ocak - Şubat 2007
Sayı: 53

Yerel süreli yayındır. İki ayda bir yayınlanır

YAYIN SAHİBİ
Kafkas Dernekleri Federasyonu adına
CIHAN CANDEMİR

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Cumhur Bal

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Behice Yeşilbağ

YAYIN KURULU
Adnan Özveri
Hakan Eken
Özdemir Özbay
Zafer Sürer

DANIŞMA KURULU
Cahit Aslan
Çetin Öner
Erol Taymaz
Murat Papsu
Memet Yedic
Nejdet Hatam
Sururi Oğün

GRAFİK TASARIM
Behice Yeşilbağ

ABONE ve HALKLA İLİŞKİLER
Fidan Şimşek

BASKI YERİ ve TARİHİ
Yorum Basın Yayın Sanayi Ltd. Sti.
İvedik Matbaacılar Sitesi 35. Cad. No: 36-38
Tel: (0312) 395 21 12 Yenimahalle-Ankara
Baskı Tarihi: 24.04.2007

ABONELİK İÇİN
Ziraat Bank. Ernek Ankara Şb.
TL hesabı: 35586148 - 5001
Dolar hesabı: 35586148 - 5002
Euro hesabı: 35586148 - 5003

Posta çeki hesap no. 1911687

ABONELİK KOŞULLARI
Yurt içi yıllık: 30 YTL
Avrupa yıllık: 30 Euro
ABD yıllık: 40 USD

AVRUPA'DAN ABONELİK İÇİN
Yaşar Aslankaya
0049 1775808006

YAYIN İDARE ADRESİ
Şenyuva Mahallesi, Kafkas Sokak, No: 60
Beştepe / ANKARA
Tel: +90(312) 223 51 59
Faks: +90(312) 212 52 40
nartdergisi@kafkasfederasyonu.org

Yayınlanan yazıların sorumluluğu
yazarlarına aittir. Dergide yer alan yazı
ve fotoğrafların her hakkı saklıdır.
Kaynak göstermek koşuluyla yayınlanabilir.

Bu sayı 5.000 adet basılmıştır

KAFKAS Dergisi'nin Çerkes Birleşiminde 2004 yılında
düzenlediği "Amçıl" konferansına katılanlar için
Bunak Çerkesçe'de bir yazı.

Editörden...

Merhaba değerli Nart okurları;

Kafkas Dernekleri Federasyonu'nun üye sayısı yeni katılımlarla birlikte 56'ya ulaştı. Buna paralel olarak Nart Dergisi'nin abone ve okur sayısı da artmaya devam ediyor. Sizlerin ilgisi ile her sayıda biraz daha büyüyor derginiz. Nart'ta yayımlanabilir değerlerde gördüğünüz yazı, araştırma, fotoğraf, tarihi belge gibi malzemeleri bizimle paylaşmaya devam etmenizi rica ediyorum.

Son sayılarımızda gördüğümüz gibi, "Şiir" ve "Nart Çocuk" bölümlerimizde, kurslarımızın devam ettiği Adıge ve Abhaz dillerinde de kiril alfabeyle birer tane şiir ve masal yayımlıyoruz. Bu sayımızda da özenle seçtiğimiz iki orijinal eserle devam ettik, beğenerek okuyacağımızı umuyoruz.

Zaman zaman büyüteç altına almak istediğimiz, önemli konulara değinen ciddi araştırmaların yayımlandığı "Büyüteç" bölümümüzde, yazın tarihimize ve kültürümüze açısından çok önemli bir bulgu olan ve daha önce hakkında makaleler yayınladığımız "Maykop Taşı" ile ilgili yeni bilgilere yer veriyoruz, ilgiyle okuyacaksınız.

Özünde "Çerkes" kimliğine vurgu yapmaya özen gösterdiğimiz Ethem Bey Dosyası'nın sonuna geldik. Önümüzdeki sayıda yayınlayacağımız tanıklıklar, birkaç görüş ve sonuç yazısıyla dosyayı bitireceğiz. Ash çok daha geniş olan ve dergimizde yayımlanan haliyle de çeşitli araştırmacı ve tarihçilerin bizimle iletişime geçmelerine neden olan Ethem Bey araştırma dosyasını, önümüzdeki günlerde kitap haline getirmeyi planladık. Zamanını ayrıca sizinle paylaşacağız.

Bu sayımızda ayrıca iki önemli araştırma yazısına daha yer verdik. İlki, aynı zamanda Abaza dili öğretmenlerimizden olan Habat Şogan'ın, yaşayan Abaza boyları ve günümüzde kullandıkları Abazaca aksanlar ile ilgili bir araştırması. Diğeri ise sosyolog akademisyenlerimizden sayın Cahit Aslan'ın, büyük bir özveriyle gerçekleştirdiği ve Adana derneğimizce yayımlanan "Doğu Akdeniz'deki Çerkesler" kitabında yer alan değerli araştırmasına dayandırdığı bir sunumu. İlgiyle okuyacağımızı düşünüyoruz.

Yeni başladığımız Çerkes El Sanatları bölümü ve diğer sayfalarımızla, derginizi yine elinizden bırakamayacaksınız. 54. sayıda tekrar buluşmak üzere;

Sağlıcakla kalın...

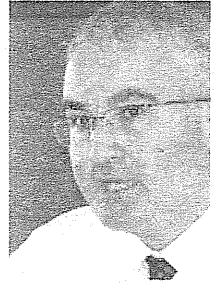
Behice Yeşilbağ

İÇİNDEKİLER

Uzman Gözüyle - Almanya, AB dönem başkanlığında Karadeniz ve Kafkasya politikasını yeniliyor / <i>Hasan Kanbolat</i>	3
Putin'in Münih konuşması, diaspora ziyaretleri ve diğer gelişmeler / <i>Cihan Candemir</i>	
Federasyon'dan - Yeni katılımlarla büyümeye devam ediyoruz / <i>Cumhur Bal</i>	9
Kültürümüz - Geleneğimiz - El Sanatlarımız - Feden I / <i>Abaze Süleyman</i>	14
Araştırma - Yaşayan Abaza boyları ve aksanlarıyla günümüz Abazacası / <i>Habat Şoğan</i>	16
Haber - UNESCO Uluslararası Anadil Günü	23
Haber - Anadil öğretmenlerimiz Ankara'da değerlendirme toplantısı yaptılar	24
Köylerimiz - Çorum - Anjikuey (Kırkdilim) / <i>Ağırçanokue Hüseyin Ercan</i>	25
Görüş ve Düşünceler - Türkiye Çerkesleri ne kadar diasporik? / <i>Yrd. Doç. Dr. Cahit Aslan</i>	28
Tarihçinin Mutfağından - Hacıların Türkiye'ye kara yoluyla gönderilmesine izin verilmemesi / <i>Murat Paşsu</i>	38
Batı Kafkasya'nın tamamen fethi için askeri güç kullanılmasının gerekliliği / <i>Murat Paşsu</i>	
İçimizden Biri - Doyamadığı anadili yastık olsun sonsuza dek başına - <i>Ömer Büyüka (Beygua) / Mahinur Tuna</i>	40
Araştırma Dosyası / Ethem Bey 7 - 20. y.y. başında Çerkes sivil toplum kuruluşları, kültürel, siyasal atkinlikleri ve Ethem Bey-2 / <i>Düz.: Hakan Eken</i>	43
Şiir - Dudağın Ucunda / <i>Thatsı Tamer</i>	48
СыйачІва / ЛагІвычв Джьамльадин	
Çeviri - Rusya'nın yok olmaya yüz tutan dilleri / <i>Chloe Arnold - BBC Rusya Muhabiri</i>	50
Büyüteç - Turçaninov olayının düşündürdükleri / <i>Necmettin Karaerkek</i>	51
Nart Çocuk Masal - Hangisi daha büyük / <i>Çev.: Ağırçanokuo Hüseyin Ercan</i>	60
КЪАЗ АНЭЖЬ / НАЛШЫК МУХЪЭМЭД	
Nart Çocuk - Boyama	64

Almanya, AB Dönem Başkanlığı'nda Avrupa'nın Karadeniz ve Kafkasya politikasını yeniliyor

HASAN KANBOLAT
ASAM

Sovyetler Birliği'nin ve Varşova Paktı'nın dağılması sonrası batıdan doğuya doğru genişleyen AB ve NATO'nun nihai hedefi Karadeniz'i kapsayacak şekilde Güney Kafkasya'yı da (Dublin'den Bakü'ye) içine alarak genişlemeyi tamamlamak ve doğal sınırını Hazar Denizi kıyıları olarak belirlemek gibi görünmektedir.

A lmanya, Ocak 2007'de Avrupa Birliği (AB) dönem başkanı olmuştur. Berlin, altı ay sürecek olan bu kısa dönem başkanlığı süresinde zamanı çok iyi değerlendirmek ve sonuç alıcı, kalıcı politikalar oluşturmak istemektedir. Bu nedenle, Almanya'nın dönem başkanlığı süresi içinde AB'nin Karadeniz ve Kafkasya politikasını yenilemeye çalıştığı, Birliği bu iki bölgeye doğru yönelttiği gözlemlenmektedir. Nitekim, Brüksel'de hazırlanmaya başlanılan AB'nin Karadeniz Raporu, Almanya Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier'in gerçekleştirdiği Güney Kafkasya gezisi, ASAM ile Konrad Adenauer Vakfı'nın 2007 yazında Ankara'da yapmayı planladıkları Kafkasya konulu uluslararası konferans, Berlin'in AB çerçevesinde gerçekleştirmeye çalıştığı Karadeniz ve Kafkasya açılımının sadece birkaç göstergesidir.

Sovyetler Birliği'nin ve Varşova Paktı'nın dağılması sonrası batıdan doğuya doğru genişleyen AB ve NATO'nun nihai hedefi Karadeniz'i kapsayacak şekilde Güney Kafkasya'yı da (Dublin'den Bakü'ye) içine alarak genişlemeyi tamamlamak ve doğal sınırını Hazar Denizi kıyıları olarak belirlemek gibi görünmektedir. Nitekim, söz konusu strateji çerçevesinde Berlin, gerek Karadeniz'i gerekse Kafkasya'yı Avrupa sınırları içinde görmektedir. Söz konusu neden-

Rusya Federasyonu'nun son yıllarda enerjii güç ve baskı unsuru olarak kullanmaya başlaması Avrupa-Atlantik dünyasını tedirgin etmiş ve gerek enerji kaynakları ve gerekse enerjinin Avrupa'ya aktarımında ulaşım yolları açısından Rusya Federasyonu dışında kaynak ve yol arayışını başlatmıştır.

lerden dolayı Steinmeier'in Şubat ayı sonunda gerçekleştirdiği Güney Kafkasya gezisi hem Avrupa Birliği ve hem de Kafkasya'nın doğal parçası olan Türkiye için önem taşımıştır.

Steinmeier'in Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ı kapsayan Güney Kafkasya turunda AB ile ilişkilerin yanı sıra enerji, bölgesel sorunlar ve demokratikleşme de gündeme gelmiştir. Steinmeier, Güney Kafkasya gezisinin ilk durağı olan Azerbaycan'da Bakü'nün AB ile yakınlaşma sürecinde ilk adımları attığını, ancak bu adımı diğerlerinin izlemesi, başta ölüm cezasının kaldırılması, demokratikleşme sürecinin hızlandırılması ve hukuk devletinin yapılması olmak üzere siyasi ve ekonomik alanda yapılması gereken yeni düzenlemelere dikkat çekmiştir. Almanya ile Azerbaycan arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasının 15. yıldönümünde (19 Şubat) gerçekleşen görüşmelerde Dağlık (Yukan) Karabağ'da önemli bir gündem maddesi olmuştur. Azerbaycan'ın son yıllarda petrol ve doğal gazın satışından elde edilen gelirle zenginleşmeye devam etmesine karşın Ermenistan'ın ekonomik bakımdan gerilediğine dikkat çeken Steinmeier, iki ülke arasında oluşan gelir uçurumunun Dağlık Karabağ gerginliğini olumsuz yönde etkilediğini açıklamıştır. Steinmeier, Bakü'de son görüşmesini Azerbaycan devlet petrol şirketinin (SOCAR) yönetim kurulu başkanı Natig Aliyev ile yapmıştır. Rusya Federasyonu'nun son yıllarda enerjii güç ve baskı unsuru olarak kullanmaya başlaması Avrupa-Atlantik dünyasını tedirgin etmiş ve gerek enerji kaynakları ve gerekse enerjinin Avrupa'ya aktarımında ulaşım yolları açısından Rusya Federasyonu dışında kaynak ve yol arayışını başlatmıştır. Bu nedenle, Azerbaycan'ın enerji alanında Avrupa ile daha yakın işbirliği geliştirmesini öneren Steinmeier, Rus petrolü ve doğal gazına olan bağımlılığı azaltacak alternatif arayışı içinde olduklarını, Azerbaycan'ın enerji üreticisi ülke olarak taşıdığı öneme dikkat çekmiştir. Azerbaycan sadece kendi enerji kaynakları açısından değil, enerji ulaşım hattı üzerinde olduğu içinde ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü, Kazakistan petrolünün ve

Almanya Dışişleri Bakanı Steinmeier, Azerbaycan'dan sonra ziyaret ettiği Gürcistan'da AB ve Almanya'nın Gürcü-Rus geriliminden rahatsız olduğunu açıkça ortaya koymuştur. AB, gerek eski Sovyet cumhuriyetlerinde ve gerekse Karadeniz bölgesinde Rusya Federasyonu'nu rahatsız ederek başarılı politikalar yürütemeyeceğini düşünmektedir.

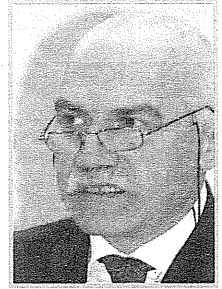
Türkmenistan doğal gazının Hazar Denizi geçişi olarak Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye üzerinden Avrupa'ya aktarılması olasılığı bulunmaktadır. Steinmeier, Azerbaycan'dan sonra ziyaret ettiği Gürcistan'da AB ve Almanya'nın Gürcü-Rus geriliminden rahatsız olduğunu açıkça ortaya koymuştur. AB, gerek eski Sovyet cumhuriyetlerinde ve gerekse Karadeniz bölgesinde Rusya Federasyonu'nu rahatsız ederek başarılı politikalar yürütemeyeceğini düşünmektedir. Tiflis-Moskova ilişkilerinin uyum içinde olmasının bölgenin istikrarı açısından önem taşıdığını, Almanya'nın bu iki başkent arasındaki sorunların aşılması için katkı sağlamaya hazır olduğunu açıklamıştır. Steinmeier, Gürcistan'ın NATO ve AB ile işbirliğini arttırmasını da görüşmüştür. Tiflis yönetimine, AB'nin sınırlarında anlaşmazlık ve çatışma istemediği mesajını veren Steinmeier, Gürcistan'dan, Abhazy ve Güney Osetya ile yaşanan anlaşmazlıkların giderilmesini istemiştir. Ayrıca Steinmeier, Berlin'in Abhazy ile yaşanan gerginlikte arabuluculuk faaliyetlerine devam edeceğini de açıklamıştır. Steinmeier'in Güney Kafkasya turu, Ermenistan ziyareti ile sona

ermiştir. Steinmeier'in Ermenistan temaslarında gündemin ilk maddesini Dağlık Karabağ sorunu oluşturmuştur. Steinmeier, Dağlık Karabağ'da yaşanan sorunların çözümü için, Ermenistan ve Azerbaycan'a çağında bulunmuştur. Steinmeier, tarafların ikili görüşmelerde ilerleme sağladığını, arabuluculuğa gereksinimi olmadığını açıklamıştır.

Sonuç olarak, Steinmeier'in Güney Kafkasya ziyareti, dönem başkanlığını Almanya'nın yürüttüğü AB'nin komşuluk ve ortaklık politikaları açısından da önem taşımaktadır. 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'nin son genişlemesinden sonra, *Daha Geniş Avrupa (Wider Europe-European Neighbourhood Policy (ENP): A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours)* programı çerçevesinde AB, Karadeniz ve Güney Kafkasya ülkeleri ile ilişkileri düzeltme ve bu ülkeleri AB standartlarına yükseltmeye yardım yönünde adımlar atmaya başlamıştır. Bu bağlamda AB, Karadeniz ve Güney Kafkasya'daki dondurulmuş çatışma bölgelerindeki sorunların çözülmesinde, siyasî ve ekonomik reformların gerçekleştirilmesinde daha etkin bir rol üstlenmeye başlamıştır. *Daha Geniş Avrupa* programında demokrasiye geçiş süreci, ödüllerle teşvik edilen ve Kopenhag Kriterleri benzeri koşulları yerine getirmeleri karşılığında adeta "AB'ye üyelik dışında hemen herşeyin teklif edildiği uzun bir süreç" olarak aktarılmaktadır. Çizilen hukukî çerçeve ise "ortaklıktan ziyade, üyelikten daha az bir dizi hakları" içermektedir. 14 Haziran 2004'te *Daha Geniş Avrupa-Komşuluk Politikaları* programına Güney Kafkasya ülkeleri de dahil edilmiştir. 14 Kasım 2006'da hazırlanan *Eylem Programı (ENP Action Plans)*, *Avrupa Komşuluk Politikaları* çerçevesinde Güney Kafkasya ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesini öngörmüştür. Böylece, Karadeniz'den sonra Güney Kafkasya ile AB arasında daha yakın ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. AB'nin Sovyetler Birliği coğrafyasındaki ikinci genişlemesinin Güney Kafkasya'yı (özellikle Gürcistan'ı) kapsayabileceği de olasılıklar içerisinde. Üçüncü Dalga olarak adlandırılmaya başlanan sözkonusu olası genişleme, Moskova'yı AB'nin Mayıs 2004 genişlemesinden daha fazla etkileyebilecektir ■

Putin'in Münih konuşması diaspora ziyaretleri ve diğer gelişmeler

“Putin Rusyası” siyasi ilişkilerinde Rusya'nın etnik ve dini yapılarını avantaj olarak kullanmaya başlamıştır. Müslüman Tataristan liderini Suudi Arabistan'a götürmesi, Kuzey Kafkas Cumhuriyetlerinin Cumhurbaşkanı'na ise Ürdün'e göndermesi önemli bir siyasi açılım olarak görülmelidir.

CIHAN CANDEMİR
KAF-FED Genel Başkanı

Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin'in 10 Şubat 2007 tarihinde Münih Güvenlik Konferansı'nda yaptığı konuşma, tüm dünyada büyük yankı uyandırdı ve yeni bir soğuk savaş döneminin başlangıcı olarak değerlendirildi. Putin konuşmasında, ABD'yi meşru olmayan yöntemlerle dünya düzenini tek taraflı bozmakla suçladı. ABD'nin ulusal sınırlarının ötesine geçtiğini, uluslararası hukuk kurallarını ihmal ettiğini, diğer ülkelere dayatılan ekonomik ve siyasal koşullar altında hiç bir ülkenin kendini güvencede hissetmeyeceğini; bunun da yeniden silahlanma yarışını başlatacağını vurguladı.

1990 yılında Sovyetler Birliği'nin çökmesinin ardından, soğuk savaşın yarattığı gerginliğin sona ermiş olması, dünyada global bir barış ortamını

oluşacağına dair umutlar uyandırmış ve genel bir sevinçle karşılanmıştı. Ancak, aradan geçen ilk 10 yıl, aslında tek kutuplu dünya düzeninin çok da iyi bir şey olmadığını tüm dünyaya gösterdi. Dünyanın sempati duyduğu Clinton yönetiminin sona ermesi ve ABD'de Bush başkanlığında neo CON'ların yönetime gelmesiyle, 11 Eylül milad olmak üzere, bugün dünya çok daha büyük bir kaosa sürüklenmiş gözüküyor. Tüm dünya devletleri bir yandan tek patronla çatışmaktan kaçınıırken, diğer yandan kendini koruyacak yeni ittifaklar oluşturmanın peşinde. Putin liderliğindeki Rusya da, elindeki enerji kaynaklarını bir silah olarak kullanarak, yeni kutuplar ve ittifaklar oluşturmaya çalışıyor. Bu çerçevede Putin, Münih konuşmasının hemen ardından Orta Doğu ülkeleri Suudi Arabistan, Katar ve Ürdün'ü ziyaret etti. Tüm ABD yanlısı politikalar izlemekte olan bu ülkeler de, Putin'i çok sıcak karşıladılar. Muhtemelen Suudi Arabistan ve Katar'da ortak enerji politikaları yürütülmesi konuları gündemin en önemli maddesini oluşturdu.

Yeni soğuk savaş döneminin yaratabileceği gerginlikler, yeniden silahlanma sürecinin kimlerin işine geleceği, gelişmekte olan Türkiye gibi ülkelere çıkacak faturaların neler olacağı çok detaylı araştırma konu-

Merkel'in (solda) konuşmasıyla açılan 43. Güvenlik Konferansı'na 40'li Bakan, 300'ün üzerinde uzman katıldı. Putin'in (sağda), konferansta yaptığı ABD'yi suçlayıcı konuşma Washington ve NATO'nun tepkisine yol açtı.

larıdır. Bunları ara not olarak kaydedip, konumuz olan Putin'in Orta Doğu ziyaretinde kullandığı ilginç yöntemleri not etmemiz gerekiyor. Putin Orta Doğu ziyareti sırasında, İKÖ (İslam Konferansı Örgütü) içinde gözlemci üye statüsüne sahip ülke olarak, Rusya'daki müslüman unsurları da yanında taşımaya özen gösterdi. Suudi Arabistan'ı ziyareti sırasında Tataristan Cumhurbaşkanı Mintimer Şamiev'i ve Müslüman toplumunun ileri gelenlerini yanında götürdü. Heyette bulunan kadınların Suudi Arabistan geleneklerine göre giyinmeleri suretiyle sıcak mesajlar verilmeye çalışıldı.

Ürdün ziyareti

Çerkes toplumu olarak bizi en çok ilgilendiren kısmı ise Ürdün ziyareti oldu. Ben de şahsen o tarihlerde Ürdün'de bulunmam münasebetiyle, Putin'in Ürdün seyahatini bizzat gözleme ve öncesindeki gelişmeleri Ürdün'deki hemşerilerimizle birlikte yaşama fırsatı elde ettim.

Putin'in Ürdün'ü ziyaretinin 2 gün öncesinden Moskova'dan özel bir uçak ile Kabardey-Balkar Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Arsen Kanokov, Adigey Cumhurbaşkanı Aslan Thakuşinov ve İnguş Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Murat M. Zyazikov, yanlarında bakanlar ve sanatçılardan oluşan bir heyetle Amman'a geldiler. DÇB Başkanı Dzemiha Kaspolet de heyette yer aldı. Heyetin gelişinin, Çerkes toplumuyla yönelik hiç bir kazanımı olmadığı gibi, tartışmalar Federasyonumuz karşıtı sitelerde yer aldı. Yapılan diplomatik ziyaretin siyasi kazanımları olup olmadığını zaman ve bizim örgütlü çabalarımız belirleyecektir. Burada yansıtmaya çalışacağımız konular, batı basınında ve Türkiye stratejistlerinin gözlerinden kaçan hususlar olacaktır.

Birinci gözlemimiz, "Putin Rusyası"nın siyasi ilişkilerinde Rusya'nın etnik ve dini yapılarını avantaj olarak kullanma siyasetidir. Müslüman Tataristan liderini Suudi Arabistan'a götürmesi, Kuzey Kafkas Cumhuriyetlerinin Cumhurbaşkanı'na ise Ürdün'e göndermesi önemli bir siyasi açılım olarak görülmelidir. Bu açılımı St. Petersburg'da geçen yıl düzenlenen "Rusya'nın Hemşerileri Kongresi" ve sonuçları çerçevesinde Rusya'nın diasporada yaşayan halklara yönelik yeni siyasetinin uzantısı olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Özellikle Çerkes diasporası bu mesajı iyi değerlendirmek zorundadır. Türkiye Cumhuriyeti'ni yönetenlerin de bu siyasi açılımları (çok umutlu olmamakla beraber) değerlendirmeleri gerektiğini düşünüyoruz.

Putin'in Ürdün ziyaretinin olumlu sonuçları olarak değerlendireceğimiz diğer hususlar şunlardır:

Öncelikle, Rusya Devlet Başkanının dış politik ilişkilerinde önemli bir unsur olmanın prestiji, Kuzey Kafkasya'daki Cumhuriyetlerimizin Cumhurbaşkanı'ndan önemli bir gelişmedir diye düşünüyoruz. Cumhurbaşkanı'nın resmi statüsünün sadece Rusya Federasyonu sınırları ile kısıtlı olmadığına görülmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ziyaretin Ürdün'e yönelik boyutunda ise Ürdün'de yaşayan hemşerilerimiz prestij ve moral kazanmışlardır. Cumhurbaşkanı'nın bizzat Ürdün kralı tarafından kabul edilmesi ve bu kabul sırasında Kuzey Kafkasya ile ekonomik ilişkilerin desteklenmesine dair mesajlar, Ürdün'de yaşayan hemşerilerimizi onurlandırmıştır. Uzun süredir kendine kaplanmış olan Ürdün'deki hemşerilerimiz yeniden heyecanlanmış, ulusal sorunlarını hatırlama ve gündeme getirme fırsatını bulmuşlardır. Kanokov ve Thakuşinov adına verilen davetlere Ürdün'de yaşayan tüm hemşerilerimiz katılarak yeniden anavatanı hatırlamış, Cumhurbaşkanı'na tanışmışlardır. Yok olan dil ve kültürel konulardaki eksikliklerini Cumhurbaşkanı'na ileterek destek istemişlerdir. Bundan sonra Ürdün'deki dernek çalışmalarına katılımın daha çok olacağını ve Ürdün'lü hemşerilerimizin de diasporadaki diğer kurumlarımızla daha sıkı ilişki içerisinde olacaklarını umuyorum. Özellikle Suriye ve İsrail'deki demeklerin başkanlarının da Amman'a gelerek, DÇB başkanımızla birlikte olması, yeni işbirliklerimize kapı açabilir umundayız. Bu oluşan sıcak ilişkilerin somut sonuçları şimdiden görülmektedir. İsrail Kfar Kama'dan, bu yıl Temmuz ayında yapacakları kültür etkinliğine, Federasyon başkanlığı olarak, Ankara derneğimizin Elbruz ekibi

RF Başkanı Putin, Ürdün ziyaretinde Kral Abdullah ile birlikte

ile birlikte davet almış bulunuyoruz.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Başlayan ilişkilerden kısa zamanda sonuçlar almak mümkün değildir. Ancak, bu tanışmaları somut işbirliklerine taşımak ve kazanımlar elde etmek bizim elimizdedir. Güçlü birlikler içinde yapacağımız işbirlikleri mutlaka olumlu sonuçlar verecektir.

K.Maraş'ta alınan önemli kararlar

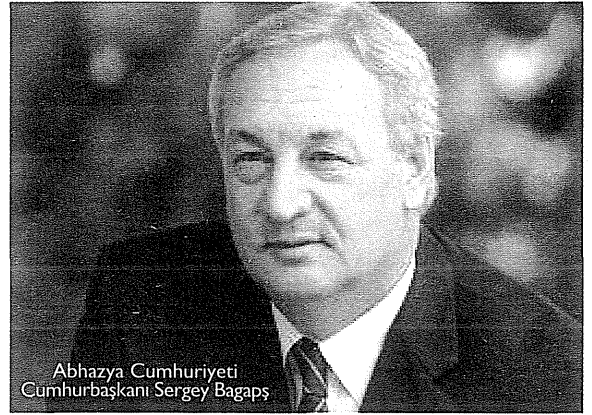
Ocak ve Şubat aylarındaki diğer önemli gelişmelere gelince, Kahraman Maraş'ta 24 Şubat tarihindeki bölgesel toplantıdan bahsetmemiz gerekiyor. 24 Şubat tarihinde tüm bölge derneklerimiz, Kahraman Maraş, Göksun, Afşin, Adana, Reyhanlı ve Osmaniye Derneklerimizin katılımı ile bir toplantı yapılmıştır. Toplantı da bölge demek yöneticilerimizin yanında thamadelerimiz, köy muhtarları, gençlerimiz hazır bulunmuşlardır. Geniş katılımlı ve çok canlı geçen bu toplantıda sosyal yaşamımızla ilgili sorunlar görüşülmüş ve önemli kararlar alınmıştır. Düğünlerde silah ve alkol kullanımının yasaklanması yönünde karar alınmış, ayrıca düğün, nikah, nişan ve cenaze törenlerinde adetlerimizin bu günkü koşullarda nasıl uygulanması gerektiği konusunda görüşler tespit edilmiştir. Tüm bu konular ile birlikte dil ve khabzenin korunması için Federasyonumuzca yapılacak çalışmalar belirlenmiştir. Bu toplantı da bir kere daha göstermiştir ki örgütlü çalışmalarla toplumsal sorunlara çözümler getirilebilmek mümkündür ve ancak tabanımızla birlikte alınan kararların uygulama şansı olmaktadır.

Dil kurslarımıza olan ilgi gerçekten ümit vericidir. Dilin korunması konusunda toplumumuzdaki duyarlılığın her geçen gün arttığını görmek bizleri umutlandırmaktadır. Mart ayında önemli etkinliklerle anadil

çalışmalarımız sürecektir. Bu arada Ankara Kafkas Derneğimizin organizasyonlarıyla, Elbruz folklor ekibimizle birlikte Adıgey Cumhuriyeti, İslamey Müzik grubumuzun Türkiye turnesine katılması organize edilmiştir. Bu gösterilerin yoğun ilgi görmesini bekliyoruz.

Bagapş'ın Türkiye ziyareti

Son ve önemli konu ise Abhazya Cumhurbaşkanı Sayın Bagapş'ın Türkiye ziyaretidir. Bu ziyaretin tarihi ve programı kesinleşmiştir. Sayın Bagapş ve heyeti 21-25 Nisan tarihleri arasında Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi'nin davetlisi olarak Türkiye'ye gelecektir. Sayın Bagapş'ın Türkiye diasporası ile buluşması Hendek yakınlarında Uzunca Orman köyünde 23 Nisan günü olacaktır. Tüm hemşerilerimizin burada bulunması, çok büyük bir kalabalığın var olması toplumumuz açısından çok önemli bir görev haline gelmiştir. Tüm hemşerilerimizi uzak yakın demeden, Uzunca Orman köyünde 23 Nisan günü bulunmaya çağırıyoruz ■

Abhazya Cumhuriyeti
Cumhurbaşkanı Sergey Bagapş

Abhazya heyetinin ziyaret programı

21 Nisan 2007 Cumartesi:

12:00 - Heyetin Atatürk Hava Limanı'na gelişi ve otele transferi

17:00 - 19:00 - Heyetin Selimiye, Kafkas Abhazya Kültür Derneğinde camia ile buluşması

22 Nisan 2007 Pazar:

10:00 - 12:00 - Otelde kahvaltılı basın toplantısı

13:00 - 17:00 - Boğazda tekne gezisi

20:00 - 22:00 - İş-Ekonomi toplantısı

23 Nisan 2007 Pazartesi (Resmi Tatil):

11:00-16:00 - Hendek Uzuncaorman köyünde Kafkas diasporası ile buluşma ve kültürel etkinlikler.

16.00 - Heyetin kara yoluyla Ankara'ya hareketi

20:00 - Heyetin Ankara girişlerinde karşılanması

24 Nisan 2007 Salı (Ankara):

10:00-12:00 - Otelde kahvaltılı basın toplantısı

13:00-16:00 - TOBB Üniversitesi'nde, "Abhazya" konulu panel: Konuşmacılar Abhazya Dışişleri Bakanı ve Akademisyenler

16:30 - 18:30 - TOBB Üniversitesi'nde kokteyl, Think Thank kuruluşları ve yabancı misyon ile özel toplantı

20:00-24.00 - Devlet Başkanı ve heyeti onuruna düzenlenecek gece

25 Nisan 2007 Çarşamba:

09:00-10:00 - Heyetin; Ankara'dan İstanbul'a havayolu ile hareketi

11:00-13:00 - Heyetin havaalanından Abhazya'ya yolcu edilmesi.

Yeni katılımlarla büyümeye devam ediyoruz

CUMHUR BAL
Kaf-Fed Genel Koordinatör

Federasyonlaşma ihtiyacından yola çıkılarak, 2003 yılında 21 Kafkas derneği tarafından kurulan Kafkas Dernekleri Federasyonu'nun üye sayısı, geçtiğimiz günlerde üyelik talepleri kabul edilen Bolu, Nazilli, Yalova ve K. Maraş derneklerimizin katılımı ile 56 oldu

Kafkas Dernekleri Federasyonu 03.07.2003 tarihinde gerekli evraklarını hazırlayarak yetiştirebilen 21 dernek tarafından büyük bir coşku ile kurulmuştu. Kuruluşundan beş ay gibi kısa bir süre sonra ilk Genel Kurulunu 21 Aralık 2003 tarihinde büyük bir coşku ile yaptığında üye dernek sayısı 34 olmuştu. Hızla büyüyen federasyonumuzun hantallaşmasını önleyerek iletişim ve etkinliklerde daha dinamik olmasını ve niceliğin yanı sıra nitelik olarak da gelişmesini sağlamak için derneklerimiz 8 coğrafi bölgeye ayrılmıştı. Her bölge de, yaptığı ilk toplantıda bir derneği koordinatör dernek olarak belirlemişti.

Kaf Fed, II. Olağan Genel Kurulu'nu 27.11.2005 tarihinde 49 üye dernekle gerçekleştirmişti. Bu sayı artık nicel büyümede doyum noktasına doğru ulaşıldığını gösteriyordu. Çünkü, Türkiye'de kurulu ve potansiyeli olan Kafkas derneklerinden, neredeyse üyemiz olmayan kalmamıştı.

Federasyonumuz, derneklerimizin toplam kalitesini yükselterek niteliği artırmak için 2005 yılında "Kafkas Dernekleri Federasyonu ile üye dernekler arasındaki network ağını güçlendirmek ve kapasite-

lerini geliştirmek" adlı bir proje yürüterek, dernek başkanlarını, düzenlenen üç ayrı eğitim seminerinde eğitime tabii tutmuştu. Daha sonra bu seminerler bölgelere kaydırılarak koordinatör derneklerde tekrarlanmıştı. Federasyonumuz bu seminerleri, sürekli kılarak halen devam ettirmektedir.

Federasyonumuza üye dernek sayısı 2007 yılında katılan K.Maraş Kafkas Kültür Derneği, Nazilli Kafkas Kültür ve Dayanışma Derneği, Bolu Kafkas Derneği ve Yalova Çerkes Birliği Kültür ve Dayanışma Derneği ile birlikte 56 olmuştur.

YALOVAÇERKES DERNEĞİ AÇILDI

Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye diaspora tarihinde bir ilk yaşandı. İlk Defa "Çerkes" ismi kullanılarak bir dernek kuruldu. 24 Temmuz 2006 tarihinde resmi olarak kurulan Yalova Çerkes Birliği Kültür ve Yardımlaşma Derneği, çalışmalarını tamamlayarak 21 Ocak 2007 Pazar günü resmi açılışını yaptı.

Çok sayıda davetlinin katıldığı görkemli açılış töreninde, Yalova Belediye Başkanı Barbaros H.Binicioğlu, Belediye Başkan Yardımcısı Hakan Baş'ın

Yalova Derneği'nin açılışında, kurucu üyeler ve Yalova'nın emektar isimlerinden Fevzi Güven (sol başta) ile, DÇB yönetim kurulu üyesi Necdet Hatam (ön sıra soldan 2.), Kaf Fed Genel Başkanı Cihan Candemir (üstte ortada), Kaf Fed Genel Koordinatörü Cumhuri Bal (sağ başta) biraraya geldiler.

yanı sıra, Kafkas Dernekleri Federasyonu Genel Başkanı Cihan Candemir, Genel Koordinatör Cumhuri Bal, DÇB yönetim kurulu üyeleri Nahit Serbest, Necdet Hatam'ın yanı sıra, tüm partilerin il başkanları ile birçok davetli katıldı.

Açılış öncesi Kaf-Fed Genel Başkanı Cihan Candemir, Yalova Çerkes Birliği Kültür ve Yardımlaşma Derneği Başkanı Vahdettin Günay ve diğer konuklar, yönetim kurulu odasında bir süre sohbet ettiler. Sohbetinde konuşan Günay, demeklerinin ismini, dünya literatüründe kabul görmüş olan "Çerkes" kelimesinin yer alacağı şekilde düşündüklerini ve bir üst örgüt olarak var olan Dünya Çerkes Birliği'nden de ilham aldıklarını belirtti. Günay sözlerini şöyle sürdürdü: "Temel anlamda, akademik düzeyde bir şeyler yapmak istiyoruz. Öncelikle kendi bölgemizde bir lobi oluşturma düşüncesi içerisindeyiz. İnanıyoruz ki burada güçlü olursak, diğer yerlerde de bu gücümüzü kullanabiliriz."

Kaf-Fed Genel Başkanı Cihan Candemir ise,

böylesi güzel bir düşünce ile yola çıktıklarından dolayı Günay'a teşekkür etti. Özellikle "Çerkes" isminin kullanılmasının son derece önemli bir gelişme olduğunu vurgulayan Candemir, "Örgütlü olmak son derece önemli. Biz bunun bilincindeyiz. Yapılan çalışmaların da bu bilinçle yapılması gerekir" dedi. Candemir ayrıca Dünya Çerkes Birliği'nin öneminden bahsederek, federasyon çalışmaları ve federasyonumuzun gerçekleştirdiği "Demek Başkanları Eğitim Seminerleri" ve "Anadil Projesi" hakkında dernek yöneticilerine bilgi verdi.

Derneğin açılış töreninde kurdeleyi kesen Yalova Belediye Başkanı "Yalova'mıza bir kültür derneği daha katıldı. Bu nedenle seviniyoruz. Biliyoruz ki, bu dernek yeni bir dernek. Ancak, taşıdığı ve temsil ettiği kültür oldukça eski ve köklü bir kültür. Bu nedenle, bu güzel kültüre sahip çıktığınız için hepimize teşekkür ediyorum" şeklinde konuştu.

Kafkas Dernekleri Federasyonu Genel Başkanı Cihan Candemir de "Her kültür bu topraklar için bir zenginlik kaynağıdır. Biz bunun bilincindeyiz. Bizim Çerkes kültürünü yaşamak ve yaşatmaktan başkaca bir amacımız yoktur. Bu kültürün yaşaması için de elimizden gelen her türlü fedakârlığı yapıyoruz, yapmaya devam edeceğiz. Buradan kadınlarımıza seslenmek istiyorum. Kadınlarımızın kültürümüze sahip çıkmaları son derece önemlidir. Çünkü kültürümüzün, dilimizin yaşaması onların elindedir..." şeklinde konuştu.

Tören, yapılan mahalli düğünün ardından sona erdi. Yalova Çerkes Birliği Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin Kurucu Yönetim Kurulu listesi şu şekildedir: Vahdettin Günay (başkan), Vahdettin Altın (2. başkan), Şaban Okul (sayman), Fikri Baştürk (üye), Sefer Ersoy (üye), Danış Arda (üye), Yusuf Cemal Caner (üye), Melek Avarkan (üye); Arzu Albaş (üye), Refik Akyıldız (üye).

BAŞKANLAR KURULU TOPLANTISI YAPILDI

Kafkas Dernekleri Federasyonu Başkanlar Kurulu toplantısı 56 üye dernekten 48 temsilcinin katılımı ile 18 Şubat 2007 Pazar günü genel merkez toplantı salonumuzda yapılmıştır. Saat 10.00'da başlayan toplantı gündemdeki tüm maddelerin görüşülerek tamamlanması ile birlikte saat 18.00'de son bulmuştur.

Toplantıda alınan kararlar:

- 1- 12 Kasım 2006 tarihinde yapılan başkanlar kurulu toplantısında oluşturulan 21 Mayıs anma komisyonunun 1 ay içerisinde toplanıp, etkinlikler ile ilgili nihai kararları alarak demeklere duyurmasına,
- 2- 21 Mayıs bölgesel anma etkinliklerinin de-

taylarını, oluşturulan bölge komisyonlarının yapmasına,
3- Kefken ve İstanbul'da yapılacak anmaların birbirlerini etkilemeyecek, tersine destek verecek şekilde koordine edilmesine,

4- Kefken Anıt Mezar alanındaki eksiklerin tamamlanmasına; ayrıca alanda uygun bir yere asılmak üzere sürgün haritası ve yaşananları anlatan bir yazı hazırlanmasına,

5- Demeklerimizde yapılan Thamade/Ayhabı toplantılarının yaygınlaştırılarak bunların, önemli kararların alındığı geleneksel toplantılar haline getirilmesine,

6- 2007 Ekim-Kasım aylarında yapılacak olan 5. Gençlik Kurultayı ile ilgili olarak, Kaf-Fed gençlik komisyonunun 31 Mart 2007 tarihinde Ankara'da toplanmasına,

7- Dönüşümlü olarak Kabardey Balkar ve Adıgey Devlet Tiyatroları'ndan tiyatro toplulukları davet edilerek demeklerimiz aracılığı ile Türkiye turnesi yaptırılmasına,

8- Geçen yıl Adıgey ve Kabardey Balkar Cumhuriyetleri yaz kamplarına gönderdiğimiz çocuklarımızın karşılığı olarak bu yıl her iki cumhuriyetten 20 şer çocuk Türkiye'ye davet edilerek, bu programın karşılıklı hale getirilmesine,

9- 2007 yılı Maykop ve Nalçık yaz kampları için DÇB ve ilgili bakanlıklara resmi yazıların yazılmasına, demeklerimizin de kamp taleplerini almaya şimdiden başlamalarına,

10- Perşembe günleri TRT'de yayınlanmakta olan Adigece yayınlar ile ilgili olarak yapılan şikayet ve eleştirilerin bir yazı ile TRT'ye iletilmesine,

11- Dil kursu açmak için eğitici öğretmen talebinde bulunan demeklerimizin tespit edilerek, yeterli talebin olması halinde önümüzdeki yaz Ankara'da yeni bir eğitici eğitimi kursu açılmasına,

12- UNESCO'nun ilan ettiği 21 Şubat uluslararası anadil günü ile 14 Mart Adıge Dili ve Yazını gününün tüm demeklerimizde mutlaka birer etkinlik ile kutlanmasına,

13- Demeklerimizde açılan dil kurslarına katılan kursiyerlerin, bir program çerçevesinde dillerini geliştirmek ve tatil yapmak üzere yaz aylarında Abhazya, Adıgey ve Kabardey Balkar Cumhuriyetlerimize gitmelerinin organize edilmesine,

14- 2007 yılı yaz dönemi bölge etkinlikleri takvimi;
- 24 Haziran Güney Marmara Bölgesi - Bursa, 1 Temmuz Ege Bölgesi - Denizli Hayriye köyü,
- 8 Temmuz Doğu Akdeniz Bölgesi - Afşin, 14 Temmuz Uluslararası Kayseri Festivali.

- 21 Temmuz Samsun - Karlı, 22 Temmuz Sinop, 28 Temmuz Düzce festivalleri.

- 5 Ağustos Samsun, 9 Eylül Eskişehir Azhvala Şenliği şeklinde olmasına,

MARAŞ'TA BÖLGESEL TOPLANTI

24 Şubat 2007 tarihinde K. Maraş'ta bölge Kafkas derneklerinin düzenlediği bir halk toplantısı (Xase) yapıldı. Toplantıya Kafkas Demekleri Federasyonu Genel Başkan Cihan Candemir ile Bağlarbaşı Kafkas Derneği Başkanı Rahmi Tuna da katıldılar. Toplantıya, K. Maraş, Göksun, Afşin, Adana, Reyhanlı, Osmaniye demeklerimizin temsilcileri, çevre köy muhtarları ve bölgedeki thamadeler ile gençlerden oluşan büyük bir kalabalık katıldı.

Çok heyecanlı ve yapıcı bir ortamda geçen toplantıda demeklerimizi ve bölge halkını yakından ilgilendiren önemli kararlar alınmıştır.

25 Şubat 2007 tarihinde ise K. Maraşlı hemşerilerimiz Ankara Kafkas Derneğinin folklor ekibi Elbruz ile tiyatro grubu Nıboğ'un gösterisi ile coştular. 400 kişilik salonun dolu olduğu gösteri Saat 13.30 da başladı. Türkiye'deki en köklü ekibimiz Elbruz'un sergilediği bir birinden güzel dört oyun coşku ile izlendi. Nıboğ tiyatro topluluğunun ilk oyununun adı Wase (başlık) ikinci oyunun adı ise "Misafir Kız". Her iki oyunda beğeni ile izlendi. Gösteri tüm gençlerin katıldığı düğün ile sona erdi.

Kafkas Demekleri Federasyonu'na yeni katılan demeklerimizden K. Maraş Kafkas Derneği'nde, bölge demeklerinden temsilcilerin de hazır bulunduğu bir halk toplantısı düzenlendi. Toplantıda toplumumuzla ilgili önemli kararlar alındı.

Toplantı Kararları:

24 Şubat 2007 tarihinde Kahraman Maraş'ta aşağıda imzaları bulunan bölge demeklerimiz (Kahraman Maraş, Göksun, Afşin, Adana, Reyhanlı, Osmaniye) ile, bölgedeki köy muhtarlarının, davetli büyüklerimizin ve gençlerimizin katılımı ile "Düğünlerimizde silah atılmaması ve içki içilmemesi, geleneklerimizin dünü, bugünü, yarını" konulu bir toplantı yapılarak gündemde bulunan aşağıdaki konular görüşülmüş ve oybirliği ile şu kararlar alınmıştır (198 imza).

A- SİLAH KULLANIMI:

1. Bu konunun mahzurları ve geçmişte vuku bulan olaylar Hami Koç tarafından sunulmuş, bundan böyle bölgede yapılacak düğün, piknik, uğurlama, vs. gibi toplantılarda hiç bir şekilde silah atılmaması kararlaştırılmıştır.

2. Silah atılmamasını temin için düğün veya toplantı sahiplerince gönderilecek davetiyelerde "silah atılmayacağı" bir not olarak yazılacaktır. Ayrıca düğün veya toplantıların yapılacağı köylerde "köyümüzde düğünlerde silah atılmaması kararı uygulanmaktadır" şeklinde afişler görünür şekilde asılacaktır.

3. Demeklerimiz ve yerleşim yeri yöneticilerimiz (Köy muhtarları, köy heyetleri), alınmış olan kararların takipçileri olacaktır.

4. Müeyyide olarak, karara aykırı silah atanlar düğün sahiplerince düğün dışına davet edilecek, düğün sahibi silah atılmaması konusunda önlem almıyor ise düğünlerine katılmayacaktır. Düğün başlamış ise, ikazlara rağmen önlem alınmaz ise düğün alanı terk edilecektir.

B- ALKOL KULLANILMASI:

1. Alkolün zararları konusunda Mücahit Aslan tarafından yapılan sunumdan sonra, düğünlerde ve toplantılarda ev sahiplerinin alkol ikram etmemesi kararı alınmıştır.

C- DÜĞÜN, NİKÂH, NİŞAN MERASİMLERİ:

1. Düğünlerimizin bu günkü durumu ve geleneklerimiz ile ilgili olarak Cemil Doğan, nikah ve nişan konularında Afşin Dernek başkanımız Fethi Uğurlu tarafından birer sunum yapılmıştır. Düğünlerin artık şehirlerde ve salonlarda yapıldığı, bu düğünlerde adetlerimizin uygulanmadığı belirlenmiş ve bundan böyle salonlarda yapılan düğünlerde adetlerimizin uygulanması için birlikte tedbirler alınması kararlaştırılmıştır.

2. Düğünlerde düzenin sağlanmasını temin için, salonlarda veya köylerde düğün öncesi toplantı (Wunafe) yapılarak "düğün thamadesi" belirlenecek ve ilan edilecektir.

3. Düğünlerimize thamadelerimiz ve büyüklerimizin (nahij) katılarak gençlerimize örnek olması benimsenecektir.

4. Düğünlerimizde yemek konusunda gösterişe kaçılmaması, düğün sahiplerinin ekonomik şartlarına göre yemek vermesi, düğün evine gidenlerin de ev sahibinin ekonomik koşullarını gözetmesi kararlaştırılmış, düğüne gidişlerde 1 taksi 1 otobüs, nikah törenlerinde ise 1 minibüs (10 kişi) ile sınırlama yapılması tavsiye edilmiştir.

5. Nişan töreninin Xabzelerimizde yeri olmaması nedeniyle topluma duyurulmaması kararlaştırılmıştır.

6. Düğünlerimizde geleneksel müziklerimizi çalan mızıkacılar ve sanatçılarımız teşvik edilecektir.

7. Nikahlarda "başlık" bedeli anlamına gelebilecek, herhangi bir nam altında hiç bir bedel ödenmeyecektir.

8. Takı takılmasının açıktan yapılmaması, gösterişten kaçınılması kararlaştırılmıştır.

9. Kız evinden gönderilen "dürü", "bohça" uygulamaları abartılmakta ve israfa dönüşmektedir. Bu uygulama da sadeleştirilecektir.

10. Kız almaya gidenlere yapılan aşırı eziyetler, rencide edici davranışlar ve zorla para alınması uygulamaları önlenecektir.

D- CENAZE TÖRENLERİ:

1. Cenaze törenleri en önemli geleneklerimizdendir. Cenazelere katılmaya özen gösterilecektir. Bu konuda komşulara ve cemaate önemli görevler düşmektedir.

2. Cenaze törenleri sırasında, öpüşmek, tokalaşmak, selamlaşmak, düğün evinde gereksiz sohbet edilmesi gibi geleneklerimizde bulunmayan uygulamalar kaldırılacaktır.

E- DİL VE XABZE:

1. Dilimizin kullanılması, gençlerimize öğretilmesi evde ve derneklerimizde teşvik edilmelidir.

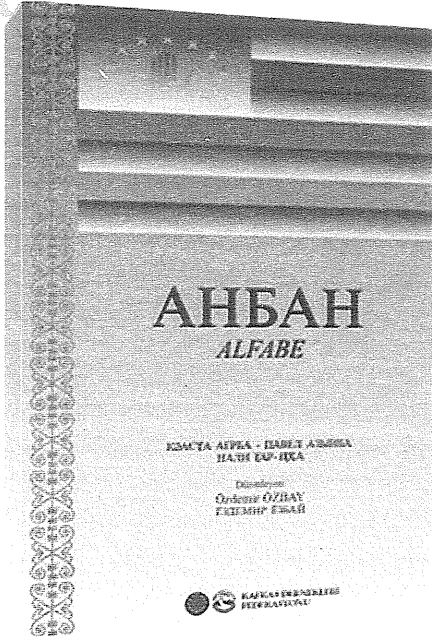
2. Düğün, toplantı, cenaze törenlerinde bölgede uygulanacak usullerin bir kitapçık halinde Rahmi Tuna tarafından tanzim edilerek, bölge demeklerine gönderilmesi kararlaştırılmıştır.

Toplantının sonunda, benzer toplantıların diğer bölgelerde de yapılarak, Türkiye genelinde yapılacak uygulamaların yeniden belirlenmesi ve ortak davranış haline getirilmesi düşüncesi benimsenmiştir.

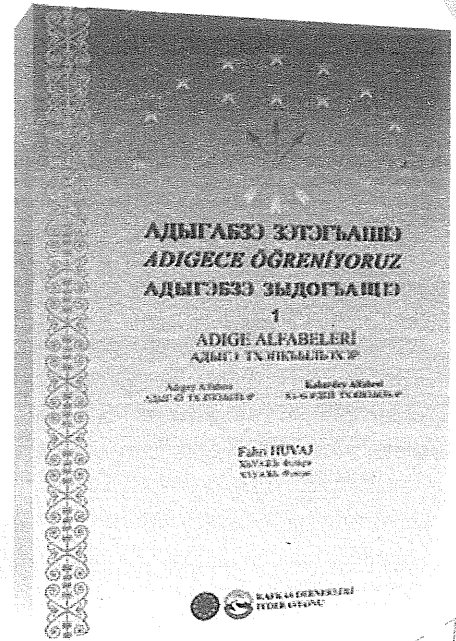
Ayrıca, alınan kararların uygulama sonuçlarının değerlendirilmesi, yeni konuların tartışılması ve benzeri amaçlarla, benzer bölge halk toplantılarının (Xaselerin) gelecek yıl ve sonraki yıllarda geleneksel olarak, bölge demeklerinin belirleyeceği tarihte ve yerlerde yapılmasına karar verilerek toplantıya son verilmiştir.

Anadil Öğrenim kitapları çıktı...

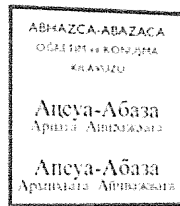
(Bu kitapların devamı olacak yeni okuma ve destek kitaplarının hazırlığı devam etmektedir. Satışa sunulduğunda ayrıca duyurulacaktır.)

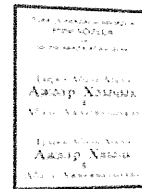
ALFABE
Abhaz dilinde hazırlanmış
bir alfabe kitabı
1. Baskı, Tamamı renkli
197 sayfa

ADIGECE ÖĞRENIYORUZ
Türkçe ve Adigece (Adigey
ve Kabardey diyalektlerinde)
olarak hazırlanmış, alfabe,
kelimeler, sıfatlar, okuma
textleri, ...vb.
1. Baskı, Tamamı renkli
190 sayfa

Alfabe kitabının
devamı olarak,
Abhaz-Abaza
diyalektleri ve
Türkçe olarak
hazırlanmış,
cümleler, deyimler,
alıştırmalar, ...vb.
1. Baskı, siyah-
beyaz
63 sayfa

Türkçe, Abazaca, Abhazca
karşılaştırmalı olarak
hazırlanmış mini sözlük
ve seçme Abaza
atasözleri...
Cepte taşınabilecek
boyutlarda
1. Baskı, siyah-beyaz
83 sayfa

Ayrıntılı bilgi ve sipariş için:

Tel: 0312 222 85 89 / 0
info@kafkasfederasyonu.org

El Sanatlarımız

FEDEN - I

Hazırlayan: ABAZE SÜLEYMAN

Başlangıcı tarihin en eski dönemlerine kadar gidebilen engin kültürümüzün en önemli öğelerinden biri de el sanatlarımızdır. Bu kültürün yeniden kazanılması ve yeni nesillere aktarımı bize düşen görevlerden biridir. Nart Dergisi olarak bu sorumluluğun bir tarafından tutarak, küçük bir katkı sağlamak amacıyla yeni bir bölüme başlıyoruz. "El Sanatları" bölümümüzün ilk dersi, geleneksel feden(düğüm)lerimizle ilgili. Hocalarımızın tarifine göre, elinize alacağınız değişik malzemelerle yapmayı deneyebilir, siz de bilmeyenlere öğretebilirsiniz.

Kültürümüzü korumak adına vermiş olduğumuz gayretlerin yanında, zaman zaman kültürü yaşatma mücadelesi farklı boyutlara ve tartışmalara hatta ayrılıklara sebep olmaktadır. Kültürü koruma ve yeni nesile aktarma adına yapabileceğim en iyi hizmetin el sanatlarımızın unutulmaması, tekrar kazanımı ve daha önemlisi yeni nesillere aktarımını kendime felsefe edinmek üzere olduğum dönemde, ne mutlu ki bana Jankat Hocayla tanışmak, onun el sanatları ve habzeyi yaşama, yaşatma gayretinden azami istifade etme bahtiyarlığına ulaştım.

Dergimizde el sanatlarının yapımı ile ilgili yayınlarda bulunmaktaki amaç, öğrenmek isteyenlere bir kaynak olacağı gibi, kültürümüzün bir göstergesi olan el sanatlarımızın ne denli güzel, sade ve zevke uygun olduğunu bir belge niteliğinde gelecek nesillere aktaracaktır.

Önemli olduğunu düşündüğüm diğer bir husus ise; bu alanda yapılan çalışmaların kağıt üzerinde dahi olsa bir araya toplanarak derlenmesi, bir arşiv oluşturulması ve sayın Jankat devrim hocamızın yoğun uğraşlar verdiği Kafkas el sanatları ve tarihi müzesinin gerçekleştirilme yolunda bir adım daha atılmış olması ümididir.

Kafkasya'da yapılmış olan birçok eser geçmişimizden bir miras olarak bizlere intikal etti. Zaman içerisinde kullanım alanını kaybetmekle birlikte ticari değerini yitiren ve artık üretilmekten vazgeçilen, bunları yapan ustalarında hayatlarının sona ermesiyle birlikte yok olma safhasına gelen, büyük bir çoğunluğumuzun hiçbir önem vermediği bu materyaller zamanla zanaat eseri olmaktan çıkıp birer sanat eseri olarak antikacı vitrinlerinde görür olduk. Yok pahasına satılan bu eserlerle birlikte bir kültürde maalesef yok olma aşamasına geldi. Şimdilerde bir kaçımızın elinde kalan bu eserlerin tek çatı altında muhafaza altına alınarak korunması, geliştirilmesi geçmişimizle aramızdaki bağın kopmasını engelleyeceği gibi atalarımızdan aldığımız kültürümüzün elle tutulur gözle görülür bir nişanı olarak gelecek nesillere aktarılan bir miras olacaktır.

Bir sanatı pratikte yapmak ile teorik olarak bilmek çok farklıdır. Bizim burada anlatacağımız teorik bilgiden ileri gitmeyecek ancak bu sanatları yapmak isteyen fakat bu konuda bilgisi olmayan arkadaşlarımıza bir temel oluşturacaktır. Yardım almak isteyen arkadaşlarımıza özverisini ve bilgisini hiçbir zaman kimseden esirgemeyen hocamın en üst düzeyde yardım edeceğinden hiç şüphem yoktur.

Konu ile ilgilenenler Kafkas Federasyonu aracılığı ile hocama veya bana ulaşabilirler.

Kültürümüzü üzerinde taşıyan her türlü materyal ilgi alanımıza girmekle beraber temelde ele alacağımız ve yapım tekniklerini ileriki sayılarda anlatacağımız Kamçı, Kemer, Kama, Eyer, Tüfek, Tabanca, Zincir, Kılıç, Damga v.b. eşyaları ellerinde bulunduran hemşerilerimizin bunları en iyi şekilde muhafaza etmeleri, mümkünse detay fotoğraflarını da bizlere ulaştırmalarını istirham ederim.

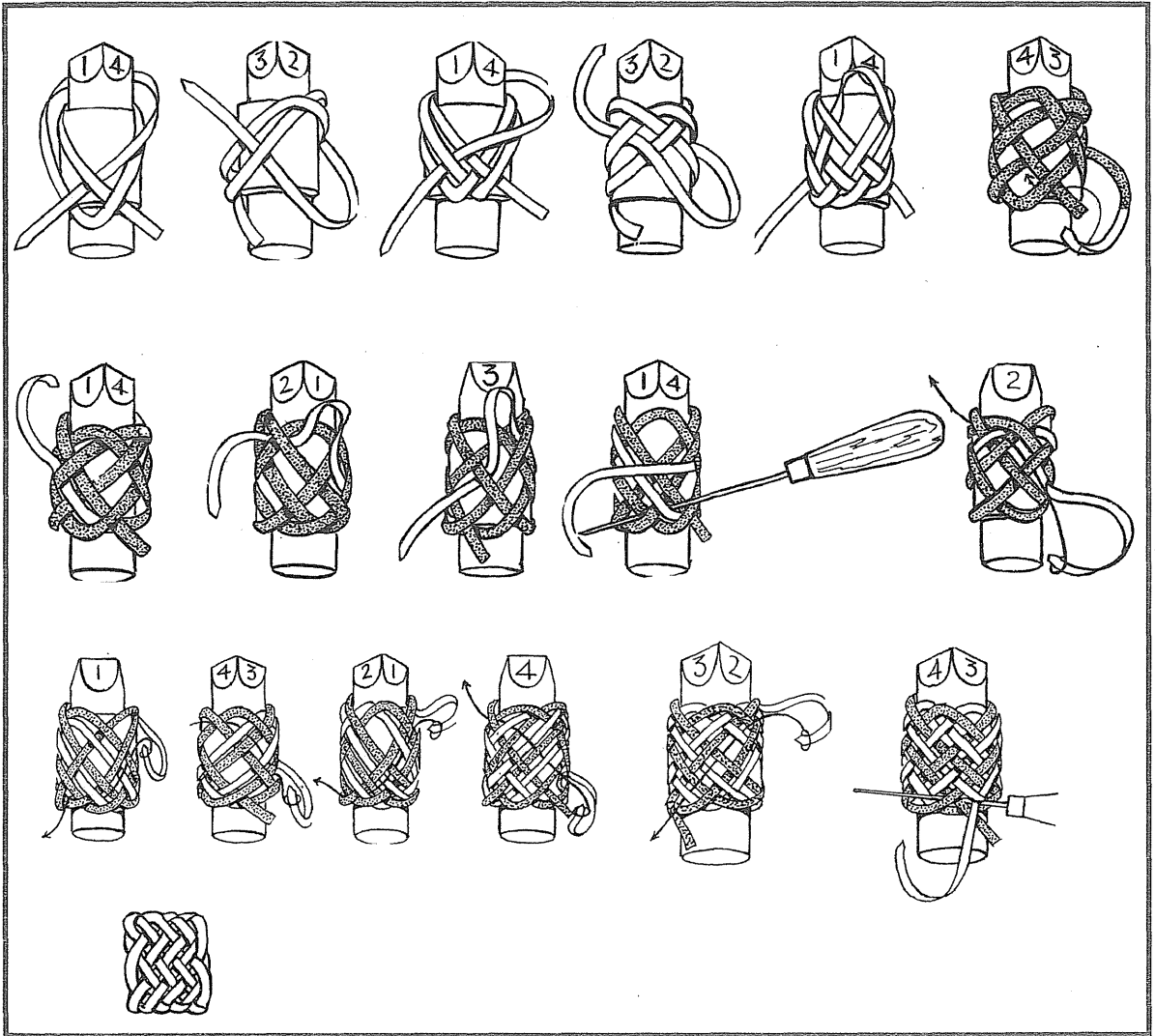
Buradan bir şeyler öğrenmek hevesinde olanların azmini kırmamayı düşünerek kolay olandan başlamayı tercih ediyorum. Peşinen söylemeliyim ki bu iş oldukça zor ve zahmetlidir. Fakat üretmenin keyfine varıldığı ve bunun bir kültür hizmeti olmasının

bilincinde olduğu takdirde oldukça keyifli ve kolaydır. İnsanı farklı yerlere götürür. Güzel bir hobi ve müthiş bir motivasyon kaynağıdır.

Öğrenme aşamasında olduğumuz için ilk başta deri kullanmadan tuhafiyecilerde bulabileceğimiz 2 mm. civarında genişliğe ve en fazla 1 mm. kalınlığına sahip, sağlam ve üç beş metre uzunluğunda bir ip parçası. Bunu tedarik ettikten sonra ortalama 1 cm. çapında 10-15 cm. uzunluğunda (değişik kalınlıklar olabilir) yuvarlak bir ağaç parçası ve bir adet biz.

Malzemeleri tamamladıktan sonra sözü fazla uzatmadan dersimize geçelim. İlk dersimizde "feden" i öğreneceğiz. Aşağıdaki şekillerde her şey detaylıca gösterilmekte.

Kolay gelsin ■

Deriden, ipekten, gümüşten ve altından yapılabilen bu düğümün değişik şekilleri olmakla birlikte değişik birçok alanda kullanımı söz konusudur.

Yaşayan Abaza boyları ve aksanlarıyla günümüz Abazacası

HABAT ŞOGAN

Abhazcanın, sahip olduğu inanılmaz derecede zengin ses galerisine karşın sadece 2 adet tam ünlü ses içermesi, bu alanda Guinness Rekorlar Kitabı'nda yer bulmasını sağlamıştır.

19. yy başlarında Kafkasya'da 12 aksan halinde konuşulan Abazaca'dan geriye, bugün bölgede konuşulan 4 aksan-diyalekt kalmıştır. Kafkasya'da artık konuşulmayan diyalektler olan Sadz (Xaltsıs), Tsuci, Ahçips, Pshu, Aybga, Dal-Tzabal, Guma ve Abjakhua artık sadece Türkiye'de varlığını devam ettirmektedir. Kodor nehriindeki derin vadilerde Dal-Tzaballılar, Gagra'dan Soçi'ye kadar olan bölgede Sadzlılar, Mzımta, Psou ve Bzıp nehirlerinin havzasında ise Ahçipslar, Aybgalar ve Pishular yaşamaktaydı. Tsuci Abhazlarının yerleşim alanları ise Kudıpta nehri boyunca uzanmaktaydı.

a) Bzıp: İsmi Kuzey Abhazy'a'daki Bzıp nehrinden almaktadır. Gagra kenti ile Sohum arasındaki bölgeyi işaret eder. Sadz aksanı da kendi içerisinde 3 şiveye ayrılmaktadır: Lixni, Kaldaxuara ve Aatsı.

Bzıp, Türkiye Abhazları arasında en yaygın konuşulan aksandır. Türkiye'de, Bzıp aksanının Aatsı şivesi konuşulmaktadır. Anadolu'ya gelen Bzıp Abazalar, yoğunluklu olarak Amasya, Bolu, Düzce, Sakarya, Samsun, Sinop ve Zonguldak'ta bulunan köylere yerleşmişlerdir.

b) Abjiwa: Abhazya'nın güney bölümlerinde

konuşulan aksandır. Üç şiveden oluşmaktadır: Atara, Cgerda ve Çxuartal. Türkiye'de bu aksandan olan Abhazlar nisbeten azdır. Abjiwa aksanını kullanan Abhazların büyük kısmının Ortodoks Hıristiyan olmaları nedeniyle Abjuwalılar, diğer Abhaz gruplar oranında topraklarından sürülmemişlerdir. Türkiye'de yaşayan Abjiwa Abhazlar, kendileri için "Cgerdaa" ismini kullanmayı tercih etmektedirler. Anadolu'ya gelen Abjiwa Abazalar, Kocaeli, Sakarya ve Sinop'ta birkaç köy kurmuşlardır.

c) Aşkaruwa : Aşkaruwa aksanını kullanan Abazalar, bugün ağırlıklı olarak Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'ndeki üç köyde yaşamaktadırlar. Bu köyler Kujdu (Starokuvinsk), Kujçguın (Novokuvinsk) ve Apsua (Çagaray) isimlerini taşımaktadır. İlk iki köy aynı şiveyi konuşurken Apsua köyünde daha farklı bir şive kullanılır. Söz konusu şive farklı, seslendirme boyutundadır. Aşkaruwa Abazalar, Abazakt köyünde de Aşuwa ve Kabardeyle birlikte yaşamaktadırlar. Ayrıca Adıgey Cumhuriyeti'ndeki Ulap köyünde de Adıgeler'le birlikte yaşayan Aşkaruwa Abazalar bulunmaktadır. Abhazy'a'daki Pshanman köyünde yaşayan Aşkara kökenli aileler de bulunmaktadır.

Aşkarıwa aksanı, Aşuwa aksanına göre Abhaz diyalektine daha yakındır. Türkiye'ye göç eden Aşkarıwa Abhazlar, Çorum, Eskişehir, Kayseri, Samsun, Sivas ve Tokat'ta çeşitli köyler kurmuşlardır.

d) Aşuwa (Tapanta): Aşuwa aksanında konuşan Abazalar, Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'ndeki Bibardkrt (Elburgan), Darıkhuaqıt (Psij), Gum-Loukt (Krasny Vostok), Khubina-Loukt (Kubina), Kuaydan (Koydan), Yıncıg-çguın, Khara-Pagua (Karapago), Abazahable, Khlıçkı (Psauçe-Daxe), Abazakt (Bibardkrt). Khlıçkı köyündeki Aşuwa Abazalar, Kabardeyler ve Aşkarıwa Abazalarla birlikte yaşamaktadırlar. Aşuwa aksanı, kendi içinde Khubina-Elburgan ve Gum şeklinde iki şiveye ayrılmaktadır. Buradaki şive farkı sadece seslendirme boyutundadır.

Aşuwa (Tapanta) şivesiyle konuşan Abazalar Türkiye'de ise Adana, Bilecik, Eskişehir, Kayseri, Sakarya, Samsun, Sivas ve Tokat'a bağlı çeşitli köyler kurmuşlardır.

e) Dal-Tzabal: Kafkasya'dan sürülmeden önce Abhazy'a'nın güney kesimindeki Kodor nehrinin üst kesimlerinde bulunan Dal ve Tzabal adlı dağlık köylerde yaşayan yaklaşık 15.000 Abhaz'ın tamamı Türkiye'ye göç ettirilmiştir. Abhaz aksanları arasında Aşuwa ve Aşkarıwa diyalektlerine en yakın aksandır. Anadolu'ya gelen Dal-Tzabalı Abhazlar Bilecik, Bursa, Eskişehir ve Kütahya'da köyler kurmuşlardır.

f) Ahçips ve Pıshu: Abhazy'a'da iken Mzımta nehrinin üst kesimlerinde bulunan, tarihi Abhazy'a toprakları iken, bugün Rusya Federasyonu sınırları içerisinde kalan dağlık arazide yaşamaktaydılar. Her iki ismin de aynı kökten türemiş olması muhtemeldir. Anadolu'ya gelen Ahçips ve Pıshu'lu Abhazlar Bolu, Düzce ve Sakarya'daki köyleri kurmuşlardır.

g) Sadz: Sadzlı Abhazlar, 1864 yılında tamamen Osmanlı topraklarına sürülmeden önce Abhazy'a'nın doğusundaki Bzıp nehrinden Mtsasta nehrine, oradan kuzeybatıdaki Soçi'ye kadar uzanan topraklarda Ubıhlar'la komşu olarak yaşamaktaydılar. Tarihi kayıtlara göre 19. yy. ortalarında Sadzlar, Abhazy'a'daki Xamış, Ardıkıt, Xışxa, Tsandrıpş, Geçrıpş, Bağrıpş, Mkeylrıpş ve Gagrıpş adlı köylerde yaşamaktaydılar. Kudepsta nehrinin çevresinde ise, bir başka Sadzlı Abhaz grup olan Tsucılar ikamet etmekteydiler.

Türkiye'de yaşayan Sadzlı Abhazlar bugün kendilerini "Sadz" yahut "Xaltsıs" isimlerin yerine, "Apsuwa" ismiyle tanımlamaktadırlar. Sadzlılar, üç farklı şivede kullanan Abhazlardır: Xamışaa, Gagraa, Taapsaa. Kafkasya'dan sürülen Sadzlıların çoğu önce Batum'a gönderilmiş, buradan da Anadolu'ya yönlendirilmişlerdir. Xaltsıslı Sadz Abhazlar Anado-

lu'da Sakarya'ya bağlı çeşitli köyler kurmuşlardır. Tsucı olarak adlandırılan Sadzlı gruba dahil Abhazlar, bugün Bilecik'e bağlı üç köyde yaşamaktadırlar.

1996 yılında Sadz aksanı üzerine bilimsel bir çalışma yapan Abhaz dilbilimci **V. Çirikba**, bu aksanın da kendi içerisinde Xaltsıs ve Tsucı olarak iki şiveye ayrıldığını ifade etmiştir. Başlangıçta Kuzey Abhazy'a'daki Kudıps'ta nehir çevresinde konuşulan bu şive, Kafkasya'dan yaşanan göçler sonrasında Abhazy'a'da ortadan kalkmıştır. Bugün Tsucı şivesi, sadece Türkiye'de Bilecik'teki Elmabahçe, Künceğiz ve Hasandere adlı üç Abhaz köyünde konuşulmaktaydı. Fakat anadilini konuşan insan sayısının her geçen gün azalması sonucunda Çirikba'nın verdiği bilgiye göre bugün Abhazca'yı söz konusu aksanla konuşan Abhazlar, sadece Künceğiz köyünde kalmıştır.

Apsuwa ve Aşuwa-Aşkarıwa diyalektlerinden örnek sözcükler:

Apsuwa	Aşu.-Aşka.	Türkçe
ak'ata	k'ata	ağ
atzla	tzla	ağaç
axeanta	xeanta	ağır
ağı	ja	ağız
atzuıwara	çıwara	ağlamak
abora	bora	ahır
ataatsua	tğaça	aile
arpha	rapha	akciğer
akula	kula	akran
axulpaz	kulapnı	akşam
agra	gra	ala
anban	hanıfba	alfabe
alaex	kaapaex	alın
Allah	Alah	Allah
amtza	atzaex	alt
fa	tsba	altı
axıı	xeapş'	altın
axa	awasa	ama, fakat
atsa	tsa	ambar
abyaş'a	abaş'a	amca
aga	kağa	aptal
awardın	wandır	araba
abjeara	bjeara	aralık, ara
adğıl	adğıl	arazi

Tsucı aksanından sözcüklere örnekler:

Tsucı	Apsuwa	Aşu.-Aşka.	Türkçe
akkua	akua	kua	yağmur
alla	ala	la	köpek
aşsa	aşa	şa	kan
affi	afi	ats	şimşek
adzdzı	adzı	dzi	su
axxua	axua	xua	solucan
axxui	axui	kurts	tüy
axxiy	axiy	xepş	altın
axxi	axı	xı	mermi

Bzip aksanından sözcüklere örnekler:

Bzip	Apsuwa	Aşu.-Aşka.	Türkçe
alma	amla	mła	açlık
atzaxa	axatza	katza	adam
anda	an	anı	anne
axş'a	aş'xa	ş'xa	arı
atsma	amtsa	mtsa	ateş
abında	ab	aba	baba
rasa	sara	sara	ben
bxua	xuba	xuba	beş
kızı	zki	zki	bin
adxua	axuda	kuda	boyun
ajuk'umı	k'uimji	k'uimji	ceket
ahuum	amahu	mhuı	damat
pşında	pş'ba	pş'ba	dört
atıts	atatsa	tatsa	gelin
amakha	akhama	khama	kama
amca	acma	cma	keçi
azhuıba	aphuızba	p̄huıspa	kız
aligua	aguıla	gula	komşu
atika	akıta	kıt	köy
ac'mı	amc'ı	mc'ı	odun
raşua	şuara	şuara	siz
apııxa	axılpa	akılpa	şapka
Atsuında	Antsua	Ançşa	Tanrı
pha	xpa	xpa	üç
k'şui	şuk'ı	şuk'ı	yüz

2. GÜNÜMÜZDE ABAZA DİLİ ve YAZINI

Adigece ile birlikte İber-Kafkas dilleri topluluğunun Abhaz-Adige dil grubunu oluşturan Abhazca, Apsuwa ve Aşuwa-Aşkarawa şeklinde iki diyalekte sahiptir. Sahip olduğu inanılmaz derecede zengin ses galerisine karşın sadece 2 adet tam ünlü ses içermesi, onun bu alanda Guinness Rekorlar Kitabı'nda yer bulmasını sağlamıştır.

Abhazya'da resmi yazın dili, Abjiwa aksanı üzerine oluşturulmuştur. Ruslarca "Abazin" olarak adlandırılan Aşuwa ve Aşkarawa Abazaların yazın dili, Karaçay-Çerkes bölgesindeki Abaza çoğunluğun konuşma dili olan Aşuwa aksanı üzerine inşa edilmiştir.

a) APSUWA ABAZALARIN DİLİ ve YAZINI

Abhazca, Kuzey Abazacası (Abazin lehçesi) ve Adigece ile birlikte İber-Kafkas dillerinin Kuzey-Batı Kafkas dil ailesinin bir üyesidir.

Prof. Turchaninov'a göre Abhazca, eski S.S.C.B. topraklarında yaşayan halkların dilleri arasında en eski yazılı dildir. Kuban ve Kolkhide kazılarında çıkan tabletlerin Abhazca olduğuna dikkat çeken Turchaninov, Abhazca'nın en az 3200 yıllık geçmişe sahip bir

yazı dili olduğunu kaydeder. Antik çağdan sonra alfabelerini bir şekilde terkeden Abhazlar, yeni bir alfabe ye ancak 19. yy.'da kavuşmuşlardır.

Sonradan öğrenilmesi oldukça zor bir dil olan Abhazca'nın sahip olduğu zengin ses yelpazesi, her ne kadar öğrenimini ve konuşulmasını zorlaştırmaktaysa da Abhazların yabancı bir dili konuşmadaki telaffuz sorununu ortadan kaldırmaktadır.

Standart Abhazca haline gelen bu alfabe, esasında ilk kiril-Abhaz alfabetesinin modernize edilmiş şekli olup, kiril-Rus alfabetesinde yer almayan 14 karakterin de aralarında yer aldığı 64 harften oluşmaktadır. Bugün kullanılmakta olan Rus-kiril kökenli Abhaz alfabeti, kesintili titremeli, ısıklı ve sürekli vızıltılı sesler içeren Abhazca'yı ifade etmekte yetersiz kalmaktadır.

Bilimsel anlamda Abhazca üzerine çalışan ilk isim, aynı zamanda dilbilimci olan bir Rus generali **Baron Von Uslar** olmuştur. Kısa sürede Abhaz dilini öğrenen ve Kiril alfabetiyle bir tür transkribe Abhaz alfabeti oluşturan Uslar, 1862'de Bzip aksanını esas alarak hazırladığı bir Abhazca gramer taslağı bastırmıştır. Ardından 1865 yılında Hıristiyanlığın yayılmasında kullanılmak üzere yeni bir Abhaz alfabeti hazırlayan Uslar, bu yolla Abhazca çeşitli dini kitapların ve ders kitaplarının yayınlanmasına katkıda bulunur.

Günümüzdeki standart Abhaz yazınının temellerinin, **Dırmıt Gulya** (1874-1960) tarafından atıldığı kabul edilir. Gulya, 1892 yılında Konstantin Maçavarayan ile birlikte "Anban" adı verilen Abhaz alfabetini hazırlamıştır. Abhaz dilinde ilk özgün kitap, Gulya tarafından kiril harflerine uyumlu 55 harflik bu alfabe ile 1911 yılında bastırılmıştır. İlk Abhazca gazete olan **Apsni**, 1919'da Dırmıt Gulya'nın redaktörlüğünde yayınlanmaya başladı. Gulya, 1924-25 yılları arasında Tiflis Üniversitesi'nde Abhazca üzerine dersler vermiş; çeşitli çeviriler, tarihi-etnografik makaleler ve oyunlar yazmıştır. Gulya'nın bu çalışmalarını takip eden isimlerden olan **Samson Çanba** (1886-1937), Abhaz drama türünün oluşmasını sağlamıştır. Gerek Gulya'nın gerekse Çanba'nın çalışmalarında Abhazca'nın güney (Abjiwa) aksanını kullanmaları, bu aksanın Abhazca'nın yazım ve edebiyat dili olarak resmîyet kazanmasını sağlamıştır.

İskoç kökenli bilim adamı **Nikolay Marr** tarafından 1926'da 75 karakterden oluşan "Analitik" bir Abhaz alfabeti oluşturulur. Bu alfabeti, 1928 yılında yazım dilinin latinleştirilmesi projesi kapsamında N. Yakovlev tarafından oluşturulan latin temelli yeni bir Abhaz alfabeti takip etmiştir. 10 yıl süre ile kullanılacak bu alfabe, yerini 1938'de Gürcü alfabeti temelli bir Abhaz alfabetesine bırakacaktır.

1936-38 yıllarında Sovyet Rusya'da yeni yazıya geçirilmiş halklara Kril esaslı alfabeler kullanma zorunluluğu getirilmişti. Bu çerçevede tüm Kuzey

Kafkas halkları için kiril esaslı yeni alfabeler hazırlanmıştır. Ancak Abhazlar, bu uygulamanın dışında bırakılarak Güney Osetya Osetleri ile birlikte, Gürcü harflerinden oluşturulan alfabeler kullanmaya zorlandılar.

1937-1953 yılları arasında Stalin tarafından desteklenen Gürcü baskı ve asimilasyon çalışmalarıyla eş güdümlü olarak dayatılan Gürcü harfleriyle oluşturulmuş bu alfabe, Abhazlar arasında yaygınlık kazanmadı. Abhazlar, Stalin'in ölümüyle 1954 yılında bugünkü alfabelerini kullanmaya başlamışlardır. Sessiz harfler bakımından son derece zengin bir dil olan Abhazca'nın alfabeti, bir takım ekler ve kombinasyonlarla zenginleştirilmiş 65 harften oluşmaktadır. Bu alfabede, Rus Kiril alfabetinde yer almayan 14 yeni karakter, harf olarak yer almaktadır. Kiril esaslı yeni Abhaz alfabeti, 1990'lı yıllarda yapılan birkaç küçük düzeltme ile bugünlere gelmiştir.

Abhazya'da Abhazcanın iki aksanı konuşulmaktadır: Bzip ve Abjuwa. Bzip aksanı, Gudauta yahut Bzip adıyla bilinen, Sohum ile Bzip nehrine kadar olan kuzey bölgesinde konuşulmaktadır. Abjuwa aksanı ise Abhazya'nın Oçamçıra ya da Abjuwa olarak adlandırılan, Sohum ile İngur nehirleri arasında kalan güney bölgesi Abhazlarınca kullanılmaktadır. Standart Abhazca, sesbilim ve biçimbilim anlamında, Abjuwa aksanı temeline oturtulmuştur. Bzip diyalektinin standart Abhazca'ya katkısı ise daha çok antik-orijinal Abhazca sözcüklerin korunması ve kullanılması şeklinde olmuştur. Bzip aksanında 67, Abjuwa aksanında ise 59 ünsüz bulunmaktadır. Bugün modern Abhazca'nın yazım ve edebiyat dili, Abjuwa aksanı üzerine kurulmuştur.

Abhaz sözcük dağarcığında, mecazî benzetme içeren somut anlamlı birçok kelime bulunmaktadır. Örneğin; "baston"u anlatan sözcüğün sözlük açılımı "yardımcı bacak", dayı anlamında ise "anne kanı" kelimesi kullanılmaktadır.

İlk kuşak Abhaz yazarlar arasında **Dirmit Gulya, İwa Kogonya, İvan Tarba, Samson Çanba, Miha Lakrba, Dzadz Darsalya, Muşni Axaşba, İvan Papaskir, Lewarsa Kutsniya, Neli Tarba, Leonti Labaxua, Stepan Kuçberya ve Keazım Agumaa**'yı sayabiliriz.

En tanınmış Abhaz yazarlardan biri, dünya çapında şöhret bulmuş Abhaz romanı "Atsintzuarax (Son Ubih)"ın yazarı Bagrat Şinkuba'dır. 2004'de hayata veda eden Şinkuba, çeşitli dillere de çevrilerek yayınlanan bu romanını, anavatanlarında tamamen tükenen Ubih halkına ve tüm Kuzey Kafkasya muhacirlerine ithaf etmiştir. Fazıl İskender de, dünyaca tanınmış bir diğer Abhaz yazardır. Yeni nesil Abhaz edebiyatçıları olarak Alıksa Gogua, Şalodya Acincal, Muşni Laşurya ve Vitali Amarşanı'ı örnek verebiliriz.

1989 nüfus sayım sonuçlarına göre tüm S.S.C.B topraklarında yaşayan 102.938 Abhaz'ın % 93,3'ü anadilini bilmektedir. Kafkasya dışında, Türkiye başta olmak üzere Ürdün, Suriye ve çeşitli Avrupa ülkelerindeki yaklaşık 300 bin Abhaz'ın önemli bir bölümü ana dilleri Abhazca'yı bilmekteyse de, bu dili konuşanların oranı her geçen gün ciddi anlamda azalmaktadır.

Bugün Abhaz dili ve yazını, Abhazya'nın içinde bulunduğu genel zorluklara benzer biçimde kendi ayakları üzerinde durma mücadelesi vermektedir. Özellikle genç okur ilgisinin yetersizliğine karşın, anadilde çok sayıda kitap yayınlanmaktadır. Bu noktada, eski devlet başkanı Vladislav Ardınba döneminde kurulan "**Devlet Abhaz Dilini Geliştirme Fonu**"nun önemli katkısı bulunmaktadır. Abhaz Yazarlar Birliği'nin yayın organı niteliğindeki "**Alaşara** (Aydınlık)" ile kültürel içerikli "**Akazaara** (Sanat)" dergisi ile resmi gazete "**Apsnı** (Abhazya)", Abhazca yayınlanan en önemli süreli yayınlardır.

Gulya'nın eserlerinde kendini gösterecek olan Orta ve Güney Abhaz aksanlarının etkisi, onun yetiştiği Orta ve Güney Abhazya'da konuşulan aksana dayanmaktadır. Nitekim daha sonraları da Abhaz yazarların çok büyük kısmı, yapıtlarında büyük oranda Güney (Abjua) aksanının şekillendirdiği bu standart Abhazca'yı kullanacaklardır. Bununla birlikte, standart Abhazca'da özellikle kelime dağarcığı anlamında Kuzey (Bzip) aksanının oldukça önemli bir katkısı gözlemlenmektedir.

b) AŞUWA-AŞKARUWA ABAZALARININ DİLİ ve YAZINI

Kuzey Abazalar olarak da adlandırılacak Aşuwa-Aşkaruwa Abazalar'a Ruslar, "Abazin" ismini vermişlerdir. Bu Abazalarca konuşulan dil, İber-Kafkas dillerinin Abhaz-Adige veya Kuzey-Batı Kafkas isimleriyle tanımlanan dil grubuna aittir.

Kuzey Abazaların kullandığı Abazaca, Apsuwa Abazaların konuştuğu dil ile özdeştir. Ancak, tarihi süreçte gerçekleşmiş yaşanan coğrafi izolasyon ve anadil öğretiminde izlenen farklı yöntemler, Abazacanın söz konusu iki diyalekti arasında, özellikle yazınsal anlamda önemli farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Her şeye karşın Abazaca'nın iki versiyonu da özellikle şekilbilimsel (morfolojik) kurgusu anlamında, aynı sayılabilecek özelliklere sahiptir. Özellikle Aşkaruwa Abazaların aksanları, Apsuwa diyalekti ile çok büyük benzerlik göstermektedir.

Aşuwa-Aşkaruwa Abazaların konuştuğu Abazaca, 2 aksandan oluşmaktadır: **1. Aşuwa** (Tapanta) [a. Kubina-Elburgan b.Gum-Psij] **2. Aşkaruwa** [a.Kuij b.Apsuwa]. Bu diyalektler arasındaki esas fark, sesçil

(fonetik) karakterlidir. Söz konusu fonetik farklılıklar, tüm şiveler için de geçerlidir. Abaza yazın dili, Aşuva diyalektinin Kubina-Elburgan şivesi üzerine kurulmuştur.

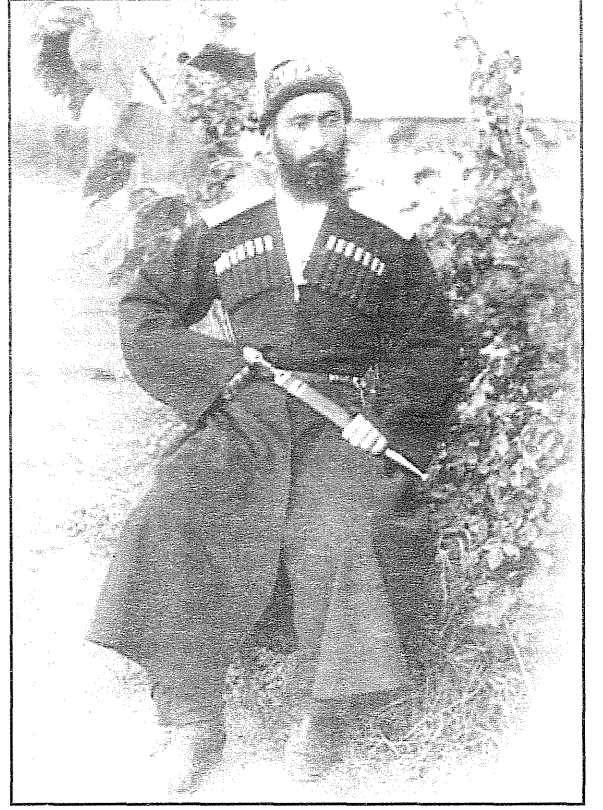
Kuzey Kafkasya'daki Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'ndeki Abazalar'ın bir bölümü tarafından kullanılan Aşkarawa diyalekti, Abhazca'nın aksanlarına oldukça yakındır. Aşkarawa diyalektinin, bu konumuyla Karaçay-Çerkes Abazalar'nın standart yazım dili olan Aşuva diyalekti ile Abhazca arasında yer aldığını söyleyebiliriz.

Sistemli olarak Abazaca alanında yapılmış ilk çalışmalar, Abazaca'ya olduğu kadar, Adige diline de büyük katkılarda bulunmuş olan **Tobil Tolistan** (1879-1956)'a aittir. Daha öncesinde Elburgan köyünde eğitimci olan **Meker Wumar** tarafından el yazması olarak meydana getirilen Abazaca öğretim malzemeleri, Tolistan sayesinde anlam kazanmaya başlayacaktır. Abaza ve Adige dilleri için özgün birer alfabe oluşturan Tolistan, gerek latin esaslı alfabelerle, gerekse sonrasındaki kiril temelli alfabelerle çok sayıda esere ve illere imzasını atmıştır. Sözlükler hazırlamış, folklor malzemelerini derleyip yazıya geçirmiş, bilimsel makaleler kaleme almış, kısacası bir dilin yazıya geçiş canlılığını pekiştirmesi yolunda gerekli tüm alt yapıyı adeta tek başına kurmuştur. O, aydın, öğretmen kimliğinin yanı sıra, iyi bir folklor bilimcisi, gayretli bir etnograf ve kayda değer bir dil bilimci olarak unutulmazlar arasındaki yerini almıştır.

Daha sonraki dönemlerde ise **Jır Hamid** başta olmak üzere onu örnek alan birçok idealist Abaza aydını, Tolistan'ın açmış olduğu yolda ilerlemişlerdir. Günümüzde Abazaca alanında emek harcayan isimler olarak **Çkudu Mikael, Lağuiç Camledin, Diug Vladimir, Mixts Kerim, Khliç Rauf, Tobil Nuriya, Egdza Nazir ve Meremkul Vladimir**'i saymak mümkündür.

İlk Abazaca yayın olan kabul edilen **Çerkes Khaps Gazetesi**, 1932'de yayınlanmıştır. Bu metinlerde, 1932'de oluşturulmuş latin karakterli bir alfabe kullanılmıştır. 1938 yılından itibaren kullanımda olan, kiril alfabesine uyarlanan Abaza alfabesinde 2 sesli, 66 sessiz harf bulunmaktadır. Harf karakterlerinin 30'u basit, 28'i ikili bileşik, 12 tanesi ise üçlü bileşik karakterdir.

Abazaca, Karaçay-Çerkes bölgesinde 1930'lu yıllardan başlayarak okullarda ders olarak okutulmaktadır. Fakat Abazacanın okullarda bir eğitim dili olarak kullanılmasına, çok kısa süren bir dönem dışında izin verilmemiştir. 1938 tarihinde çıkan yeni Sovyet

Meker Wumar. Elburgan (Bibardkit) köyü, Karaçay Çerkes.

yasaları, Abazaca'nın ancak kiril karakterli bir alfabeyle yazılmasını zorunlu kılmakla kalmamış, okullarda eğitimde Rusça dışında diğer dillerin kullanılmasına da yasak getirmiştir.

Abazaca'nın yazıya uyarlanmasıyla birlikte bu dilde gazeteler, edebi eserler ve çeşitli etnografik yayınlar basılmaya başlanmış, kiril esaslı Abaza alfabesiyle Abazaca haftalık bir gazete, ardından Karaçay-Çerkes bölge radyosunda Abazaca sesli programlar yayın hayatına merhaba demiştir.

Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nde 1938'den beri "**Abazaşa**" isimli haftada üç gün çıkan Abazaca bir gazete bulunmaktadır. 1990'ların sonunda "**Maramız**" adıyla çocuklara yönelik Abazaca bir dergi yayınlanmaya başlamıştır. Ayrıca, yerel tv kanalında haftada birkaç saat Abazaca yayın yapılmaktadır.

Abhazca'nın diyalektleri arasındaki farklılıklar, daha çok ses özelliklerinin örtüşmezliği ile sözcük yapı-sındaki bazı önemsiz çeşitlenmelerdir. Bu farklılıklar derinlemesine incelendiğinde köklerdeki arkaik Abhazca'nın tek kaynak olduğu görülebilmektedir.

1989 nüfus sayım sonuçlarına göre, tüm S.S.C.B topraklarında yaşayan yaklaşık 35.000 Aşuva-Aşkarawa Abazasının % 93,5'i anadilini bilmektedir

Abazacanın, Konuşulmakta olan 4 Aksanı'nın Fonetik Karşılaştırması

BZIP	ABJUA	AŞKARUA	AŞUWA
б	б	б	б
п	п	п	п
п	п	п̄	п̄
(п)	(п)	п̄в	(п̄)
д	д	д	д
дə	дə	дв/(д)/(б)	джв/дж/(дз'в)/(дз')
т	т	т	т
тə	тə	тв/(т)/(п)	чв/тш/(ц'в)/(ц')
т	т	т̄	т̄
тə	тə	т̄в/(т̄)/п̄)	ч̄в/ш̄/(ц̄'в)/(ц̄')
г	г	г	г
гь	гь	гь	гь
гə	гə	гв	гв
к	к	к	к
кь	кь	кь	кь
кə	кə	кв	кв
к	к	к̄	к̄
кь	кь	к̄ь	к̄ь
кг	кг	к̄в	к̄в
х'	(х)	хь	хь
х'ə	(хə)	хьв	хьв
к̄	к̄	к̄ь	к̄ь/ь
к̄ь	к̄ь	к̄ьь	к̄ьь
к̄ə	к̄ə	к̄ьв	к̄ьв
з	з	дз	дз
ц	ц	ц	ц
ц	ц	ц̄	ц̄
з'	(з)	(дз)	(дз)
з'ə	зə	дз'в	джв/(дз'в)/(дз')
ц'	(ц)	(ц)	(ц)
ц'ə	цə	ц'в	чв/(ч'в)/(ч')
ц'	(ц)	(ц̄)	(ц̄)
ц'ə	цə	ц̄'в	ч̄в/(ц̄'в)/(ц̄')

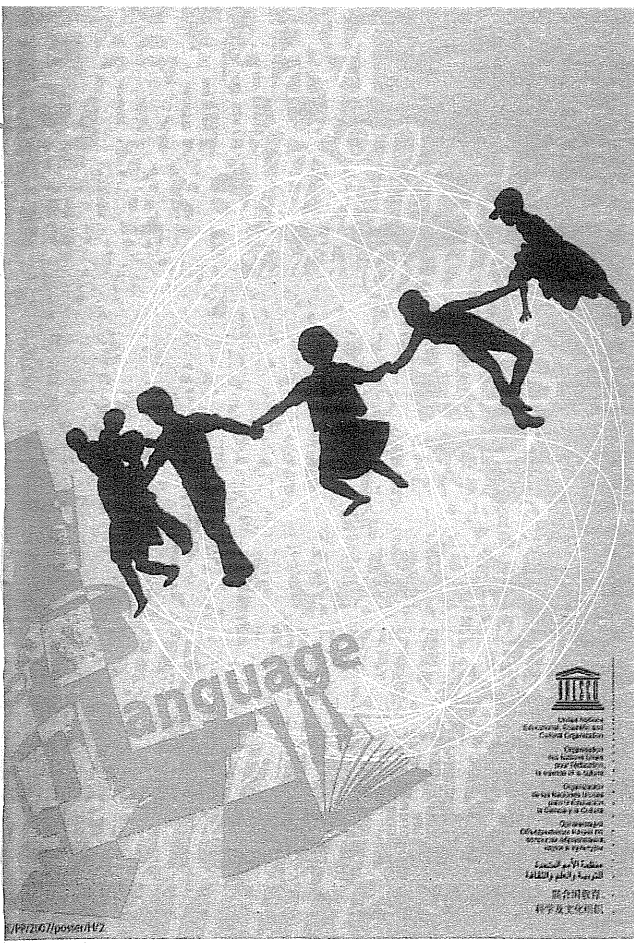
BZIP	ABJUA	AŞKA.	AŞUWA
М	М	М	М
Н	Н	Н	Н
Р	Р	Р	Р
Л	Л	Л	Л
Ў	У	Ў	У
Й	И	Й	Й
-	-	ль	ль
-	-	тл	тл
а	а	а	а
ы	ы	ы	ы
и	и	и	и
у	у	у	у
о	о	о	о
е	е	е	е
-	-	-	ë
-	-	-	э
-	-	-	я
ə	ə	-	-
б	б	б	б

BZIP	ABJUA	AŞKA.	AŞUWA
Ц	Ц	ДЖ	ДЖ
Ць	Ць	ДЖь	ДЖь
ё	ё	ТШ	ТШ
ч	ч	ч	ч
е	е	шл	шл
ч	ч	чл	чл
В	В	В	В
Ф	Ф	Ф	Ф
(п)	(ф')	фл	(шл)
з	з	з	з
с	с	с	с
з'	(з)	(з)	(з)
з'ə	(жə)	з'в	жв/(з'в)/(з')
с'	(с)	(с)	(с)
с'ə	(шə)	с'в	шв/(с'в)/(с')
Ж	Ж	Ж	Ж
Жь	Жь	Жь	Жь
Жə	Жə	Жв	ж/(з'в)/(з')
Ш	Ш	Ш	Ш
Шь	Шь	Ш	Ш
Шə	Шə	Шв	ш/(с'в)/(с')
Г	Г	Гь	Гь
Гь	Гь	Гьь	Гьь
Гə	Гə	Гьв	Гьв
Х	Х	Х	Х
Хь	Хь	Хь	Хь
Хə	Хə	Хв	Хв
аа	(аа)	гл/аа	гл
ø	ø	глв	глв
Х	Х	хл	хл
Хə	Хə	хлв	хлв

KAYNAKÇA

- Chirikba, Viacheslav: "Sadz, an Abkhaz Dialect in Turkey", Proceedings of the Eight Non-Slavic Languages Conference, Chicago 1996.
- Chirikba, Viacheslav: "Distribution of Abkhaz Dialects in Turkey", Proceedings of the Conference on Northwest Caucasian Linguistics, Ed. A. Sumru Özsoy, Oslo 1997.
- Hewitt, Brian George: "Abkhaz", The Indigenous Languages of the Caucasus, v. 2, New York, 1989.
- Şogan, Habat: Abazaca Okuma-Yazma Rehberi, Kayseri 2002.

- Inal-İpa, Şalva: Sadzi, Sokhum 1990.
- Beygua, Valeri: Abhazya Tarihi, Asyayın, İstanbul 2000.
- Bert Vaux and Zihni Pisiypa: The Chudji Dialect of Abkhaz, Harvard Working Papers in Linguistics 6, 1997
- www.abkhazia.org/lang.html
- www.abyzshwa.narod.ru
- www.fuadiye.com/abazapsua.html
- www.geocities.com/rocastelo/abaza.html
- <http://hypatia.ss.uci.edu/gpacs/abkhazia/language.html>
- <http://titus.fkidg1.uni-frankfurt.de/armazi/armazill/code/ab-adygh/abaza.htm>

UNESCO

Uluslararası Anadil Günü kutlandı

21 Şubat Uluslar arası Anadil Günü, dünya çapında çeşitli etkinliklerle kutlandı. Yaptığı çalışmalarda çok dilliliğin korunmasını ve geliştirilmesini destekleyen UNESCO'nun, 1999 yılı kasım ayında yapılan Genel Kurulunda, 21 Şubat günü Uluslar arası Ana Dil Günü olarak kabul edildi ve 2000 yılından beri dünya çapında kutlanıyor.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) yöneticisi Koichiro Matsuura, 21 Şubat Uluslararası Anadil Günü dolayısıyla yayınladığı mesajda, dünyada konuşulan 6 binden fazla dilin yaklaşık yarısının yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu bildirdi. Matsuura ayrıca, dünyanın bütün dilleri için uyumlu bir çevre yaratmak üzere, ülkesel ve bölgesel dil stratejileri geliştirilmesi için çağrıda bulundu. Aynı uyarı 21 Şubat 2002 tarihinde UNESCO tarafından yayınlanan Dünya Dilleri Atlası'nda da yapılmış, aynı gün düzenlenen Uluslararası Anadil Günü toplantısında, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan da yaptığı konuşmada, dünyada konuşulan 6000 dilin korunması ve varlıklarını sürdürebilmeleri için çalışmalar yapılması gerektiğini söylemişti.

21 Şubat 2007 Uluslar arası Ana Dil Günü nedeniyle yayınladığı mesajda, dillerin yüzde 96'sının dünya nüfusunun yalnızca yüzde 4'ü tarafından konuşulduğunu vurgulayan Matsuura, dillerin dörtte

birinden azının ise eğitimde ve internette, çoğunlukla da arada bir kullanıldığını, eğitim sistemlerinde ve kamusal alanda gereğince yer verilen dil sayısının birkaç yüz ile sınırlı olduğunu, söyledi. Dijital dünyada ise bu sayının 100'ün altında olduğunu belirten Matsuura, Afrika'dan örnek vererek, "Dünya dillerinin üçte birinin konuşulduğu Afrika'da bu diller, ait oldukları topluluklar tarafından gündelik iletişimde ustalıkla kullanılıyor olsa da, eğitimde, idarede, adalette veya kamusal yayıncılıkta neredeyse hiç kullanılmıyor" dedi.

UNESCO yöneticisi Koichiro Matsuura ayrıca, UNESCO'nun çok dilliliği özellikle eğitim sisteminde savunduğunu, herkesin ana dilinde, ulusal dilde ve iletişim dilinde olmak üzere, en az üç düzeyde dil yeterliliği olması gerektiğini savunduğunu söyleyerek, "Çeşitlilik ve diyalog, aidiyet ve başkalık, güvenceye almamız gereken işlevsel tamamlayıcılığın temel dayanaklarıdır. Bunu çok dillilikle sağlayabiliriz. Bu ulusal ve bölgesel düzeyde çeşitli dillerin uyum içinde kullanılmasını, dilleri hayatın her alanında destekleyecek stratejileri ve planları gerektirir" dedi.

Uluslararası eğitimcilerin yaptıkları araştırmalar, çocukların okul ve meslek yaşamlarında başarılı olabilmeleri için dili çok iyi kullanmaları gerektiğini, çocuk çok dilli bir ortamda yetişiyorsa, bu dillerin gerek aile içinde, gerekse çocuk yuvası ve okullarda desteklenmesi gerektiğini ortaya koyuyor

Anadil öğretmenlerimiz Ankara'da değerlendirme toplantısı yaptılar

2006 yılında Ankara'da katıldıkları "Anadil Eğitici Eğitimi" programından sonra bölgelerine dönerek dil kurslarına start veren öğretmenlerimiz, 3 Şubat 2007 Cumartesi yine Ankara'da biraraya gelerek, genel bir değerlendirme toplantısı yaptılar.

Toplantıya, Adana, Bozüyük, Kayseri, Ankara, Tokat, Çorum, İzmir, Alanya, Nazilli, Bursa, İstanbul Uzunyayla, İstanbul Bağlarbaşı demeklerinden öğretmenler katıldı.

Bir ay boyunca katıldıkları Eğitici Eğitimi kurslarından, sertifikalarını alarak ayrılan 40 öğretmenimiz 2006 Ekim ayı itibarıyla arka arkaya dil kurslarımızı açmaya başlamışlardı. Şu ana kadar 21 öğretmenimiz 17 demekte 35 ayrı kurs açtılar ve öğretime devam ediyorlar. Ankara'da Federasyon merkezimizde 8 saat boyunca süren toplantıda biraraya gelen öğret-

menler, devam eden kurslar sırasında karşılaşılan sorunlar ve çözüm yolları, yeni açılacak kurslar veya kurs açılmayan bölgeler hakkında bilgi alışverişinde bulundular. Tespit edilen sorun ve çözüm önerileri bir rapor haline getirildi ve bu raporun 18 Şubat'ta yapılacak başkanlar kurulu toplantısına sunulması kararlaştırıldı.

Oldukça verimli geçen toplantıda öğretmenlere ayrıca, federasyonumuz tarafından bastırılan, kendilerinin ve kursiyerlerin, kurslar sırasında kullanacakları Adigece, Abhazca materyaller tanıtıldı. Kafkasya'dan gönderilen diğer materyaller ve afişler de kendilerine verildi.

Sonuç olarak kursların her şeye rağmen tahmin edildiğinden daha başarılı; kurslara ilginin de beklenenden daha çok olduğu tespit edilerek altı önemle çizildi.

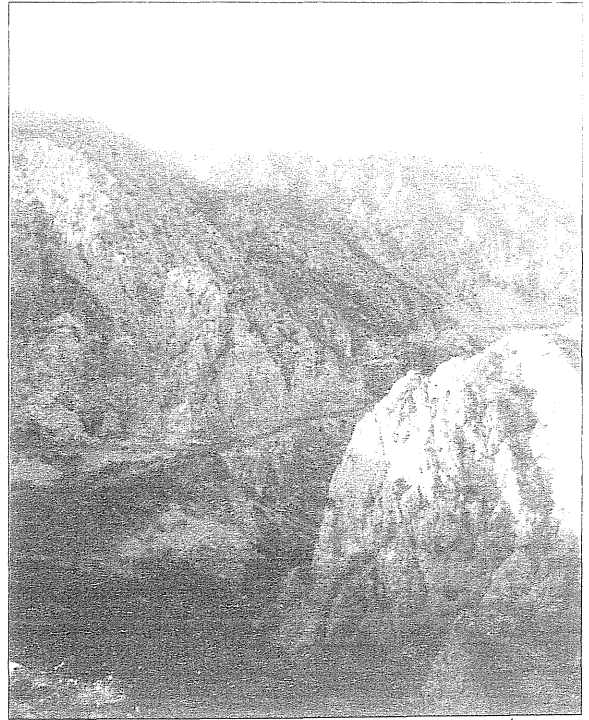
ANJIKUEY (KIRKDİLİM)

Hazırlayan: AĞIRCANOKUE
HÜSEYİN ERCAN

Anjıkuey Çorum'un 20 km. kuzeyindedir. İlk göç dalgasıyla Hodz kıyılanndan, Ulape tarafından Çorum'a gelip yerleşenlerin oluşturduğu bir Besleney köyüdür. Köy ilk olarak, Hamamözü'ne yakın Narlı-Çamlıca civarında bir yere yerleşmiş, daha sonra şimdiki yerine kurulmuştur.

Anadolu'ya ilk gelişin deniz yoluyla, Samsun üzerinden olduğu düşünülüyor. Dedem (1898) ve babası Anjıkuey doğumludur. Onlar yerleştiğinde köy kurulu halde imiş. Dolayısıyla köyün 1867-68 yıllarında yerleşik olduğu hesaplanabilir.

Köyün kurucu aileleri Anjokue, Adın, Şoğur, Hamkut ve Muse'lerdir. Ağarcanokue, Dışek, Geterve

aileleri ise birlikte hareket etme konusunda Thavruoğ (yeminli antlaşmalı) idiler ve daha sora birlikte gelip yerleştiler.

Anjikuey, Osmancık-Kargı bölgesini Çorum'a bağlayan bir geçit yeri durumundadır. Köyün hemen yanında olan Kırkdilim tünelinin, yolu ilk görenleri ürperten bir görünümü vardır. 1960 yılından sonra açılan bu yol Kabartay-Balkar'daki Çerek kanyonu yoluna çok benzemektedir. Tünelin üst kısmında yer alan Kulegej (büyük dere), köyün burada kurulmasının bir diğer nedeni olabilir. Yol yapılmadan önce buranın savunmasını kırmanın neredeyse mümkün olmadığı anlatılır. Eskiden bağlık ve kirenlik (zeyham) olan bu yer, halen Anjikueyileri en sevdikleri mekanlardan biridir.

Sosyal ve Ekonomik Yapısı

Köyün yolu asfalttır. Anjikuey, elektrik, su şebekesi ve kanalizasyon hizmetleri verilen ilk köylerden birisidir. Yaz aylarında 17-20 haneyi bulan köy nüfusu, kışın 7 haneye kadar düşmektedir. Çocukların okul durumu nedeniyle, her ailenin bir kısmı Çorum'da oturmaktadır.

Köyün geçim kaynakları, ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. 1950'li yıllarda fenni kovanlarla yapılan geleneksel arıcılık ise yok olmak üzeredir. Anjikuey ayrıca, bir orman köyü olmanın avantajlarını da kullanmaktadır. Meşe ağaçlarından oluşan köyün orman kesimi her 20 yılda bir yapılmaktadır.

Eğitim

1902 yılından itibaren köyde okul vardır. Dolayısıyla büyüklerimizin tamamı okur-yazardır. Eğitim savaş yıllarında kesintiye uğramışsa da, 1930'lardan sonra okul tekrar açılmıştır.

Okulumuz, kurulduğu ilk yıllarda, çevre nahiye ve köyler içinde en kapsamlı eğitim yeri idi. Bu nedenle uzun yıllar köyde yüksek tahsile ihtiyaç duyulmadı. Ayrıca büyükler de bozulup, asimile olmamaları için gençleri ellerinden geldiğince şehirlerden uzak tutmaya çalıştılar.

Köyümüzden bugüne kadar profesörden öğretmene kadar çeşitli mesleklerde birçok insanımız yetişmiş, bugün de gençlerimizin neredeyse tamamı çeşitli üniversiteleri bitirmekte, köyümüzün yüzünü ağartmakta yarışmaktadırlar.

Dil ve Gelenekler

Köyün tamamı Çerkestir. 40 yaşın üstündekiler gayet güzel Besleneyce konuşurken, gençler ve yeni yetişenler ne acıdır ki dillerini kaybetmektedirler.

7-8 yıl önce köy şenliği başlatılmış, ancak iki yıl sonra bırakılmıştır. Düğünlerimiz şehirde salon düğünü şeklinde yapılmakta, 'geug' ile tamamlanmaktadır. Gelin damadın Çerkes olduğu, köyde nadiren yapılan düğünler ise gayet güzel olmaktadır. Ayrıca kaybolmaya yüz tutmuş 'Haçe kaduğ' (bir gencin iki yanında duran genç kızları, diğer bir gencin muzipçe kandırmaya çalışması ile oynanan oyun) gibi oyunlar da oynanabilmektedir ■

Çorum'daki Çerkes köyleri:

(Çorum'da 11 Abzeh, 9 Şapsığ, 8 Besleney,
4 Kabardey, 2 Abhaz olmak üzere toplam
34 Çerkes köyü bulunmaktadır.)

Köy ismi	Bağlı olduğu ilçe	Boy ismi
Kırkdilim	Merkez	Besleney
Osmaniye	Merkez	Abzeh
Karadana	Merkez	Şapsığ
Ertuğrul	Merkez	Abzeh
Gökdere	Merkez	Besleney
M. Kavak	Merkez	Abzeh
Kadıkırı	Merkez	Besleney
Sazdeğirmeni	Merkez	Besleney
Tozluburun	Merkez	Besleney
Doğanlar	Laçın	Şapsığ
Yeşilpınar	Laçın	Abzeh
Kapaklı	Alaca	Kabardey
Altıntaş	Alaca	Kabardey
Gökören	Alaca	Abhaz
Körpınar	Alaca	Abzeh
Mahmudiye	Alaca	Abzeh
Karaçal	Alaca	Abzeh
Sincan	Alaca	Şapsığ
Seyitnizam	Alaca	Şapsığ
Sultanköy	Alaca	Abhaz
Tuğcu	Sungurlu	Şapsığ
Saraycık	Sungurlu	Besleney
Gafurlu	Sungurlu	Besleney
Hamallı	Sungurlu	Abzeh
Kadılı	Sungurlu	Abzeh
Hacılarhanı	Sungurlu	Şapsığ
Danun	Mecitözü	Besleney
Fakrahmet	Mecitözü	Şapsığ
Vakıflar	Mecitözü	Abzeh
Cemilbey	Mecitözü	Şapsığ
Elköy	Mecitözü	Kabardey
Balıyakup	Mecitözü	Şapsığ
Yeşilyayla	Mecitözü	Kabardey
Orucpınar	Ortaköy	Abzeh

Anjikuey'de yaşayan sülaleler:

Abzehij	Bayrak
Afeşij	Kanmaz
"	Önel
"	Turan
Ağarcanokue	Ağircan
"	Ercan
Bırseyikue	Sağlam
Çiçe	Aslan
Dışek	Ağır
"	Ulutaş
Doğçokue	Doğan
Geterive	Akman
"	Kılıç
"	Laçın
Ğukey	Çatar
Ğurey	Güneş
Hağacey	Yılmaz
Hamkut	Balı
Hamşave	Kayadibi
Hav	Dalamanlı
Kabardey	Bafıralı
Kulukue	Demircan
Lekoğ	Korucu
Mamişey	Çiftçi
Melemikue	Gevenkiriş
Merçen	Özkan
Muse	Güler
"	Gürbüz
"	Sorgun
Şınağo	Çatalçam
Şoğur	Uysal
Şoloğ	Solak
Şomaho	Çakmak
Tatuğ	Baltacı

● Köyedeki ailelerden Anjokue, Adın, Yeleca ve Yuvanikue (Xekueda) aileleri kaybolmuştur. Unutamadığımız ve rahmetle andığımız değerli insan Adın Zekiye Nane, bizleri yıllarca aydınlatmış bilgi kaynağımız olmuştur.

Türkiye Çerkesleri ne kadar diasporik? Doğu Akdeniz örnekleme *

Yrd. Doç. Dr. CAHİT ASLAN

Çukurova Üniv. Eğitim Fak. Sosyoloji Öğr. Üy.

Giriş:

Sosyal olgular, introspektif (içe-dönük), retrospektif (geriye-dönük) veya prospektif (geleceğe-dönük) açıdan değerlendirmek yalnızca bir tercih değil, sosyal gerçekliğin kendisidir. Örneğin, Türkiye Çerkeslerini diasporik yönleri itibarıyla değerlendirirken introspektif, retrospektif veya prospektif açıdan ele alındığında farklı sonuçlar elde edilmektedir. Retrospektif açıdan Türkiye Çerkeslerinin diaspora yaşamı sürdürdükleri söylenmesine ve son zamanlarda yükselen Çerkes örgütlenmesi ve faaliyetlerinin çoğu prospektif nitelikli söylemlerine karşın sosyal gerçeklik açıdan bakıldığında, yani introspektif açıdan aynı şeyi iddia etmek pek olası gözükmemektedir. Yapılan gözlemler de göstermektedir ki, introspektif açıdan Çerkesler her geçen gün Anadolulaşmaktadır. Kaldı ki, 1864 tarihi itibarıyla Kuzey Kafkasya'nın değişik bölgelerinden Anadolu'ya sürülmüş olan Çerkesler Anadolu'nun savunulmasında ve cumhuriyetin inşa sürecinde önemli görevlerde

bulunmuş (bkz.: Ünal, 1996) olmalarından, yalnızca bu sebepten dolayı dahi Anadolu'da onları göçmen kategorisinde görmek yanıltıcı olacaktır. Bugün, Çerkesler Anadolu'nun yerli halkları arasındadırlar. Fakat, sosyal/siyasal politikalar, endüstrileşme ve kentleşme sebebiyle, Türkiye'deki diğer bir çok etnik grup gibi Çerkesler (bkz.: Anrews, 1989; Özbek, 1991) de yoğun bir asimilasyon tehdidi altında bulunduğu da bir gerçektir. Araştırmacıların yapmış olduğu gözlem ve çalışmalara göre (bkz.: Aslan, 1992, 2005; Eser, 1999), eğer önlemler alınmaz ve programlar geliştirilmez ise önümüzdeki nesilden itibaren, dünya geleneksel kültür mirasları içerisinde yer alan Çerkes dili ve kültürünün, en azından Anadolu kısmının yer yüzünden silineceği de bir gerçektir. Bunun somut örneği olarak, bugün için kaybolmuş olan Çerkesce diyalektlerinden Ubıhca gösterilebilir (bkz.: Bağ, 2001; The New York Times, Feb. 29, 1992). İşte bu maka-

(* Cahit Aslan'ın, 8 Mayıs 2006 tarihinde Bağlarbaşı Kafkas Kültür Derneği tarafından İstanbul'da düzenlenen "Dünden Yarına Çerkes Göçleri" konulu sempozyumda yaptığı konuşma metnidir. Sempozyumdaki diğer konuşmalar, dergimizin önceki sayılarında olduğu gibi, bundan sonraki sayılarında da yayınlanmaya devam edecektir.)

lenin esas konusu, Anadolu Çerkeslerini introspektif açıdan değerlendirmektir. Makale, bu giriş kısımdan sonra, konunun hangi bağlamda değerlendirildiğini ele alan bir kavramsal çerçeve, iddianın sosyolojik alt yapısının oluşturulduğu diğer bir alt kısım ve Türkiye Çerkeslerinin kimlik algılamaları ve siyasal duruşlarının tespit edildiği Çerkeslerin Anadolulaşması kısmı ile sonuç kısmından meydana gelmektedir.

Makalede kullanılan veriler, 2004-2005 Ağustosları arasındaki tarihlerde, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği'nin maddi desteği ve Göksun Kuzey Kafkas Kültür Derneği'nin işbirliği ile Adana Kafkas Kültür Derneği tarafından hazırlanmış ve "Doğu Akdeniz Bölgesi Çerkeslerinin Geleneksel Kültür Mirasının Tespiti, Korunumu, Sürdürümü ve Ailelerin Global Topluma Katılımını Güçlendirmek İçin Bir Program" adlı proje kapsamında yürütülmüş olan Doğu Akdeniz'deki saha araştırmasından elde edilen verilerden yararlanılarak oluşturulmuştur. Veriler, Doğu Akdeniz bölgesinde yaşayan Çerkes ailelerden elde edilmiştir. Doğu Akdeniz bölgesindeki Çerkes yerleşim yerleri 5 şehir merkezi (Mersin, Adana, Osmaniye, Kahramanmaraş ve Antakya), 6 ilçe merkezi (Ceyhan, Tufanbeyli, Göksun-Andırın-Afşin ve Reyhanlı) ve bu yerleşim yerlerine bağlı 36 köy ve kasabayı içermektedir. Araştırma da aynı sınırlılıklara sahip olup işlenebilir veriler, toplam 2236 aile üzerinden elde edilmiştir.

I. Kavramsal Tartışma/Çerçeve ve Çerkeslerin Konumu:

Bütün toplumların giderek artan ölçüde daha geçirgen oldukları bilinmektedir. Geçirgen olmalarından kasıt, toplumların çok kültürlü göçlere daha açık duruma gelmeleri demektir. Bu toplumların sayıca giderek artan üyeleri, merkezi başka yerde bulunan, dışındaki yurttaşlar anlamında bir 'diaspora' yaşamı sürdürmektedirler (Taylor, 1996:71). Bazen diaspora niteliği taşıyan etnik gruplar "göçmen etnik gruplar" olarak da ifade edilirler.

Diaspora, bir ülkeden başka bir ülkeye göç etmiş veya sürülmüş azınlık nüfusa denir. Burada azınlık kavramı, "fiziksel ya da kültürel özelliklerinden dolayı içinde yaşadıkları toplumda farklı ve eşit olmayan davranışlara maruz kalan ve kendilerini toplu bir ayrımcılığın hedefi olarak gören insan gruplarını tanımlamaktadır. Bir toplumda azınlık bir grubun varlığı, bunun karşısında daha yüksek sosyal statülere ve daha büyük imtiyazlara sahip hakim bir grubu gerektirir... Etnisite (etniklik-etnik grup) kavramı ise,

daha çok kültürel farklılıklar üzerinde durur ve güç ile imtiyaz dağılımında etnik farklılıkların rollerine daha az dikkat eder. Burada etnik gruptan kasıt, ortak kökenden geldikleri ve ortak bir kültürün önemli kısımlarını paylaştıkları düşünülen ve bu ortak kültür ve kökenin önemli kısımlarına ait faaliyetleri paylaşan ve daha büyük bir toplumun parçasını teşkil eden bir gruptur... Gerçi azınlıklar da durumlarını sağlamlaştırmak amacıyla, paylaşılan ecdat kültürünü yeniden yaratıp canlandırarak, etnikliğin ilk adımlarını harekete geçirebilir. Bu şartlar altında onları harekete geçiren güç, onların azınlık statüleri ve onun gerektirdiği dezavantajlardır" (Simpson-Yinger, 1985:9, 11). Bu anlamda, Lozan Antlaşması'nda hukuki olarak azınlık konumundan çıkarılan Türkiye Çerkeslerinin durumu, bir azınlık olmaktan ziyade, etnik grup olma özelliği taşıyarak varlık kazanmıştır. Kaldı ki, diasporik yaşam sürdürdüğünü iddia eden bir nüfusun, diğer göçmen topluluklardan ayrılan en belirgin özelliği, gerek lobileri aracılığıyla gerekse başka örgütlenmeleri ile belirli oranda siyasi güce sahip bir çıkar grubu olma özelliği göstermesidir. Örneğin; Amerika'daki Ermeni vatandaşların, Ermenistan üzerindeki etkileriyle diasporik bir yaşam sürdürdükleri söylenebilirken, Almanya'da yaşayan milyonlarca Türk için aynı şeyi söylemek mümkün değildir.

Buradaki diasporinin sosyal izdüşümünü çözümlemek için bazı kavramlara ihtiyaç vardır. Bunların da en başında "gizli ve açık çıkarlar" kavramı gelmektedir. "Gizli çıkarlar", rol beklentilerinin veya çıkarlarının farkında olunmayan sosyal pozisyonla (istibdat veya hükmetme) ilişkili davranışın düzenlenmiş yönünü tayin etmeye gönderme yapar. Burada birey, kökenden gelen birlikteliğin yaratacağı sosyal sonuçların farkında değildir. Bu düzeyde meydana gelen birliktelikler yalnızca yarı gruplar olarak kalırlar. Açık çıkarlar ise iktidarda olanlara eklenmiş sosyal pozisyonla ilgili davranış yöneliminin düzenlenmesine gönderme yapar. Yani, örgütlenme ile neler elde edilebileceğinin farkında olma halidir" (Polama, 1993: 115-125).

Burada özetlendiği gibi "çıkarcı grupları tanınabilir bir yapıya sahip topluluğun bütünü veya kısımlarıdır, bu üyeler belirli çıkarlar veya belirli gruplarda kendilerini biçimlendirmek için herhangi bir zamanda onlara yol gösterebilen ortak davranış modellerine sahiptirler" (Dahrendorf, 1975:180). Genel olarak, çıkar grupları, açık çıkarları paylaşan kişilerin organize olmasıdır. Onlar sosyolojik açıdan gerçek anlamda bir grupturlar. Bir yapıya, bir programa, bir hedefe

ve bir organizasyon biçimine sahip ikinci derecede bir gruptur. Onlar Malinowski'nin "karakter, nomlar, bireysel, maddi araçlar, etkinlikler ve fonksiyon olan kurumsal nitelikler dediği şeyi andırır" (Malinowski, 1992: 30). İşte etnik birliktelikler bu ilke üzerine organize olurlarsa bir çıkar grubuna ve böylece demokrasinin gereği olan baskı gruplarına dönüşürler. Çünkü gizli veya açık, eğer çıkarlar özel değerlerin terimleriyle tarif edilmişse ve bu değerler de bir özel kümenin tarafını tutuyorsa (örneğin Çerkeslerin), daha sonra bu etnik küme egemen bir pozisyonda çatışan bir grup olacaktır. Grubun çıkarları gizli kalmadıkça, yani yarı grup olarak kalmadıkça, gizli çıkarlar açık çıkara eklemelenecektir. Burada bahsedilen çatışma daima şiddeti içermek zorunda değildir. Özellikle hakim pozisyondaki grup, amaçları için barışçıl araçları kullanırsa, böyle bir çatışma şiddet içermeyebilir. Kaldı ki, Çerkesler hiçbir zaman iktidarda, egemenlikle bir çatışma içerisine girmemişlerdir.

İşte bu çatışma sürecinde, yurttaşlık bağı ile bağlı bulunan uluslar içinde yaşayan bazı etnik gruplar, atalarının zamanında başka yerlerde yaşamış olmalarına bağlı ve retrospektif olarak diaspora fikri geliştirirler. Dolayısıyla bu gibi gruplarda 'anavatan' fikri her zaman canlı tutulur. Bu yüzden anavatan olarak "Kafkasya/Çerkesya" fikri Çerkeslerin zihninde bir süreklilik arz etmek zorundadır. Anavatan fikrinin yanı sıra, göç ettikleri topraklarda egemen olan ulus devletine yurttaşlıklar ile bağlı bulunulmasıyla introspektif olarak bir 'babavatan' fikrini de geliştirirler. Yurttaşlık bağı ile bağlı oldukları devlete vergi verirler, askere giderler onun sıkıntısını kendi sıkıntılarını olarak algırlarlar. Örneğin, Çerkesler Türkiye, Suriye, Ürdün, ABD gibi ülkelerde mevcuttur ve buradaki devletlerin birer asli yurttaşlarıdır.

Fakat hepsinin anavatanı Kuzey Kafkasya'dır. Dünyadaki bütün Çerkesler siyasal-yurttaşlık bakımından farklılık göstermelerine rağmen, tarihsel gelenek benzerliği içerisindedirler ve anavatan algısı konusunda hem fikirlerdir. Örneğin, gerek Abhazya'daki gerekse Çeçenistan'daki olayların sonucunda, bu farklı uluslar içinde yer alan Çerkesler arasında sıkı temasın gelişmesini sağlayan esas unsur, "anavatan" fikri olarak Kuzey Kafkasya olmuştur. Çerkes kimlikleşmesi etrafında oluşacak çıkar gruplaşması da hem anavatan, hem de baba vatanı bünyesinde taşımak zorundadır. Bu anlamda diasporik gruplar aynı zamanda çıkar gruplarıdır.

2. Sosyolojik Alt Yapı:

"Sosyolojik çalışmaların ana malzemelerinden biri herhangi bir nüfusun nicelik ve niteliğidir. Çerkeslerin Türkiye'de ne kadar bir nüfusa sahip olduğu konusunda oldukça spekülasyon tartışmalar gerçekleşmektedir. Bu tartışmalarda rakamlar 1,5 milyondan 7 milyona kadar değişmektedir. Fakat günümüz itibarıyla, çoğunluğunu Adige ve Abhaz-Abaza gruplarının oluşturduğu "Türkiye'deki Kuzey Kafkasya kökenli birey ve aileler, Türkiye'nin 43 ili, 143 ilçesi ve bunlara bağlı 893 köy-kasabasında varlıklarını sürdürmektedirler"¹. Bu nüfusun miktar konusunda, 5 milyon oldukları ortak bir kanı olmuştur. Bu nüfusun yaklaşık %10'u Doğu Akdeniz'de bulunmaktadır. Nüfus yapısı ve bileşenleri bakımından Doğu Akdeniz Çerkesleri, Türkiye ortalamasına göre çok küçük farklılıklar göstermektedir. Örneğin, cinsiyet oranları Türkiye ortalamasında erkek lehine iken Çerkeslerde kadın lehinedir; genç nüfus oranı bakımından Türkiye ortalaması, Çerkes ortalamasının üstündedir; medeni durum bakımından ise Çerkesler hala geleneksel alışkanlıklarını sürdürüp geç evlenmektedir; diğer yandan Çerkeslerde öğrenim durumu Türkiye ortalamasının üstündedir. Aslından, Türkiye'nin doğusundan batısına gidildikçe bütün bu oranlar Çerkes örnekleme benzeşmektedir.

"Doğu Akdeniz Çalışması"ndan elde edilen verilere göre, Çerkeslerin Anadolu'daki deneyimleri büyük çoğunlukla kırlarda gerçekleşmiştir. Köy yerleşmeleriyle Çerkesler geleneksel dil ve kültürlerini koruyabilmişlerdir. Fakat Türkiye'nin kentleşme süreci diğer etnik grupları etkilediği gibi Çerkesleri de etkilemektedir. Bugün Çerkes köyleri, nüfuslarının büyük çoğunluğunu kentlere göndermiştir. Mevcut Çerkes köyleri, sosyo ekonomik eylemler bakımından diğer Anadolu köylerinden pek farkı olmadan varlıklarını sürdürürken, diğer köylerden ayırt edici özellikleri olan geleneksel yaşam biçimlerini de korumaya çalışmaktadırlar.

"Türkiye'nin kentleşme süreci, Doğu Akdeniz'deki Çerkeslerin geleneksel döneme ait geniş aile yapısını etkileyerek çekirdek aile yapısına doğru çok hızlı bir şekilde değişmesine neden olmaktadır. İşte geniş aile ortamında üretilmiş olan geleneksel Çerkes yaşama biçimi ve kimliği, çekirdek aileye geçişle beraber asimile olmaktadır.

"Sosyoekonomik göstergeler bakımından da Çerkesler Türkiye ortalamasına göre belirgin farklılıklar

¹ bkz.: http://www.circassiancanada.com/tr/turizm/cerkes_koyleri

Tablo-1: Aile içerisinde anadilde konuşma sıklığı

Konuşma sıklığı	f	%
Hiç konuşulmaz	249	11,5
Oldukça ender konuşulur	217	10,0
Arada sırada konuşulur	475	21,9
Sık sık konuşulur	743	34,2
Daima konuşulur	489	22,5
Toplam	2173	100,0

göstermektedir. Örneğin, Türkiye ortalamasına göre Çerkesler daha geniş konutlarda oturmaktadır. Yine Çerkeslerin pek azı gecekonuda ikamet etmektedir. Kentli Çerkeslerin evleri çoğunlukla orta halli semtlerde bulunmaktadır. Yine her yüz aile başına düşen çamaşır makinesi, bulaşık makinesi, buzdolabı gibi ev eşyalarının, telefon, internet kullanımı gibi iletişim araçlarının varlığı Türkiye ortalamasının üstündedir. Diğer yandan otomobil gibi ulaşım araçlarının varlığı Türkiye ortalamasının biraz altında traktör gibi üretim araçları varlığı Türkiye ortalamasının biraz üstündedir.

"Gelir dağılımı bakımından Çerkesler, Türkiye'nin tipik orta direği kabul edilebilir. Fakat Çerkeslerin gelir memnuniyetsizliği Türkiye ortalamasının oldukça üstündedir. Gerek meslek edinme gerekse yapılan işler bakımından Çerkeslerdeki meslek ve iş edinme Türkiye'deki dağılıma oldukça yakın sayılır.

"Anadillerini kullanım bakımından Çerkeslerin önemli oranda bir erozyon yaşadığı görülmektedir. Kırdan kentlere geçildikçe Çerkeslerde anadil öğrenimi ve kullanımı azalmaktadır. Özellikle kentleşme sürecinin yanı sıra örgütsüzlük anadil kullanımına olduğu gibi geleneksel kültürün sürdürümüne de negatif etkide bulunmaktadır. Örneğin her yeni gelen nesil anadillerini daha az bilerek yaşamlarını sürdürüyor. Genel olarak da aileler içerisinde anadillerini kullanma sıklığı azalmaktadır (Tablo-1). Özellikle sık sık ve daima aile içerisinde anadilde konuşma (%56,7) oranı ile genel olarak anadil bilme oranı (%58,9) birbirine oldukça yakın. Buradan, anadil öğrenimini yaygınlaştırmanın aile içerisinde anadil kullanım sıklığını arttırmaktan geçtiği anlaşılmaktadır. Diğer yandan, Çerkeslerin anadillerini korunmasının o nüfuslarının büyüklüğü ve yoğunluğunda bir ilişki vardır. Yani "Çerkesler ne kadar bir arada olurlarsa anadillerini muhafaza etmeleri de o kadar artmaktadır". Ayrıca anadil öğretiminde "ailelerin çaba göstermesi, önem vermesi ve gerekliliğine inanması anadil bilenlerin oranının artmasını sağlayacak ve anadil öğretimi için

açılacak kurslara katılımı arttıracaktır". Genel olarak, gerekli önlemler alınmaz ise, Çerkesce dil ve şiveleri, gelecek birkaç kuşaktan itibaren Anadolu topraklarından gelip geçmiş diller olarak tarih kitaplarında yerlerini alacaktır. Bir tek Anadolulukları kalacaktır.

"Çerkesler nerdeyse yüz yıla yakın bir süredir Anadolu'da siyasal konjonktürün izin verdiği ölçüde örgütlülüğünü sürdürmektedir. Çerkeslerin büyük çoğunluğu bu örgütlülüğün gereğine inanmakta ve örgütlülüğe karşı pozitif tutum göstermektedir. Bütün bunlara rağmen örgütlülük Çerkesler arasında yeterince yaygınlaşmamıştır (ya da çıkar gruplaşmaları sağlanamamıştır). Örgütlülüğün yaygınlaşmasına en büyük engellerden biri Çerkes bireylerin sosyoekonomik koşulları ile Çerkeslik üzerinden yapılacak örgütlenmenin örtüşmemesidir. Eğer yeterince olanaklar yaratılır ve örgütlülük yaygınlaştırılır ise, Çerkes kimliği ve dil-kültürün sürdürümünde önemli katkılar sağlayacaktır. Diğer yandan Türkiye'nin gerek kırsal gerekse kentsel yapısı ve buralarda meydana gelen değişimler Türkiye'nin toplumsal yapısını etkilediği gibi Türkiye Çerkeslerini de etkilemektedir. Çerkes köyleri Çerkes geleneklerinin sürdürümünde fonksiyonel olurken kentli Çerkesler de sivil toplum örgütlenmeleri için etken olabilmektedir. Çerkes entelektüelleri, kentlerde elde ettiği bu sivil örgütlenme birikimini kırlara, Çerkes dil ve kültürünün sürdürümü için gerekli olan malzemeyi de kırlardan kentlere taşıyabildiği oranda gelecek on, elli, yüz yıllarda Çerkes varlığı gerçeklik kazanacaktır.

3. Çerkeslerin Anadolululaşması

Çerkeslerin Anadolululaşması, kolektif kimliğin inşası ve yeniden inşası ile siyasal eğilimler açısından ele alınabilir.

3.1. Kolektif Kimlik Açısından:

Her toplumun deneyimi bir başka toplumdan farklı olduğu için kültürleri ve dolayısıyla kültürel/kolektif kimlikleri de farklı olur. Fakat Çerkesler 142 yıldır dünyanın dört bir yanında dağınık bir yaşam sürdürmektedirler. Yani Diaspora Çerkesleri (!) sürgün boyunca farklı deneyimler yaşamaktadır. Bu durum da ister istemez kimlik algılamalarını da etkilemektedir.

Dar anlamıyla Çerkeslerde genel olarak da Kuzey Kafkasyalılarda kolektif kimliğin oluşumu tarihi olaylar ve nüfus hareketleriyle şekillenmiştir. Günümüzde

ise, Kuzey Kafkasya'da yaşamakta olan halkları iki ana grupta toplamak mümkündür. Yerliler ve yabancılar. Yerli halklar da iki ana grupta ele alınmalıdır: M.Ö. 5000 yıllarından beri bölgede varlıkları bilinen ve Bizans, Roma, Ceneviz ve Grek kaynaklarında kayıtlı olan "otokton" (yerli) halklar ve miladi 4. ile 12. yüzyıllarda doğudan batıya doğru yönelmiş, 'kavimler göçü' sırasında bölgede kalıp yerleşen halklar. Otokton halklar Batı ve Orta Kafkasya'da yaşayan Adige-Abhazlar'ın meydana getirdiği gruplardan ve Doğu Kafkasya'da yaşayan Çeçen-İnguş grupları ile Dağıstan bölgesinde yaşayan (Andi, Avar, Lak, Lezgi vd. kabileler) gruplardan oluşmaktadır. Yerleşen halklar da Turan kökenli Karaçay, Balkar, Nogay, Kumuklar ve İran kökenli Osetler'dir. Fakat "bu gruplar, kendi aralarındaki yoğun iletişim ve ortak kaderi paylaşmalarından kaynaklı etkileşimlerinden dolayı benzerlikler ürettikleri ve bu sayede Kuzey Kafkas kültür dokusu meydana getirdikleri" (Tavkul, 1998) söylenebilir. Yabancılar ise, Kafkas Savaşları denen dönem ve sonrasında yerleşen Rus Kazakları, Rus, Beyaz Rus, Ukraynalı, Ermeni, Rum, Yahudi (ve son 10-20 yıldır Kürtler) gibi gruplardan oluşmaktadır. Onun için geniş anlamıyla Çerkes kimliği, yerli ve yerleşen Kuzey Kafkaslılar için söylenirken, dar anlamıyla Adige gruplarını içermektedir. Günümüzde Anadolu insanı, Çerkes tabirini geniş anlamıyla kullanmayı tercih ederek (ki, bu retrospektif niteliklidir), Kuzey Kafkasya'dan göç eden tüm etnik gruplar için kullanılmışken Kuzey Kafkasya'da yaşayanlar Çerkes

tabirini Karaçay-Çerkes'de yaşayanlar için kullanmaktadır. Aslında kavimsel olarak Çerkesler, kendilerini "Adige" olarak adlandırırlar. Bu tabir de günümüzde Adige Cumhuriyeti'nde yaşayanlarla sınırlandırılmıştır. Çerkes diyalektinin bir alt kısmını oluşturan Kabardeyler, Kabardin-Balkar Cumhuriyeti'nde aynı adla tanınmaktadır. Stalin döneminin politik kaygılarından dolayı suni olarak bölünmüş bu kavimler bir üst kimlik altında toplanacak olursa, bunun karşılığı "Çerkes" olacaktır. Fakat Çeçen-İnguşlar'ın, Asetinler'in ve diğer Turanî grupların bu kimlik altında toplanması çok önemli anlam kaymaları meydana getirmektedir. Abazaların tarihsel olarak Adigeler ile bir akrabalıkları bulunmasına rağmen, önemli bir kısmı kendilerini Çerkes kimliğinin dışında tanımlamaktadır. Her şeye rağmen, tarihsel olayların bu bahsedilen halklar arasında kader birliği yaratması ve kendi aralarındaki etkileşim sonucunda gelenek benzerliği meydana getirmelerinden dolayı Kuzey Kafkaslılık önemli bir payda olmuştur. Diaspora sürecinde ise, başat kimlikler arasında geçişler olmuştur. Bunun tipik örnekleri Doğu Akdeniz Çerkeslerinde gözlenmiştir. Doğu Akdeniz bölgesinde yaşayan Kuzey Kafkaslılar arasında kimlikleşme paydalarını elde etmek için örnekleme, seçecekleri kimliğe kendilerini ne kadar ait hissettikleri soruldu². Sahadan elde edilen sonuçlar şu şekildedir (Tablo-2):

Bahsi geçen kimlik kategorileri için en çok paylaşılan üst kimliğin Müslümanlık olduğu tespit edilmiştir. Bu kimlik kategorisine 1936 kişi (%86,5'i) yanıt vermiş ve yanıt verenlerin %86'sı, Müslüman

Tablo-2: Kimlik tercihleri

Kimlik Kategorileri	Yüzde (%) dilimleri (kişi)											
	0	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100	Top.
Müslüman	3	8	6	2	3	28	19	27	68	107	1665	1936
Arap	179	17	7	6	8	11	5	5	5	3	16	262
Türk	90	56	34	32	30	166	18	26	39	29	278	798
Çerkes	40	6	3	8	7	70	9	31	68	55	1077	1374
Adige	45	6	2	9	3	48	11	19	50	72	917	1182
Ubıh	117	7	6	6	5	17	6	10	24	6	164	368
Abaza	133	7	5	4	5	25	5	10	15	9	146	364
Çeçen	142	8	12	6	7	24	8	7	22	17	155	408
Karaçay	149	5	7	2	4	11	5	6	4	-	13	206
Lezgi	150	10	8	3	9	8	5	2	4	2	13	214
Avar	124	5	7	7	3	12	5	9	15	2	84	273
Asetin/Oset	146	9	6	4	6	6	6	3	5	1	40	232
Kafkasyalı	27	11	11	7	13	73	26	57	43	32	569	869
Avrupalı	115	10	17	16	13	40	8	16	10	6	93	344
Başka	-	1	-	-	-	5	-	-	-	-	2	8

² Örnekleme sırasıyla, Müslüman, Arap, Türk, Çerkes, Adige, Ubıh, Abaza, Çeçen, Karaçay, Lezgi, Avar, Asetin, Kafkasyalı, Avrupalı kimlik kategorilerine yüzde kaç ait hissettiğini sorulmuştur.

kimliğinin yüzde yüz, tamamen bir üst kimlik kategorileri olduğunu beyan etmişlerdir. Daha sonra sırasıyla %78,3 Çerkes kimliği, %77,5 Adıge, %52,8 Kafkasyalı ve %34,8 Türk kimliklerini bir üst kimlik olarak beyan etmişlerdir. Yüzde elli ve üstü oranına bakıldığında kolektif kimlikleşme oranları sırasıyla %98,8 Müslüman, %95,3 Çerkes, %92,0 Kafkasyalı, %94,5 Adıge ve %69,6 Türk'tür.

Aslında etnik kimlilerin kimlikleşme süreçlerini ve köken/kök kimliklerini anlayabilmek ve daha iyi kavrayabilmek için bu kimlik kategorilerine verilen yanıtların etnik kökenler/boylarla çaprazlanması gerekmektedir. Böyle bir kaygı ile yapılan çaprazlamalar sonucunda şu sonuçlar elde edilmiştir.

1936 kişinin (örneğin %86,5'i) yanıt verdiği Müslüman kimliği kategorisinde Abazaların %91'i kendilerini yüzde yüz bu kimliğe ait hissederken tamamı (%100) yüzde elli ve üzerinde kendilerini bu kimlik kategorisinde görmektedir. Yine aynı şekilde Adıgelerin %86,7'si kendilerini yüzde yüz bu kimliğe ait hissederken %98,8'i yüzde elli ve üzerinde; Avarların %74,5'i kendilerini yüzde yüz bu kimliğe ait hissederken %100'ü yüzde elli ve üzerinde; Çeçenlerin %82,1'i kendilerini yüzde yüz bu kimliğe ait hissederken %98,2'si yüzde elli ve üzerinde kendilerini bu kimlik kategorisinde görmektedir.

Yine 798 kişinin (örneğin %35,6'sı) yanıt verdiği Türk kimliği kategorisinde, örneğin %34,8'i kendini yüzde yüz, %69,6'sı yüzde elli ve üzeri o kimliğe ait görmektedir. Bu oranların boylar bakımından sonuçları ise; Abazaların %23'ü kendilerini yüzde yüz bu kimliğe ait hissederken %69,2'si yüzde elli ve üzerinde; Adıgelerin %36'sı kendilerini yüzde yüz bu kimliğe ait hissederken %68,6'sı yüzde elli ve üzerinde; Avarların %13,7'si kendilerini yüzde yüz bu kimliğe ait hissederken %62,7'si yüzde elli ve üzerinde; Çeçenlerin %40,4'ü kendilerini yüzde yüz bu kimliğe ait hissederken %83,3'ü yüzde elli ve üzerinde kendilerini bu kimlik kategorisinde görmektedir. Ayrıca Avarların %25,4'ü hiç bu kimliğe ait hissetmediğini beyan etmiştir.

1374 kişi (örneğin %61,4'ü) yanıt verdiği Çerkes kimliği kategorisinde örneğin %78,3'ü yüzde yüz Çerkes kimliğinde görürken %92'si yüzde elli ve üzeri Çerkes kimliğinde kendilerini görmektedir.

Bu oranların boylar bakımından sonuçları ise; Abazaların %80,5'i kendilerini yüzde yüz bu kimliğe ait hissederken %100'ü yüzde elli ve üzerinde; Adıgelerin %81,3'ü kendilerini yüzde yüz bu kimliğe ait hissederken %97,6'sı yüzde elli ve üzerinde; Avarların

hiçbiri kendilerini yüzde yüz bu Çerkes kimliğe ait hissetmezken %0,8 yüzde elli ve üzerinde; Çeçenler, yüzde yüz Çerkes kimliğe ait hissetmemekle beraber %79,1'i yüzde elli ve üzerinde kendilerini bu kimlik kategorisinde görme şeklindedir. Özellikle Çeçenlerin %85'i kendilerini Çerkes kimliğinde hiç görmemektedir. Diğer taraftan Adıgelerin %75,4'ü de Avar kimliğine sahip çıkmamıştır.

Öte yandan Ubıhlar'ın %79,2'si kendilerini yüzde yüz bu kimliğe ait hissederken %96,2'si yüzde elli ve üzerinde Çerkes kimliğinde kendilerini görmektedir. Ayrıca Ubıh kökenlilerin %77,8'i kendilerini yüzde yüz Ubıh kimlikleşmesi içerisinde değerlendirirken %95,3'ü yüzde elli ve üzeri Ubıh kimlikleşmesinde değerlendirmektedir.

Ayrıca 364 kişi (örneğin %40'i) Abaza kimliğine ilişkin yanıt vermiştir. Köken olarak Abaza kategorisinde yer alanların %80,9'u (131 kişi ki, örneklemedeki tüm Abazaların %81,3'ü) kendilerini yüzde yüz Abaza kimliğinde görürken %98,4'ü yüzde elli ve yukarı Abaza kimliğinde kendilerini gördüklerini beyan etmişlerdir.

Diğer yandan Adıge kimlik kategorisine örneğin %52,8'i (1182 kişi, tüm örneklemedeki Adıge kökenli bireylerin %70,3'ü) yanıt vermiş. Bu kimlik kategorisine yanıt veren Adıge kökenli bireylerin %80,6'sı yüzde yüz ve %97,2'si ise yüzde elli ve yukarı kendilerini Adıge kimliğine ait olduğunu beyan etmiştir. Ayrıca, Abaza kökenli 39 birey de bu kimlik kategorisine yanıt vermiştir. Bu bireylerin de tamamı yüzde elli ve üzeri Adıge kimliğine ait olduğunu beyan etmiştir.

Çeçen kimliğine ilişkin kategoriyi 408 kişi (örneğin %18,2'si) yanıtlamıştır ve bunlardan 175'i Çeçen kökenli bireylerden oluşmaktadır ki, örneklemedeki tüm Çeçen kökenlilerin %82,5'ini temsil etmektedir. Bu 175 kişinin %75,4'i yüzde yüz ve %97,7'si yüzde elli ve yukarı Çeçen kimliğinde kendilerini görmektedir. Ayrıca Adıge kökenli bireylerden 183'ü Çeçen kimlik kategorisine yanıt vermiş (örneğin %10,8'i) ve bu yanıt verenlerin %57,9'i kendilerini Çeçen kimliğinde görmediklerini beyan etmişlerdir.

Avar kimlik kategorisine yanıt verenler 273 kişidir (örneğin %12,2'si). Bu yanıt verenlerin de 103'ü köken olarak Avar'dır (ki, örneklemedeki tüm Avarların %70'ini temsil etmektedir. Bu temsil düzeyinde Avarlar'ın %68,9'u yüzde yüz ve %95,1'i yüzde elli ve yukarı Avar kimliğinde kendilerini görmektedir. Avar kökenlilerin Ankette yer alan kimlik kategori-

lerine en çok yanıt verdikleri kimlik kategorisi Müslüman kimliği olup ikinci sıra da Avar kimliği gelmektedir.

Kafkasyalılık kimliğine ise 869 kişi (örneklem %38,8'i) yanıt vermiştir. Bu yanıt verenler bazında 46 Abaza kökenli bireyin %93,4'ü, 650 Adige'nin %90,7'si, 75 Avar'ın %97,3'ü, 73 Çeçen'in %94,5'i yüzde elli ve yukarı Kafkasyalılık üzerinden kimlikleştiğini beyan etmişlerdi.

Yine 344 kişi (örneklem %15,3'ü) Avrupalı olmak konusunda fikir beyan etmiştir. Bu oran üzerinden yorum yapılacak olursa, fikir beyan eden 263 Adige'nin %51,7'si yüzde elli ve üzeri Avrupalı olma kimliğini benimserken %34'ü (90 kişi) hiç benimsemediğini beyan etmiştir.

Bütün bu kimlik analizini boyların örneklem içerisindeki payları itibarıyla karşılaştırıldığında ise, şu sonuç elde edilmiştir:

Verilere göre, kimlik kategoriden en çok katılım Müslüman ve Çerkes kimliğine olmuştur. Yüz üzerinden gerçekleştirilen oranlar bakımından Kuzey Kafkasya kökenli bireylerin kolektif kimliklerinin en üstünde Müslüman kimliği (soruya yanıt verenlere göre $f=95,0$) yer almaktadır. Kafkasyalılık kimliği de yüksek oranda kolektivite içermektedir. Fakat Çerkes üst kimliği daha ziyade Adige (soruya yanıt verenlere göre $f=93,5$) ve Abazalar (soruya yanıt verenlere göre $f=93,3$) için geçerli olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar "20. yüzyılın başında neredeyse Müslüman kökenli tüm Kuzey Kafkas halklarını kapsayan Çerkes üst kimliğini, 1980'li yıllarda öncelikle Türk kökenli Karaçay, Balkar, Kırım ve Dağistan halklarının ve 1990'lı yıllarda da Çeçenlerin bıraktığı" (Kaya, 2005) iddiaları ile örtüşmektedir.

Aynı şekilde Türklüğün de (yüz üzerinden, soruya yanıt verenlere göre $f=58,4$; tüm örnekleme göre $F=17,7$) belirli oranda Kuzey Kafkasya kökenli bireylere kimlik verdiği gözlenmektedir. Özellikle yüzde elli ve üzeri kendilerini Türk kimliğinde görenlerin %70'i anadillerinde "hem anlayabiliyor hem de konuşabiliyorlar". Aynı zamanda bunlar anadillerinde konuşabilmeyi "oldukça önemli ve her zaman önemli" görmektedirler.

Bu sonuçlara göre, esasında kimlik düzeyinde bir erozyondan bahsedilebileceği gibi bireylerin, Müslüman, Çerkes, Kafkasyalı ve Türk kimlikleşmesini birbirleriyle çatışmayacak şekilde bir hiyerarşik düzen şeklinde birbirlerine uyarlandığını da söylemek mümkündür.

Gerek o kimlik kategorisine yanıt verenler bazında

(f) gerek ise tüm örneklem oranında (F) sahadan elde edilen bu verilere göre, kimlikler hiyerarşisinde Müslümanlık en üst kimlik kategorisini oluşturmaktadır. Ondandan sonra sırasıyla Çerkes-Adige kimliği gelmektedir. Aynı zamanda bu veriler Çerkeslerin Kuzey Kafkasya'dan sürülüşlerindeki tarihsel gerçekliklerle de örtüşmektedir. Ayrıca Çerkes kimliği tamamen Adigeler'i içermesinin yanı sıra Abazalar da Çerkes kimlikleşmesinden yüksek oranda pay almaktadırlar. Diğer yandan Çeçenlerin Çeçen kimliklerini, Avarların Avar, Asetinler'in Oset kimliklerini sürdürdükleri görülmektedir. Anlaşılacağı üzere "daha önceki yıllarda kendilerine diasporik Çerkes üst kimliği içinde yer bulan Adigey, Abhaz ve Çeçenlerin son yıllarda etnik kimliklerinde önemli dönüşümler yaşamaktadır" (Kaya, 2005). Aynı şekilde hiçbir çatışmaya eğilim göstermeden Türk kimlikleşmesi altında Anadolulaşma sürecinin etnik köken kimlikleşmesinin yanında içselleştirildiği de söylenebilir. Sahada nitel olarak gözlemlendiği üzere buradaki Türk kimlikleşmesi etnik kökene gönderme yapmaktan ziyade davranışsal niteliklidir ve Anadolulaşmayı içermektedir. Aynı zamanda siyasal sürecin bir ürünü bu duruma etki etmektedir ki, bunun karşılığı da yurttaşlıktır (Türk yurttaşlığı).

Bütün bu dönüşüme, gerek kentleşme gerekse siyasal-toplumsal süreçler Çerkes dil ve kültürüne asimilasyonist etkide bulunduğu gibi köken-kolektif kimliğe de etkide bulunmaktadır. Çerkeslerin Türkiye toplumuna entegrasyonunda önemli işlevlere sahip olan Müslümanlık kolektif kimliğin de temel bileşeni olmuştur. Köken kimlik olarak Çerkeslik başat kimlik olarak varlığını koruduğu gibi Kuzey Kafkas boylarından birine ait olmak da kolektif kimlikler içinde yer almaktadır. Fakat daha çok Adigeler'in sahip çıktığı Çerkes kimlikleşmesi Avar, Çeçen gibi diğer Kuzey Kafkas boylarını dışarıda bırakmaktadır. Diğer yandan bütün Kuzey Kafkasya kökenliler için Türk kimlikleşmesi de söz konusudur. Bu dizilişte ideolojik-kimlik entegrasyonunu görmek mümkündür.

Hem anadildeki hem de kimlikler hiyerarşisindeki değişimler geleneksel Çerkes yaşam biçimindeki değişimleri beraberinde getirmektedir. Geleneksel Çerkes yaşam biçiminin özünü oluşturan khabze kuralları ve diğer kurumsal davranışlarda her geçen gün bir asimilasyonun yaşandığı ve buna bağlı olarak sosyal kontrolün gevşediği gözlenmiştir. Fakat yine de bu geleneksel kurallar kimlik verici özelliğini sürdürmektedir. Çerkes bireyler de anadillerinin korunumu ve geleneksel davranışın sürdürümünde

meydana gelen zorlukların büyük oranda farkındadırlar. Burada ihtiyaçları olan şey, nitelikli örgütlülük ve basım yayın gibi diğer iletişim araçlarıdır.

3.2. Siyasal Olarak Anadolulaşma:

Doğu Akdeniz Çerkeslerinin yurttaşlık süreçlerinde siyasal tutumlarını ve siyasal olarak Türkiye toplumunun neresini işgal ettiklerini anlamak için örnekleme sırasıyla genel olarak ailelerinin siyasal yelpazesinin neresinde yer aldıkları 3 Kasım 2002 milletvekilliği seçimlerinde hangi partiye oy verdikleri ve bugün seçim olsa hangi partiye oy verebilecekleri soruldu. Örneklemin bu sorulara verdikleri yanıtlar ve analizler şu şekildedir (Grafik-1):

"Ailenizin genel olarak siyasal yelpazesinin neresindedir" sorusuna 1290 kişi (örneklemin %57,7'si) yanıt vermiştir. Alınan bu yanıtlar bazında (f) örnekleme ailelerinin %38,1'i sağ eğilimli, %21,4'ü (276 kişi) ılımlı-ortada, %15,5'i (200 kişi) muhafazakar, %9,3'ü (120 kişi) sosyal demokrat, %7,4'ü (95 kişi) sol eğilimli, %3,6'sı (47 kişi) milliyetçi, %2,2'si (29 kişi) ülkücü ve %0,8'i (10 kişi) başka=demokrat olduğunu belirtmiştir.

Örnekleme, ailesini bu siyasal eğilimlerin içinde bir yere yerleştirirken Çerkeslerin Türkiye'nin siyasal yelpazesinin neresinde yoğunlaştığı hakkında da bir ipucu vermektedir. Bu siyasi yelpaze aşırı sağ eğilimden

aşırı sol eğilime doğru giden bir ölçek takip etmektedir. İşte bu siyasi yelpazeye göre de Çerkeslerin genellikle durduğu noktayı göstermek mümkündür.

Eldeki verilere göre, Çerkes aileler büyük oranda Türkiye toplumunun siyasal yelpazesinin orta kısmını işgal etmektedir. Yapılan çapraz tablo ve korelasyon bağıntılarında ailelerin kır-kent farklılığına göre anlamlı farklar gözlenmiştir. Kır kökenli ailelerin %12,4'ü sol eğilimli iken kent kökenlilerin %26,0'sı sol eğilimli; diğer yandan kent kökenlilerin %31,7'si sağ eğilimli iken kır kökenlilerin %53,3'ü sağ eğilimlidir. Türkiye üzerine siyasal kuramlar açısından da anlamlı bu farklar Çerkesler için de tezahür etmiştir.

"Çerkes kimlikleşmesi" ile siyasal eğilimler arasındaki ilişkiye bakıldığında ise her siyasal eğilimden bireylerde Çerkes kimlikleşmesini izlemek mümkündür. Tersinden okunacak olursa, Türkiye Çerkeslerinde çok çeşitli siyasal eğilimler mevcuttur. Sol eğilimlerin %84,4'ü, sağ eğilimlilerin %81,2'si ve ılımlıların %80,8'i Çerkes üst kimlikleşmesinde yüzde 81-100 arasında bir kimlikleşmeye sahiptir. Tersinden okunacak olursa; Çerkeslikleri de bu siyasal eğilimlerle yörgülmektedir.

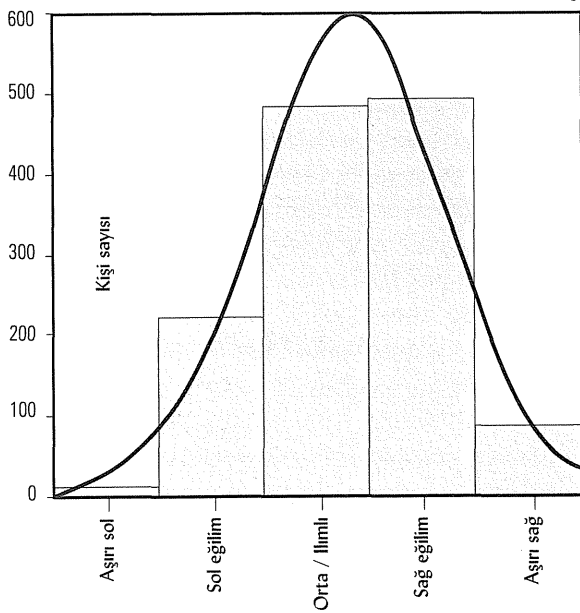
Bu siyasal eğilimlerin en nesnelmiş biçimi 3 Kasım 2002'de yapılan milletvekilliği seçimleridir. O yüzden örnekleme bu seçimlerde hangi partiyi tercih ettikleri soruldu. Bu soruya örneklemin %51,1'i (1142 kişi) yanıt verdi:

Siyasal tercihler bakımından 3 Kasım 2002 seçimlerinde Çerkeslerin birinci tercihi AKP (%65,0) olmuştur. İkinci, sırada CHP (%14,6), üçüncü sırada MHP (%5,7) ve dördüncü sırada DYP (%3,5) gelmiştir. Bu sonuçlardan Çerkeslerde sosyal demokrat, siyasal sağ ve muhafazakar İslam eğilimlerinin yoğunlukta olduğu çıkarılabilir. Gerçi 4 Kasım 2002 sabahı seçim sonuçlarında Türkiye geneli için de ilk sırayı AKP almış ve daha sonra sırasıyla CHP, DYP ve MHP almıştı³.

Çerkes ailelerin siyasal eğilimlerinin ortada bir yerde olduğu düşünülürse, Çerkeslerin AKP'nin yeni bir seçenek ve muhafazakar, ortada bir parti olarak değerlendirdikleri anlaşılacaktır. Diğer yandan Çerkeslerin üst kimlikleşme olarak Müslümanlığı kimlikleşme hiyerarşisinin en üstüne yerleştirdikleri ve AKP'nin Müslümanlık söylemi göz önünde bulundurulur ise bu tablonun doğal bir sonuç olması lazım.

Hem genel sonuçlarda hem de Çerkes örnekleme bazında oylar AKP ve CHP arasında dağılmıştır. Fakat

Grafik-1: Örneklemin siyasal eğilimi (kişi)

³ Seçim sonuçları için bkz.: Sabah Gazetesi, 4 Kasım 2002

tabloda, Çerkes ömeklem ile genel sonuçlar arasında önemli farklar mevcut olduğu gözlenmektedir. Özellikle Doğu Akdeniz Çerkeslerinden AKP'ye yüksek oranda oy gitmiştir. Bölgeler bazında oy dağılımı ele alındığında Çerkesler arasında önemli oranda bölgesel farklılıklar olduğu gözlenmiştir. Çerkesler oylarını en çok Kahramanmaraş bölgesinde AKP'ye verirken Hatay bölgesinde de CHP'ye en çok oy vermiştir. Aynı oran genel seçim sonuçları için de geçerlidir: O halde, siyasi tercihler Çerkesler açısından etnisist bir anlam taşımıyor; bölgesel farklılıklar aynı oranda belirleyici olmaktadır. Aynı zamanda bu tercihler ideolojik bir tercih olmaktan ziyade rasyonel bir tercihtir.

Çerkeslerin siyasi tutumları da Türkiye'nin genel seyrine uymaktadır. Çerkesler siyasi yelpazenin genellikle ortanın sağında yer almasının yanı sıra ortanın solunda da önemli oranda bir nüfusları bulunmaktadır. İlimli-muhafazakar olmaları oldukça belirgindir.

Diğer yandan Çerkesler arasında yer alan siyasi farklılık, Çerkes kimlikleşmesi ve inşasında bir zafiyete neden olmamaktadır. Çünkü Çerkesler'de etnik bağlılık ve kimlik, kişiliklerine derinden işlemiş akrabalık duygusuna ve özdeşleşmeye bağlıdır. Aslında bu tür siyasi farklılaşmalar nispeten örgütlenme biçimine etki etmektedir. Eğer, Çerkes kimlikleşmesi başat kimlikleşme eğilimine dönüşmez ise bu siyasi farklılık zamanla anavatan-Kuzey Kafkasya ve diaspora algısına da etki etmektedir.

Toplu olarak 142 yıldır Anadolu'da yaşamlarını sürdüren Çerkesler, gerek Osmanlı toplumsal-siyasal yapısı içerisinde, gerek Cumhuriyetin inşa sürecinde, gerek ise günümüz Türkiye toplumsal-siyasal sistemine önemli etkide bulunmaktadırlar. Çerkes kökenli Ahmet Hamdi Paşa, Mahmut Şevket Paşa, Salih Hulusi Paşa gibi veziriazamların ve diğer paşa ve mareşallerin varlığı Çerkeslerin Osmanlı toplumsal-siyasal yapısındaki yerini, I. TBMM'de 25 kadar Çerkes kökenli milletvekilinin ve ilk kabinenin Başbakanı sıfatını alan Çerkes Rauf Orbay ve Dışişleri Bakanı Çerkes kökenli Bekir Sami Bey'in varlığı ise Cumhuriyetin inşa sürecinde Çerkeslerin ne kadar etkin konumda olduğunun göstergesidir. Ayrıca o günlerden günümüze Ahmet Mithat Efendi'den Ömer Seyfettin'e, Prens Sabahattin'den Met Yusuf İzzet'e, Kandemir Konduk'tan, Ayla Kutlu, Çetin Öner'e birçok edebiyatçı, yazar, araştırmacı, sporcu,

sanatçı, sanayici, bilim adamı ve siyasetçi Türkiye'nin toplumsal-siyasal sisteminde yer almıştır. Fakat bütün bu şahsiyetlere rağmen "Türkiye'de yaşayan Çerkeslerin, özellikle Kuzey Kafkasya'ya yönelik Türk dış politikalarının oluşum sürecinde kurumsal düzeyde çok etkili olduğunu söylemek abartılı olacaktır. Bu etki genellikle kişisel düzeyde gerçekleşmiştir. Sözelimi, Kurtuluş Savaşı sürecinde General İsmail Berkok gibi bazı isimler ile birlikte bir grup askerin Mustafa Kemal'in bilgisi dahilinde Kuzey Kafkasya'ya propaganda çalışmaları yürütmek ve milli mücadele için destek bulabilmek amacıyla gönderildikleri bilinmektedir. Wilson ilkeleri ışığında Kuzey Kafkas halklarının bağımsızlık hareketleri temelinde örgütlenmeleri, Savaşın ardından işgal edilen Türkiye'nin karşı karşıya olduğu durumun aktarılması ve Kuzey Kafkas halklarıyla Anadolu'da yaşayan Müslüman halk arasında birlik beraberliğin sağlanması yönünde propaganda yapmayı amaçlayan bu grup büyük ölçüde Çerkes kökenli insanlardan oluşmaktaydı" (Butbay, 1990). Kısaca "Osmanlıda ve ardından da kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde Çerkesler devletin önemli yönetim erklerinde bulundular" ⁴. Fakat Türkiye'de Çerkes kimlikleşme sürecinin nabzını tutan Kafkas/Çerkes dernek ve vakıflarında, özellikle Kuzey Kafkasya siyasetini belirleme sürecinde, yakın zamana değin Türkiye'nin siyasi sürecinde etkili olmadıklarına ilişkin genel bir kanı vardır (Kaya, 2005).

Bu olgunun Çerkes ömeklem tarafından algılanış biçimi Çerkes kimlikleşmesinin siyasi entegrasyonu hakkında ipucu vermektedir. Bu yüzden ömekleme "Çerkesleri göz önünde bulundurduklarında Türkiye'deki toplumsal-siyasal yapının geneli için alınan önemli kararlarda ne kadar etkili olduklarına" ilişkin düşünceleri soruldu.

Çerkeslerin gerek Osmanlıda, gerek Cumhuriyetin inşa sürecinde toplumsal-siyasal sisteme etkileri olmasına rağmen elde edilen verilere göre, ömeklem aynı etkinin pek fazla olmadığı kanısındadır. Doğaldır ki, Çerkesler bireysel olarak bu toplumsal ve siyasi sistemin içerisindeydiler. Fakat Türkiye Cumhuriyeti'nin Lozan'da resmen kuruluşundan başlayıp 1940'lı yıllara kadar süren dönemde Çerkesler açısından birçok olumsuzluklar yaşanmıştır. Özellikle 1923 yılında Marmara yöresindeki 15 kadar Çerkes köyü Doğu Anadolu'ya sürgün edilmiş, bir süre Kafkas kökenli öğrenciler askeri okullara alınmamıştır. Özellikle 'Çerkes Ethem' olayı, bir

⁴ Şener, Cemal, <http://www.karacaahmet.org/makaleler>

olguya dönüşerek o tarihlerden günümüze Çerkesler üzerinde olumsuz imaj oluşturmuştur. Çerkes Ethem'e nasıl bir sıfat verileceği problemi özel olarak Çerkeslerden ziyade tüm Türkiye kamuoyuna aittir. Fakat "Kurtuluş savaşıyla başlayan ve onu takip eden yıllardaki gelişmelerin değerlendirilmesinde Çerkes Ethem'in önüne eklenen 'hain' ibaresi "Hain Çerkes" olarak ayrı okunmasından dolayı Çerkes Ethem olayı Çerkesler açısından bir olguya dönüşmüştür (Bkz.: Şener, 1986; Avagyan, 2004). Bu yüzden, 142 yıllık tarihi süreçte oluşmuş olan anavatan-baba vatan denklemi eşitliği sağlanamamaktadır. Çerkeslerin işte bu 142 yıllık Anadolu serüveni, büyük çoğunlukla onları "anavatan"dan ziyade "babavatan"a yaklaştırmaktadır. Çerkeslik bireysel alanda onur kaynağı iken kamusal alanlarda aynı süreklilik sağlamlaştırmamaktadır.

Gerçekte örneklemin ülkemizde yapılan nüfus sayımları ve benzeri resmi kayıtlarda sorulan sorularda etnik köken belirtmenin birçok nedeni olabilir. Genel olarak verilen bu yanıtların gerekçeleri ise şu şekilde izah edilmektedir:

Bu soruya yanıt verenlerin %37,8'i (319 kişi) kamusal alanlarda köken kimliğini belirtirken, %62,2'si (523 kişi) belirtmemiştir.

Evet yanıt verenlerin %65,8'i kültürel özelliklerin sürdürümün kültürel kimliğin sürdürümünden geçtiğini beyan ederken, %31'i kültürel kimliğini korumak için köken kimliğini belirttiğini beyan etmiştir. Hayır diyenlerin ise %25,2'si (ki, bu oran bu maddeye yanıt verenlerin %16,2'sine ve tüm örneklemin %5,9'una denk düşmektedir) Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı olmanın yeterli bir üst kimlik olduğunu ve bu yüzden başka ayıncı kimliğe ihtiyaç duymadığını beyan etmiştir. Yine hayır yanıt verenlerin %73,6'sı ise (ki, bu oran bu maddeye yanıt verenlerin %47,4'üne ve tüm örneklemin ise %17,2'sine tekabül etmektedir) herhangi bir şekilde özel olarak köken belirleyen resmi sorularla muhatap olmadığını ve bu yüzden de özel olarak bunu belirtmediğini beyan etmiştir.

SONUÇ:

Gerçekte, yaşam desenleriyle yaklaşık 142 yıldır Anadolu'yu yurt edinmiş olan Çerkesler, Türkiye'nin toplumsal ve siyasal yapısına entegre olmuşlardır ve Türkiye Cumhuriyeti'nin asli yurttaşları ve Türkiye toplumunun bileşenleridir. Öyle ki, tarihsel olarak üretilmiş olan Çerkes kültürü ve bu kültürün sürdürümü, medeni ve seküler sadakatlere ters düşmeden yurttaşlık statüsü ile bağdaşabilmektedir. İşte onların Anadolu'daki bu serüveni, büyük çoğun-

lukla onları "anavatan"dan ziyade "babavatan"a yaklaştırmaktadır. Hatta eskiden şöyle duyulurdu: "Kafkasya'da yağmur yağsa biz burada şemsiye açarız". Öyle görünüyor ki, artık burada yağmur yağsa şemsiye Kafkasya'da açılıyor. Prospektif açıdan diaspora, introspektif açıdan Anadolulu, prospektif açıdan melezi; hem Anadolulu hem de Kafkasyalı. Bu yüzden Türkiye Çerkesleri Kafkasya'ya etki etmek istiyorlarsa önce Türkiye'de güçlü olmak zorundadırlar. Yalnızca "anavatana dönüş"e eklenmiş politikalar Türkiye Çerkeslerinin gerçek ihtiyaçlarını karşılamamaktadır.

Ayrıca, Çerkes kimliği içerisinde, anavatan ve anavatana geri dönüş fikirlerini ya da diyalektik bir şekilde anavatan ve anavatana dönüş fikri içerisinde Çerkes kimlikleşmesini barındırmaktadır. Paralel olarak anavatan Çerkesya'dan ayrımanın niteliğinin diaspora tarafından nasıl değerlendirildiği ile de doğru orantılıdır. Çerkes kimlikleşmesi, Çerkeslerin anavatanından göç ettikleri ya da dini amaçlı hicret ettikleri görüşüne sahip olanlardan ziyade sürgün edildikleri fikrine sahip olanlarda daha güçlü hissedilmektedir. Bu yüzden anavatana geri dönüş koşulu ve bazı zorlukları ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte, diaspora Çerkeslerinde kendi kaderini tayin haklarını kedilerinden görmemektedirler bu yüzden anavatana geri dönüş fikrini asimilasyon tehdidi karşısında daima canlı tutmak zorundadırlar. Ancak anavatan fikri canlı fakat Anadolu'da etkin oldukları sürece Çerkesler diasporik bir grup olabileceklerdir. Aksi takdirde Çerkesler'in bütün dernek, vakıf vb. örgütlenme faaliyetlerine rağmen, Çerkesler Anadolu'da yan gruplar olarak kalacaklardır

Kaynakça:

- Aslan, Cahit. (1992), "Sosyo-Kültürel Değişme ve Kuzey Kafkasyalılar", Adana: Özden Matbaası.
- Avagyan, Arsen, (2004), "Çerkesler", Çev.: Ludmilla Denisenko, İstanbul: Belge Yayınları.
- Bağ, Yaşar, (2001) "Çerkeslerin Dünyü Bugünü", Ankara: Kafkas Der. Yay.
- Butbay, Mustafa. (1990), "Kafkasya Hatıraları", haz. Ahmet Cevdet Canbulat, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Dahrendorf, Ralf, (1975), "Class and Class Conflict in Industrial Society", Stanford: Stanford University Press.
- Eser, Mehmet; Aslan, Cahit; ve diğerleri. (1999), "Türkiye Çerkeslerinde Sosyo-Kültürel Değişme", Ankara: Kaf-Der Yayınları No:4.
- Kaya Ayhan (2005), "Diasporada Çerkes Kimliğinin Dönüşümü: Değişen Siyasal Konjonktür Karşısında Yeniden Tanımlanan Etnik Sınırlar", "Türkiye'de Dış politika Yapım Sürecine Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkileri" Erhan Doğan ve Semra Mazlum (der) içinde (İstanbul: Bağlam yayınları)
- Malinowski, Biranislav (1992), "Bilimsel Bir Kültür Teorisi", çev.: Saadet Özkal, İstanbul: Kabalca Yayınevi.
- Özbek, Baturay, (1991), "Çerkes Tarihi Kronolojisi", Ankara: Kafdağı Yayınları.
- Poloma, Margaret. (1993), "Çağdaş Sosyoloji Kuramları", çev: Hayriye Erbaş, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Simpson, G. E. ve J. M. Yinger (1985), "Racial an Cultural Minorities: An Analysis of Projudice and Discrimination", New York: Plenum Press.
- Şener, Cemal, (1986), "Çerkes Ethem Olayı", İstanbul: Okan Yayınları.
- Ünal, Muhittin, (1996), "Kurtuluş Savaşı'nda Çerkesler'in Rolü", Ankara: Cem Yayınevi.

Tarihinin
muhtemelen...

Beşiktaş İnas Terakki Mektebi

"Beşiktaş İnas Terakki Mektebi" Beşiktaş Çerkes Örnek Kız Okulu
Öğretmen ve Öğrencileri Yılı (1917-1918)

Gönderen: Mahinur Tuna (Av. Perihan Şenses'in albümünden)

Hacıların Türkiye'ye kara yoluyla gönderilmesine izin verilmemesi

11 Nisan 1860 - Kuban Oblastı Komutanı N.İ. Yevdokimov'un Kabardey Okruğu Komutanı Prens V.V. Orbeliani¹'ye Mektubundan: Kafkasya Ordusu Başkomutanının "Hacıların Türkiye'ye Kara Yoluyla Gönderilmesine İzin Verilmeyeceğinin Okrug Komutanlarına Bildirilmesi" ricası

...Sağ Kanat'tan (Kuban bölgesi - ç.n.)

Türkiye'ye göç eden Dağlıların perişan durumu ve yeni yerleştikleri yerlerde yarattıkları kargaşa, Türk hükümetini bundan sonra Kafkas Krayı'ndan yerlilerin Türkiye topraklarına göçünü kabul etmemeye zorluyor. Diğer yandan Başkomutan, başlayan göçü durdurmayı ve her durumda kara yoluyla Zakavkazski Krayı'dan (Güney Kafkasya -

¹ G.D.Orbeliani, Prens, Kabardey Okruğu Komutanı, aynı zamanda A.İ.Baryatinski'nin yokluğunda Kafkas Ordusu başkomutanlığı görevini de yürütüyordu.

ç.n.) geçerek Türkiye'ye giden güzergâhı genel olarak yasaklamayı insani nedenlerle gerekli görüyor.

Ekselansları 400'den fazla ailenin Türkiye'ye izinli gönderilmesi için yaptığınız arzı değerlendirdi. Ekselansları Sizden, Size bağlı okrug komutanlarına hacıların Türkiye'ye kara yoluyla gönderilmesine izin verilmeyeceğini ve isteyenlerin sadece Taman'dan deniz yoluyla gidebileceğini bildirmenizi rica ediyor. Bize sadık olanların yolundan alıkonması, bütün fanatiklerin ve huzuru bozanların da deniz yoluyla gönderilmesi arzu edilen bir tutum olurdu.

P.S. Başkomutan bu yasağın Rus hükümetinin kararı olmadığına, Türk hükümetinin

isteksizliğinden ve bizim insanseverliğimizden kaynaklanan bir zorunluluk olduğuna halkı ikna etmek için şunu gerekli görüyor: Halkın önceden fikir sahibi olması için, Türkiye'ye kendi seçecekleri bir heyet yollansın ve bu heyet Türkiye'ye göç eden Dağlıların perişan halini kendi gözleriyle görsün.

Kabardey-Balkar Cum. Merkezi Devlet Arşivi (TSGA KBR), f. 2, op. 1, d. 465, l. 1.

Kaynak: Трагические последствия Кавказской войны дlya адигов, вторая половина XIX-начала XX века (Кавказская война: Адиги. Трагические последствия, 19. Век. Вторая половина - 20. Век. Начало), Налчик 2000, s.17-18

Çeviren: Murat PAPŞU

Batı Kafkasya'nın tamamen fethi için askeri güç kullanılmasının gerekliliği

5 Nisan 1860 - Kafkas Ordusu Başkomutanı Feldmareşal A.İ. Baryatinski'nin Rusya Savaş Bakanı N.O. Suhozanet'e Resmi Yazısından

... Bu kişiler kendi kabileleri adına gerçekten yetkili olsalar bile, itaat etmeyen halk arasında, yani Şapsıglar ve Ubıhlar arasında şu anki durum, yurt dışında birkaç göçmenin ilan ettiği itaati bütün halkın ittifakla kabul edeceğine dair hiçbir ümit vermiyor.

Bölgenin doğu yarısında savaşın sona ermesi, elbette, Kuban ötesi kabileleri arasında da güçlü yankı buldu; bu en başta Abadzehler ve Natuhaylar tarafından itaat bildirilmesine neden oldu. Ancak, görünüşe göre, bölgede elverişli bu havaya fazla güvenmek bizim için tehlikeli olur.

Burada meselemizi bitmiş kabul etmekten henüz uzak olduğumuzu açıkça belirtmeyi görevim sayıyorum. Kafkasya'nın doğu ve batı yarısının halkları arasında büyük bir fark var: Dağıstan'da biz, artık derin kökleri olan bir hukuki yapı ve iktidara, hatta müstebit ve ağır bir boyunduruğa itaat alışkanlığı bulduk. Batıda ise bunun aksine halklar, hiçbir iktidar tarafından yönetilmeyen, aralarında hiçbir medeni (hukuki) bağ bulunmayan küçük topluluklar ve aile birlikleri halinde dağılmıştır. Bu kabileler eskiden beri sınırsız bir özgürlüğe alışmıştır. Bu halka sadece silah zoruyla itaat ettirmek mümkündür.

Rusya Devlet Askeri Tarih Arşivi (RGVIA), f. 38, op. 30/286, sv. 869, d. 8, l. 12, 19

Çeviren: Murat PAPŞU

“Doymadığı Anadili, Yastık Olsun Sonsuza Dek Başına”

ÖMER BÜYÜKA

PAPAPHA MAHİNUR TUNA

25 Şubat 2001'de aramızdan ayrılan değerli büyüğümüz Ömer Büyüka'nın mezar taşındaki şu dizeler hep aklıma takılır, şu dünyada kendi mezar taşı kitabesini kendi hazırlayan biri var mıdır, diye düşünürüm.

Nur içinde yatsın, “Rahmetli Ömer Büyüka” adını taşıyan bu şiiri çok önceleri yazmış, hatta şiir 1990 yılında Abhazy'a'da yayımlanmış, ben vefatından bir hafta önce masasının üzerinde

buldum, o sıralar yazdığını zannettim, çünkü bu bir vasiyetti, şiirin mezar taşına yazılmasını istiyordu, şiirin başında “Beygua Ömer'in Mezar Kitabesi” diyor, onun hemen altında da; “İnsanın kendisi için böyle bir şey yazması çok ayıp, biliyorum ama mezar taşını Abhazca yazdırmak isteyenlere örnek olsun diye yazdım. Beni bağışlayın” diye bir not düşüyor.

Şiirdeki son dizeler çok etkileyici, çevirmek çok güç, ama denemeye çalışacağım.

“Ömrünü verdiği Abhazca, yazılsın mezar taşın.

Doymadığı anadili, yastık olsun sonsuza dek

Çok sevdiği Abhaz dilinde birbirinden değerli eserler bırakan Beygua Ömer, ölümünden önce mezar taşına yazılmak üzere bir şiir kaleme almış, “Beni bağışlayın. Mezar taşını Abhazca yazdırmak isteyenlere örnek olsun diye yazdım” demişti. Şiirin son dizelerinin çevirisi şöyledir:

**“Ömrünü verdiği Abhazca, yazılsın mezar taşın,
Doymadığı anadili, yastık olsun sonsuza dek başına.”**

başına.”

Bir insan anadilini bu kadar sevebilir ona doymayabilir mi?

Her insan anadilini sever, ona karşı duyarlıdır, ama ömrünü bu uğurda tüketen çok az insan vardır. Ömer Büyüka bu nadir insanlardan biridir, onun anadiline doymamasının tek nedeni de o dilde keşfettiği zenginliklerdir.

Ölüm döşeğinde bile beni çağırıp notlar aldırmaştı, İlk insan kimdi? Nasıl biriydi? Neler yapıyordu? Nasıl konuşuyordu? İlk ses hangisiydi?

İnanılır gibi değildi o yaşta, o hafıza, o beyin. Ömer Büyüka'nın en büyük özelliği mükemmel bir etimolog olmasıydı, o dilin arkeolojisiyle uğraşıyordu. Sadece Abhazca değil kardeş Kafkas dilleri, eski antik diller; Sümerce, Akadça, Hititçe, onların da etimolojisini yapıyor ve birbirleriyle karşılaştırıyordu. Öylesine zengin bir damar yakalamıştı ki eşeledikçe yeni bir cevher buluyordu. Anadiline doymamasının nedeni işte buydu, çünkü daha yapılacak, söylenecek çok şey vardı.

Bu nedenle, ben Ömer Büyüka'nın ölüm

yıldönümünü Federasyonun başlattığı proje gereği anadilde okuma yazma kurslarına katılan öğrencilerime Ömer Büyüka şiirleri okutarak anmak istedim, herkes de beni destekledi, dernekte yapılan güzel bir kahvaltının ardından sevgili Ömer Amca'mızı rahmetle andık, şiirlerini okuduk, sevdiği şarkıları söyledik ve öğrencilerimizin sertifikalarını verdik. O gün salon ağzına kadar doluydu, çıt çıkmıyordu, insanlar dikkatle ve keyifle yeni Abhazca öğrenip şiirler okuyan arkadaşlarımızı izlediler, yüzlerinde çok tatlı ve mutlu bir tebessüm vardı.

Anadil konusunda yaptığımız bu etkinlik inanıyorum ki değerli büyüğümüzün ruhunu şad etti. O gün, bundan böyle ölüm yıldönümlerini değil, doğum yıldönümlerini anmaya karar verdik. Abhazy'a da böyle yapıyorlar, hem onu yaşatacaksak ölümünden niye söz ediyoruz ki

Evet, her insanın ana dili kendine güzel gelir, ana dil kutsaldır ve korunmalıdır. Ama Kafkas dillerinin ana dil olmaktan öte kültür dili olmak gibi bir misyonları vardır. Bu diller arkaik diller arasındadır, çok eski medeniyetlerin anahtar dili sayılmaları nedeniyile evrenden yok olmamalıdır.

Burada yeri gelmişken, saygı değer büyüğümüzün bıraktığı o paha biçilmez mirası gün yüzüne çıkarmak gerektiğini de hatırlatmak zorundayım. Öğrencisi olarak benim tek başıma yapabileceğim şeyler çok az, bu bakımdan konu Kafkas Demekleri Federasyonu tarafından gündeme getirilirse sevinirim.

Onun, anadilimiz için hazine değerinde olan el yazması sözlükleri "Türkçeden- Abhazcaya", "Abhazcadan_ Türkçeye" ve de "Abhazca Gramer"i bir an önce yayımlanmalı. Böyle bir çalışma ciddi bir fon, ciddi bir emek istemektedir. Bu eserler Anadil Projesi kapsamında ele alınırsa yararlı olur. Bu tür bir sözlük Kafkasya'da bile henüz yoktur, günümüzde ana dilini öğrenmek isteyenler için çok büyük bir ihtiyaçtır.

Bu nedenle;

- O'nun el yazması olarak hazırladığı sözlükleri ve grameri hem latin hem de kiril alfabesi ile yayınlamak

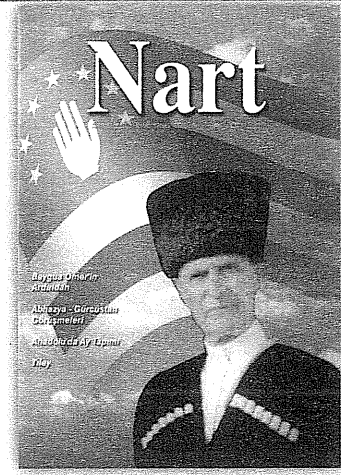
- Ömer Büyüka adına Abhazy'a da tahsis edilen eve destek vermek. Orayı gerçek bir kültür evi haline getirmek.

Mahinur Tuna, Ömer Büyüka'nın hayatı ve eserleri ile ilgili bir doktora tezi hazırlıyor. Büyüka (Beygua) ile ilgili anı, mektup, fotoğraf ya da herhangi bir belge ve bilgi sahibi olanların, kendisiyle iletişime geçmesini özellikle rica ediyor ve "Böylece elinizdeki bilgiler bir gün hafızalarda kaybolmak yerine, yazıya aktarılarak, gelecek kuşaklara aktarılacaktır" diyor.

İletişim için tel: 0090216 3453696

- Ömer Büyüka'nın şimdiye kadar yayınlanmış olan kitaplarını Abhazca dahil diğer dillere çevirmek.
- Ömer Büyüka adına bir kültür fonu kurmak onun yanm kalmış eserlerini gün ışığına çıkarmak gibi önemli projelerin federasyonun organizasyonu ile gerçekleştirilebileceğine inandığımı belirtmek isterim. Böyle bir projede bende gönüllü olarak canla başla çalışırım.

Yedi yıldır aramızda bulunmayan sevgili Ömer Amcamız her zaman kalbimizde yaşıyor, onu her zaman yanı başımızda hissediyoruz, onun doyamadığı, canı gibi sevdiği, sonsuza dek başının altına yastık yaptığı anadil, bizim için de bir tutku ve elimizden geldiğince bu dilin yok olmaması için çabalyoruz, sonsuza dek yaşatacağımıza da inanıyoruz ■

Ömer Beygua'yı kaybettiğimiz zamana rastlayan, 1991 Mart-Nisan aylarında yayınlanan Nart Dergisi'nin 23. sayı kapağı (üstte)... Nart'ın aynı sayısında yayınlanan, kendisiyle yapılmış bir röportajda* Beygua kendisini, kendi cümleleriyle şöyle anlatmıştı (özetle)...

“ Ben Beygua Ömer:

Baba soyum Beygua'dır. "Dargın bey" anlamındadır...

Dedem Beygua Hasan 1878'de Türkiye göçürülenler içerisinde en paralı olan idi. Düzc'e'nin Efteni Hacı Süleymanbey köyüne yerleşerek, kendine bağlı 14 aileyi etrafında topladı ve Akhukun (Ahukun) Mahallesi'ni kurdu. O muhacirler içinde iki katlı badanalı ilk konağı kurabilen O'dur. Konağı hayal meyal ben de hatırlarım. O zamanki Bolu mutasarrıfı (Valisi) İşkodralı Ali Kemal'in, dedemin arada bir ziyaretine gelen dostu olduğunu halk anlatmaktadır. Gerçekten de Ali Kemal, babamı (annesi ölüp evc üvey ana gelince) alarak Bolu'ya götürmüş ve ona Zeynül

Abidin Efendi isminde bir boca tutarak, klasik okul metoduyla okur yazarlık, hesap ve basit ölçü bilimleri tahsil ettirmiş, bir atelyeye göndererek marangozluk öğretmiştir. Saygıyla andığımız bu Ali Kemal, Arnavutluk'un ilk Devlet Reisi olan zattır. Babam o zamanki

göçmenler içinde klasik okul metodu ile okuyuzar olan tek kişi idi.

Annem Abhazlar'ın Samı ailesinden olup Samı Hüseyin'in kızı idi. Babam annemle evlenince dedemin azatlısı Abdullah (kendisine 'Beygua' denmeyeip 'Beyguallar'ın adamı' denilmesine üzülererek) evini bırakıp Haymana'ya göçtüğünden, onun boş kalan evine yerleşmiş ve ben orada 1317 (1901) yılında dünyaya gelmişim. Dedemin Kafkasya'da tanıyarak sevdiği Osmanlı kumandanı Ömer Paşa'nın adını da isim olarak takmışlar.

"...VE BEN"

İlk okumayı Kur'an ve islam dini bilgileri ile yaptım. İlk yazıyı eski Arap harfleri ile oluşturulan Abhazca yazı ile öğrendim. Hocalarım Abhaz kızı Canıpha Hasibe ve kocası Abhazca da konuşan Şapsiğ Raşit Efendi idiler. Halkımız hakkında bir çok gayeler taşıyan, o zamana göre aydın olan babam Bayram usta ile, çok idealist bir İslam bilgileri hocası olup Abhazca yazı (alfabe) yapıp yaymaya da çalışan ve bir çok Abhazca ahlaki dörtlük şiirler de yazan Çkalapuva Şirin Efendi, halkımızı istedikleri yönde aydınlatamadıklarından yakılarak 'hiç olmazsa çocuklarımızı kurtaralım' düşüncesiyle Düzce ilçesine göçüp yerleştiler. Ben orada ilkin Şapsiğ Müderris İsmail Efendi'den Arabiyyat (Araboloji) okudum. Bir müddet sonra TBMM Hükümeti'nce Düzce'de kurulan Resmi Medrese olan Medaris-i İlmiyye'ye girdim. Beni 8 yıl Arapça okuyanlar sınıfına aldılar. Medaris-i İlmiyye kapandı. Açılan İdadi Mektebi'ne (liseye) girdim. Bir müddet sonra o da kapandı. Yerine ortaokul açıldı ise de o idadiye denginde değildi. Onu da bitirdim. Edirne Lisesi'ne gittim. Ancak, paralı okuduğum ve parasının da bir müddet sonra çok yükseltilmesi karşısında liseyi bitirmeyerek ayrıldım. O zaman üniversiteye (darülfünuna) ve yüksek okullara imtihanla girilebildiğinden, geri kalan sınıfları hususi olarak okuyup yüksek okullar imtihanına girenlere katıldım. Sonunda İstanbul Darülfünun Konferans Salonu'nda toplanan profesörler kurulu, imtihanları kazananları birer yüksek okula ayırdılar. Beni veteriner fakültesine verdiler. Ancak, ben orman mühendisliği tercihimde ısrar ettim ve o zamanki adıyla Yüksek Orman Mektebi'ne alındım. 1930 yılı eylülünde birinci derecede başarılı olarak diploma aldım. Okuduğum diller Arapça, Farsça, Fransızca ve Almanca'dır. Özel olarak biraz Rusça da okudum. Bütün mekteplerdeki hayatımda dilci olarak bilindim. Gerçekten de hayatta

en çok filoloji ile uğraştım. Resmi olarak okuduğum yukarıda anılan dillerin kurallarını ve en ziyade Türkçe kuralları bildiğim. Arapça ile Fransızca'da bazı yazışmalar da yapmama rağmen, ne onlarda, ne de Almanca'da pratik bakımdan bilgim yeterli değildir. Ancak, "dilci" sıfatıyla her dilin gramerine meraklı olduğumdan, onların da kurallarını ve kısmen lügatlerini bilirim. Kütüphanemde Rusça, İngilizce, Arnavutça, Bulgarca, Hırvatça, Gürcüce, F. rmenice, Abhazca, Adigece, Yunanca... kitaplar bulabilirsiniz. Ve bunlar üzerinde araştırma yaparım. Yayınlanmış yazılarım "Abhaz mitolojisi Anaçımı?", "Hz. İbrahim'le Avubla ve Kafkaslılar" adlı kitaplarım ile bazı dergilerde çıkan bilimsel yazı, şiir ve Kafkasya konulu makalelerdir. Abhazya'daki Alaşara adlı bilim sanat dergisinde de zaman zaman Abhazca şiirlerim çıkmıştır. Yayınlanacak yazılarım olarak "Yaradılıştan beri Abhazlar". "Varada" adlı 15 bin mısralı Abhazca şiirler, Abhazca Türkçe sözlük (Tahminen 200 bin kelimelik), "Yaradılıştan Bugüne Kadarki Abhazca Kelimeler ve Yabancı Dillere Yayılışları", "Abhazca'nın Grameri". v.s. ”

"Ömer amcanın kendisiyle ilgili olarak anlattıkları bu kadar. Hazır dediği kitaplarının bazılarını sonradan yayımlandı. Bu biyografiyi yazdığım tarihten bu yana 19 sene geçti. Elbette eksik ve değişen bilgiler var. Onların bir kısmını da Sayın Sefer Berzeg'in "Kafkas Diasporasında Edebiyatçılar ve Yazarlar Sözlüğü (Samsun-1995)" isimli kitabından tamamlayalım:"

"... Anadolu'nun çeşitli yörelerinde mesleğiyle ilgili görevlerde bulunduktan sonra birinci sınıf Orman Başmühendisi olarak emekli oldu (1964) 1950'li yıllardan başlayarak Türkiye'de "Yeni Kafkas" (İstanbul), "Kafkasya" (Ankara), "Kuzey Kafkasya" (İstanbul), "Kafkasya Gerçeği" (Samsun) dergilerinde, Kafkas-Abhazya'da ise "Alaşara" (Aydınlık) ve "Apsını Kapşı" (Kızıl Abhazya) dergi ve gazetelerinde araştırma yazıları ve şiirleri yayımlandı. Abhazca şiirleri biyografisi ile birlikte Sohüm'da basıldı (1992). Hakkında belgesel bir TV filmi çekildi. (1991) Abhazya Cumhuriyeti Hükümeti tarafından "Dirmit Gulya Devlet Ödülü" ile onurlandırıldı (1992). Bazı şiirleri Abhaz kompozitörler tarafından bestelendi. Basılmış Eserleri: "Abhaz Mitolojisi Anaç mı?" (İstanbul 1971), "Hz.İbrahimle Avvubla ve Kafkaslılar" (İstanbul 1975), "Kafkas Kaynaklarına Göre İlk Yaradılışlar-İlk İnsanlık-Kafkas Gerçekleri" (2 Cilt, İstanbul 1985-86), "Astanıpıltıy Apsıva Biji" (İstanbul'daki Abhaz Sesi, Abhazca Şiirleri, Sohüm 1992), "Kafkas Aahlan" (Türkçe Şiirler, İstanbul 1992), "Abhaz Tarihinin İskeleti" (İstanbul 1991), Beygua Ömer üçü erkek, dört çocuk babası idi.

Mekânı Cennet olsun...

* RÖPORTAJ, 1982 YILI ŞUBAT AYINDA AKUŞBA EROL KARAYEL TARAFINDAN YAPILMIŞTIR.

KONU 4-2

20. y.y. Başında

Çerkes STK'lar, Kültürel Siyasal Etkinlikleri ve Ethem Bey-2

 Diasporada kurulmuş ilk Çerkes okulu olan Çerkes Numune Mektebi (Çerkes İnas Mektebi).

Düzenleyen: HAKAN EKEN

1920 Malta Sürgünü ve Dönüşüm Dönemi

Daha önce de değindiğimiz gibi, ana demek ÇİTC'nin varlığı ve her iki derneği de yürüten ortak kadronun, vatanın ve devletin kurtuluşu için verilen mücadele perspektifini Çerkes dayanışması içinde sürdürüyor olması, faaliyetlerini pek etkilememiştir. Buna karşın 1920'de İstanbul'un resmen işgali ve Meclis'in feshedilmesinden sonra diğer birçok Osmanlı ileri geleni ile birlikte Çerkes demekleri içinde yer alan ya da destekleyen birçok Çerkes'in İngiliz işgal kuvvetleri tarafından Malta'ya sürülmesi mücadeleye büyük bir darbe indirmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: eski Bahriye Nazırı ve Hamidiye kahramanı Hüseyin Rauf, eski Dahiliye Nazırı İsmail Canbulat, eski Karesi

mebusu Hüseyin Kadri, ŞKC başkanı ve "Milli Ajans Müdürü" Hüseyin Tosun, eski Edime Valisi Zekeriya Zihni, İstanbul Merkez Komutanı Ali Said Paşa, Mürsel Paşa.

Yukarıda belirtilen Çerkes kökenlilerin yanısıra 140 civarında çoğu sivil politikacı, milletvekili, bürokrat, aydın ile bazı askerlerin Malta'da 1 yılı aşan sürgünleri, başlamış olan direniş hareketinin ve Anadolu'da toplanan meclisin sivil ve çoğulcu yapısında çok ciddi bir zaafiyet yaratmıştır. Bu durum ayrıca, bir anlamda Ethem bey ile yaşanan ya da yaratılan sorunun, daha çıkmadan önlenmesini sağlayacak kapasitedeki kadroların soruna zamanında müdahale edememesine yol açmıştır.

Bu dönemin değerlendirilmesine geçmeden önce üzerinde daha çok araştırmaya ihtiyaç duyulan diğer iki Kafkas derneğine de kısaca değinelim.

1914'te kurulan İstanbul'da Kafkaslılar Arasında Neşri Maarif Cemiyeti (İKANMC) adlı derneğin, aynı tarihli bildirgesi, önceki derneklerden farklı olarak, Kafkaslı öğrencilerin toplumun ihtiyacı dışında uğraşlarla kendilerini perişan etmesinden yakınmaktadır. Burada acaba, o dönemde çok faal olan Çerkes aydın ve bürokratlarının amaçlarından uzak bir toplumun şikayeti mi ses bulmaktadır, araştırmayı beklemektedir.

"(...) Her kişi insanlığı Kabul ettiğinde bir şey yapmayı da Kabul etmiştir ki, o da hemcinsine, özellikle eğitim yapanlara yardımcı olmaktır. O halde ilim ve öğrenimle uğraşanları korumak için oluşturulan derneklere yardım etmek bir insanlık görevidir. Hiç şüphe yoktur ki burada öğrenimde bulunan türlü unsur ve milletlerden birisi de Kafkasya müslüman öğrencileridir. Burada buluna öğrencilerin yaşam durumunu yakından inceleyenler biliyorlar ki bizim Kafkasya öğrencileri de diğerleri gibi öğrenime yeteneklidirler. **Fakat bizimkilerin birçoğu ya okulu bitirmeden terk ediyorlar veya terk etmeseler de türlü zahmetler ile çalışarak yok yere canlarını feda ve bu suretle parlak zekalarını perişan ediyorlar. Fazla olarak, bizim öğrenim yapanlarımızın çoğunluğu halkın gereksinmesi ve kendi yeteneklerine uygun olmayan bir şekilde çalışıyorlar. (...)**"

1920 – 1925 yılları arasında faaliyet gösteren diğer bir demekte Kafkas Teali Cemiyeti (KTC)'dir.

1. Madde derneğin "Osmanlı (ülkesindeki) tüm Kafkas halkının bilimsel, ekonomik yükselmesine hizmet etmek üzere" kurulduğunu ifade etmektedir.

6. Madde ise, derneğin "Kafkasya'nın ilerleme ve yükselmesi gayesiyle uzman bilim adamlarından oluşan çeşitli komisyonlar" kuracağını duyurmaktadır.

17. Madde ise siyasete karşı mesafeli bir duruşu

çağıştırmaktadır: "Demek, Kafkasya'nın yükselmesine ait yüce gayeyi izleyecek ve islam ülkelerinde bulunan yurttaşlarımızın **buldukları yerlerin particilik emellerine hizmet etmeyeceklerini temin etmekle beraber** kanaatları dairesinde buldukları siyasi partilere katılmalarında şimdilik bir beis görülmeyecektir."

Bu dönemde devrim sonrası Sovyet Rusya'sına karşı mücadele eden Çarlık yanlısı Çerkes kişi ve gruplar da görülmektedir. Belki bunlar ve bu dönemde mücadele içindeki bazı Çerkesler arasından, 2. Dünya savaşındaki Nazi ve ABD politikalarının da etkisiyle Emperyalist devletlerle işbirliği içindeki oluşumlar da ortaya çıkmıştır.

Osmanlı'nın yıkılması ve parçalanması sürecinin bir sonucu da, diaporanın parçalanması olarak ortaya çıkmaktadır.

Buraya kadar anılan demekler, 1918 yılına kadar esas olarak hem Osmanlı'daki çalışmalarını Çerkeslerin dilinin ve kültürel değerlerinin korunabilmesi çerçevesinde yürütmüştür. Devlet ile olan ilişkileri ise **Abdülhamit dönemine ilişkin getirilen eleştiriler dışında, tamamen bir kader birliği karakterinde olmuştur.** Bu birlik 1918 sonrasında da sürmüş hatta, yenilen Osmanlı'nın kurtulabilmesi için, Doğu'da yaslanabileceği müttefik ve/veya kısmen de olsa bağlı devletler, bölgeler oluşturma çabasına, Çerkeslerin anavatanı olduğu için öncelikle Kafkasya bölgesinde ve diğer bölgelerde aktif destek vermişlerdir. Ancak yukarıda değindiğimiz gibi, **1921'den itibaren Osmanlı'nın İstanbul'a bile artık hakim olamadığı ortaya çıkmaya başladığında, Türkler dahil Anadolu'da yaşayan tüm halklarda, benzeri yaşanan ayrışma belirtileri Çerkesler arasında da ortaya çıkmaya başlamıştır.**

Bu bağlamda bir kısım Çerkes Sultan'a ve Halife'ye bağlılıklarını sürdürdüler. Büyük bölümü öncelikle işgalden kurtulma ve devletin milletin bağımsızlığının kurtarılması amacıyla Ankara'da çalışan BMM'ni desteklediler. Küçük bir kısmı da **Osmanlı'nın yıkılmaya yüz tutması ile, Türklerin, Arapların ve diğer milletlerin ulusçu çizgiye kaymaları üzerine, Çerkeslerin de diğerleri gibi kendi kaderlerini tayin etmeleri gerektiği noktasına gelmişlerdir.**

Ethem Bey'in tasfiyesinden sonra, Ankara hükümetine bağlı güçlerin cephesi Sakarya kıyılarına kadar gerilemişti. Türkler arasında Osmanlılığı hala savunan önemli bir kesim olsa da Turancı, milliyetçi kişi ya da gruplar daha çok öne çıkmaya başlamışlardı. İslamcılar ve sosyalistler ise 1920'de aldıkları darbelerle

daha zayıf konumdaydılar.

Bu şartlarda Çerkesler için de bir anlamda kendi kaderlerini tayin hakkını savunup, bunun için örgütlenmeye karar verenler 1921 yılında Şark-ı Karib Çerkesleri Temin-i Hukuk Cemiyeti (ŞKÇTHC)'ni kurdular. Büyük ölçüde Batı Anadolu'daki Yunan işgal sahasında kurulan ve İzmir'de bir kongre toplanarak bu yöndeki görüşlerini 24 Ekim 1921'de "Çerkes Milletinin Düvel-i Muazzama (Büyük Devletler) Ve Alem-i İnsanîyet Ve Medeniyete Umumi Beyanname" adında bir beyanname ile yayınlayan bu küçük grubun, ne kadar örgütlü olduğuna, ne kadar üyesi ve sempatizanı bulunduğu, kongre dışında ne gibi faaliyetler yaptığına, başka yayınlar çıkarıp çıkarmadığına ilişkin yeterli bilgi yoktur ve araştırılmayı beklemektedir.

ŞKÇTHC'nin çabalarını, savaş sonrası oluşturulan Milletler Cemiyeti ve ulusal haklar çerçevesinde ilk ve son uluslararası tanınma çabası olarak özetleyebiliriz. Bu anlamda, Türkler dahil Anadolu'da yaşayan farklı etnik kökenden halkların, kendilerine ulusalcı bir çıkış yolu arayan aydın yada politikacılarının benzer hareketlerinden biridir.

Anadolu nüfusu içinde diğerlerine göre daha çok sayıda olan Türkler ve onların siyasi önderleri arasında Turancı, milliyetçi eğilimlerin artması, farklı etnik kimliğe sahip topluluklarda da kendi milliyetçiliklerinin yan sıra, bunun tersine birleştirici bir unsur olarak gördükleri islamcılık ve daha az olarak da Osmanlıcılık akımlarının gelişmesine yol açıyordu. Bu hareketlerin kendi içindeki çelişkisi ise amaçlarına ulaşmak için emperyalizme yamanmak ya da taleplerini anti emperyalist çizgide kalarak savunmak arasındaki seçim sorunlarıydı. Türkler arasında gelişen milliyetçi ve turancı hareketin de aynı çelişki içinde olduğunu belirtmeden geçmeyelim. Diğerlerinin milliyetçiliklerine bir tepki olarak ortaya çıkan ŞKTCH'nin en büyük hatası da, vatanın kurtarılması için verilen mücadeleye tam destek vererek taleplerini bu platformda ifade etmek yerine, uluslararası hukuk çerçevesinde ispata çalıştığı haklarını savunmak için işgalci güçlerden medet ummasıdır.

Tarihe bugünden bakıldığında, ŞKÇTHC'nin ve üyelerinin hain olarak adlandırılması gayet mantıklı görülebilir. Ancak Osmanlı İmparatorluğunun son yüz yüzelli yılı içinde parçalanarak, Türkiye Cumhuriyeti de dahil olmak üzere o tarihlerde 20'ye yakın, bugün ise yaşanan bölünmelerden sonra 30'a yakın devletin ortaya çıktığı dikkate alınırsa, parçalanmanın son aşamasında bir kısım Çerkes'in yaşadıkları to-

praklar üzerinde (beyannameden de anlaşılacağı üzere, yeni bir devlet olarak değil ama), galip devletlerin himayesinde Batı Anadolu'da yaşayan Yunanlılar ve diğerleri ile birlikte ulusal kimliği ve hakları tanınan bir halk olarak varolma taleplerinin **nedenini** anlamak mümkün olacaktır.

İşte Ethem beyin "Hain Çerkez" olarak tanımlanmasında, 1920 sonu ve 1921 başında yaşananlar yeterli görmeyenler, tezlerini sağlamlaştırmak için bu örgütle de bağlantı kurmaya çalışmaktadırlar. Ethem bey işgalcilerle işbirliği yapan bölücü bir örgüte de bulaşmış olmalıdır. Çünkü beyannameye imza atanların birisi ağabeyi Reşit beydir. Maiyetindeki bazı kişilerin de bu isimler arasında olduğu iddia edilmektedir. Ancak, 150'liklere çıkarılan affa rağmen masumiyetine inanarak tarafsız bir yargılanmayı istediği için, Türkiye'ye dönmeyip sürgünde yaşamayı göze alan Ethem beyin katılmış olması halinde imza atmaktan çekinmeyeceği daha geçerli bir iddiadır. Ayrıca sürgün hayatının detayları ve ağabeylerinin aftan sonra dönmüş olmaları böyle bir vesayet ilişkisini geçersiz kılmaktadır. Ayrıca Risale'sinde aşırı Türk milliyetçiliğinin yarattığı karşı milliyetçiliklerin bölücülük tehlikesi yarattığı konusunda uyarı ve eleştirilerde bulunmaktadır.

Her ulusta ve etnik toplulukta şu ya da bu tarzda milliyetçi kişi ve gruplar vardır. Bu anlamda Çerkeslerde de, böyle kişi ve gruplar mevcuttur. 19.yy sonları ve 20.yy'in başlarında son dönemlerini yaşıyor olsa da, Çerkeslerin büyük çoğunluğu milliyetçi hislerini (bütün milliyetçiliklerde olduğu gibi) ortak bir düşman olarak Rusya'ya yöneltmişlerdi. Bu anlamda da Osmanlı ile kader ortağı olmuşlardı. Çünkü Osmanlıya da en azından askeri alanda en ölümcül darbeleri Ruslar vurmuştu. Bu kader birliği konusunda şüphe aramak açıkçası abesle iştigal olacaktır. Ancak Osmanlı'nın yıkılmakta olduğu süreçte, kısa bir süre önce yıkılmış olan Rusya Çarlığı'nın yerine kurulan Sovyet Rusya'nın iç savaşı da bitirerek, Kafkasya üzerindeki hakimiyetini kumasından sonra, anavatanına dönmek, orayı bağımsızlaştırmak yolunda umutları tükenen Çerkeslerin çok büyük bir bölümü kendileri ile ilgili olarak, 2. meşrutiyet döneminde sahip olduklarından daha fazlasını beklemeden Anadolu odaklı kurtuluş mücadelesine katıldılar. Ethem bey de o dönemde, bu bilinçle mücadelede yerini almıştı.

Üzerinde gereği kadar durulmayan Malta sürgünü dolayısıyla kurtuluş mücadelesine daha sivil ve daha çoğulcu bir nitelik katacak kadroların yokluğunda, bu kadrolarla daha sıcak ilişki içinde olan **Ethem bey**

ve onun adıyla sembolleşen Kuvvayı Seyyare ile; başından beri Kuvvayı Seyyare ile koordineli çalışan düzenli ordu içindeki birçok subay da, bu dönemde Anadolu hareketine hakim olan üst düzey askeri komuta tarafından tasfiye edildiler. Ethem bey'in tasfiyesindeki önemli nedenlerden biri de budur. Yoksa o ana kadar hep taşıdığı iddia edilen Çerkes milliyetçisi tutumu, ya da liderlik sevdası değildir. Aksine Ethem beyin tasfiyesi ve 1921 yılı sonuna kadar yaşanan siyasi gelişmeler, ancak az sayıda Çerkes'in kendi kaderlerine sahip çıkma arayışına yönelmesine neden olmuştur.

Buraya kadar anlatılanları beyannamenin belirli bölümlerinden de rahatlıkla çıkarabiliriz.

(...) ŞKÇTHC kurucuları Birinci Dünya Harbi sonunda büyük devletlerce Kabul ve ilan edilen milliyet prensibi ile ortaya çıkan milli hukukuna dayanarak İzmir'de kongre halinde toplanarak hazırlık halindeki milletlerin hukukunu üzerine alan ve yenik devletlere Kabul ettirmeyi taahhüt eden Büyük İtilaf Devletleri ve ortaklarıyla, özellikle Yunan Hükümetine Çerkezlerin sığındığını bildirerek milli isteklerinin yerine getirilmesini rica etti.

(...) Kaldı ki, 13 sene Meşrutiyet idaresinin ilanı üzerine, siyasi olgunluktan mahrum ve ancak Türkçülük ve Turancılık duygularıyla dolu olan ve tarihte misli görülmemiş bir surette, diğer Osmanlı unsurlarını yıldırma politikası ile Türkleştirmek gibi yanlış bir politika izleyen Türk yöneticilerinin siyaseti, Türk olmayan bütün unsurların milliyetlerini ve yaşama güvenliklerini yok etmekle, Çerkezlerde de "yalnız korunma amacı" ile haklı bir şikayet ve perişan olma hissi uyandırmış...

(...) Konuyu ayrıntılı sunmaktan amaç:

a. Milli çehremizi göstermek,

b. Anadolu'da uygar milletlerin nazar-ı dikkatini çekmeye layık bir Çerkes milletin yaşadığını bildirmek,

c. (Üç yüz seneden beri sürekli olarak egemen olan kötü idare yüzünden yıkılış vadisine yuvarlanan, asri ve medeni bir idare kabiliyetinden yoksun, içten ve dıştan Yakın Doğu'da ve dolayısıyla Avrupa'da bir kanşıklık ve harp kaynağı olan Osmanlı Hükümeti ve Meşrutiyetin ilanı ve onun yerine geçerek Osmanlılığın çökmesine neden olan aşırı Türkçülerin uğursuz siyaseti, Anadolu sahasında Türk'ten gayri bir milletin hayat hakkını tanımakta direndiği, medeniyet alemince inkarı kabil olmayan bir hakikat olduğundan) bundan böyle Çerkezlerin Yakın Doğu'da Türklerin uğursuz yönetiminden kurtulmasıyla Yunan himayesi altında bir barış ve esenlik unsuru olarak

yaşamaları sebeplerinin sağlanması arzusunu göstermek ve dilemekten ibarettir.

Bundan dolayı, Büyük İtilaf Devletleri ve ortaklarınca milli olan aşağıdaki isteklerimizin kabulünü ve desteklenmesini kongremiz rica ve hemen harekete geçilmesini sabırsızlıkla beklediğini soylu kişiliklerine sunmakla şeref duyar.

1- Devletler arasında Kabul ve ilan edilip eski sulh antlaşmalarına konduğu gibi, gelecekteki Yakın Doğu sulhuna da konması kuvvetle umulan azınlık halindeki milletlerin hakları ve siyasi çıkarlarını temin ve tatmin edecek olan madde hükümlerinin bütün Çerkezleri de kapsamına alması.

2- Çerkes milleti, Anadolu'da her bakımdan kendisiyle aynı durumda ve karşılıklı menfaatlerle bağlı bulunduğu Rum unsuru işle eşit haklar çerçevesinde kader birliğine istekli olduğundan dolayı, milli ilerleme ve gelişmesini kendisinde(n) kuvvetle ümit ettiği uygar Yunan Hükümetinin fiili himayesi altına sokulması (...)

SONUÇ

1918'de başlayan ve 1923 ortalarına kadar süren Kurtuluş savaşı ve mücadelesi tek sesli ve tek bir hedef doğrultusunda yürütülmüş siyasi ve askeri bir süreç değildir.

Ortak olan iki nokta, işgalin önlenerek misak-ı milli'nin belirlendiği vatan topraklarının ve üzerinde yaşayan Osmanlı toplumlarının bağımsızlığı ve birliği ile devletin kurtarılmasını sağlamaktır.

Bu amaç doğrultusunda her kişi ve grup kendi görüşünü, o günün ağır koşullarında bile bugünü olduğundan çok daha demokratik bir ortam içinde savunmuşlardır.

Ancak İstanbul'un işgalcilerle işbirliğine gitmesi, Arapların büyük bölümünün bağımsızlık peşine düşmeleri, Hristiyan azınlıkların da büyük bölümünün işgalcilerle kader birliği yapmaları kurtuluş mücadelesinin İç Anadolu'ya sıkışmasına yol açmıştı. Bu bölgede Türk nüfusunun çokluğu özellikle üst düzey askeri kadrolarda, başarıya ulaşmak için sadece Türk milliyetçiliğine dayanmayı bir gereklilik olarak görme eğilimi yarattı.

Bu sonuca varılmasının bir nedeni de, Osmanlı ve diğer Doğulu uygarlıkların, Batı'nın egemen bir ulusa ve azınlık haklarına dayalı kendi gelişimine özgü modelini ihraç çabalarına karşı; farklı din ve milletleri birlikte yaşatan kendi modellerini gelişen uluslararası kapitalist ekonominin dinamikleri ve dayatmaları

karşısında yenileyemedikleri için, dağılmaya başlamaları olmuştur.

İşte bu dönemde yaşanan Malta sürgünü, alternatif ve uzlaştırıcı görüşlerin zayıflamasına ve etkisizleşmesine yol açtı. Dışsal bir faktör olarak da, Sovyet Devriminin Batılı devletlerin umduğu gibi yıkılmayıp aksine, Avrupa'da tehlike yaratan işçi hareketlerinin neden olması, galip devletlerin istikrar arayışına girmesine, kendi aralarında bölünmesine ve Ankara hükümeti ile dolaylı ya da doğrudan diyalog kurma arayışlarına yol açtı.

Kuvvay-ı Seyyare, 1920 sonlarına kadar esasen nizami ordu'nun Mondros mütarekesi nedeniyle küçülmesi ile doğan boşluğu, yine onunla koordineli bir şekilde doldurmaya çalışıyordu. Yukandaki şartların ortaya çıkması ile üst düzey askeri kadroların hakimiyeti üzerindeki en büyük engel olan Kuvvay-ı Seyyare'nin tasfiyesi için askeri olarak değilse de siyasi olarak uygun koşullar ortaya çıkmış oldu. O güne kadar, yaşanan değişimle ilgili eleştirileri dışında hiçbir şekilde silahlı isyanı olmayan, siyasi olarak ta açıkça bilinen kendine özgü bir argüman ortaya koymamış olan Ethem bey, bu tasfiyenin kurbanı oldu.

Ancak Ethem Bey ile birlikte Çerkes halkı da bu tasfiyenin kurbanı haline geldi. "Kazanan haklıdır" önermesi doğru ise, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması için Türk milliyetçiliğine ve Türk ulus devletine dayalı stratejisinin sonucu olarak farklı olanların tasfiyesini de, bunun doğal bir sonucu olarak kabul ederiz.

Osmanlı'nın yerine bir Türk ulus devleti kurulmuş ise de, bu topraklar üzerinde o tarihe kadar yaşayan ve Türk olmayan halklar, onların dilleri ve kültürleri buhar olup yok olmadılar. Bunların varlığı o dönemde, üniter ulusal devlet yapısı için bir tehlike ve tehdit olarak algılandı. Bunu önlemek için de kültürel bir asimilasyon yoluna gidildi, varlıkları inkar edildi. **Ancak Ethem Bey özelinde, bu inkar aynı zamanda farklı bir kimliğinin varlığının da bir teyidi haline geldi. Hiç silinmeyen "hain Çerkez" yaftalaması ile.**

Eğer "hain Çerkez" sıfatı kullanılmaya devam edilecekse Çerkeslerin, kurtuluş savaşına başından sonuna kadar askeri ve sivil görevlerle, kendisinden istendiği gibi hizmet etmiş, madalyalar ve ödüller almış kahraman fertlerinin de Çerkes sıfatı ile tanıtılmasını talep etme hakkı doğacaktır.

Bu yapılmayacaksa ve Çerkes adında bir topluluğun varlığı inkar edilmeye devam edilecekse ve yine Ethem bey hain olarak görülüyorsa o zaman adının önüne getirilen Çerkes sıfatının kaldırılması gerekmektedir. Hainse hain olan Ethem Bey'dir.

Ancak tüm bu inkarcı ve çelişkili, çözüm getirmeyen kelime oyunlarını bir yana bırakacak olursak, dosyamızın sonunu şu şekilde bağlayabiliriz.

Ethem Bey yaptıkları ve söyledikleriyle, her birey tarafından kendi bildiği ve yorumladığı şekilde tarif edilebilmelidir. **Resmi tarih Ethem Bey özelinde olduğu gibi, özellikle bu dönemin tarihsel kişileri hakkında bir taraf olmaktan vazgeçmelidir. Bunun sakıncalarını, başka tarihsel konularda gördüğü ve gereğini yapmaya çalıştığı gibi.**

Ne yazık ki, bugün bazı yazarlar ve "uzmanlar" tarafından Türkiye'de artık mozaik denilebilecek bir dil ve kültür çeşitliliğinin kalmadığından büyük bir keyifle bahsedilmektedir. Doğada herhangi bir canlı türünün yok olması, dünyanın zenginliği ve sağlıklı bir ekolojik sistemin sürdürebilmesi için ne kadar tehlikeli ise; insan toplumlarının yarattığı kültürlerin ve dillerinin birer birer yok olmasının da aynı şekilde insanlık için bir tehlike yarattığının artık anlaşılması gerekmektedir. Hiçbir kültür ve ulus tek bir kaynaktan beslenerek gelişmemiştir. Dünyanın ücrâ köşelerinde yalıtılmış olarak yaşayan halkların üretebildiklerinin sınırlılığı bunun açık bir kanıtıdır.

Varolan bir şeyi inkar etmek, yok saymak bireyler için de toplumlar için de yanlış ve tehlikelidir. Batı uygarlığının kendi varoluş serüveninde ürettiği kültürel, sosyal, iktisadi ve siyasi olguları, diğer uygarlıklardan doğmuş halkların aynen almasının ne kadar sakıncalı ve yanlış olduğu, dün ve bugün Türkiye'nin siyasi yelpazesinde giderek artan biçimde söylene gelen bir olgu değil midir? Özellikle AB hukukunun dayattığı azınlık hakları konusunda itiraz edildiği gibi. O halde, yaşadığımız toprakların yüzlerce binlerce yıllık geleneğinin, uygarlığının ürettiği ve geçen yüzyıl başına kadar oldukça başarıyla sürdürdüğü (elbette dört dörtlük değil) bir arada yaşama kültürünün kazandırdığı deneyimlerle, Batı uygarlığının gösterdiği azınlık çoğunluk modelinin ve onun getireceği düşünülen tehlikelerin uzağında, ancak yine onun olgunlaştırdığı insan hakları çerçevesinde, Türkiye'nin bütün renkleri birlikte varlıklarını sürdüremezler mi? Yoksa "yüzlerce yıl bu topraklarda etle tırnak gibi yaşadık, şimdi ne oluyor?" şeklindeki soruya, o yüzlerce yılın kendine özgü koşullarda yaşanmış olduğunu hala anlayamamanın ve bunun sonucunda var olan sorunlara çözüm getirememenin kısır döngüsünde takılır kalınız

"Çektiğimiz emeklerin boşa gitmemesi için birbirimize sarılmamız. Cevabınızı bekliyorum"
Kuvvay-ı Seyyare ve Kütahya dolayları Komutanı Ethem

DUDAĞIN UCUNDA

itirafın gerdanında
utangaç bir ses ki taşıdığım
dengesiz bir soluk
baklı çıkmaktan utanır
seğiren bir göz gibi
kafiye direktmemeli artık
dökülmüşken yüzüm
senin de sönmüşken yüzünün tüm ışıkları
umut kurtarılmalı şimdi uyaktan
söz verip ölenlerimiz'e gelmeli
konuşma sırası
bir güvercin uçurmalıyız
kayda geçmeliyiz tüm sayıklamalarımızı
dip notlardaki tüm isyanları ateşlemeli
sızım sızım sızmalı
fırtınada saorulan bir melek
ölümü alkışlanan bir bobem
aşkı çıldırtmalıyız
kimin yüzü kamaşmaz
ay doğarken

kim sever artık evet-bayır oyununu
şimdi kaldıraçsız taş kaldırmak
yıkık bir yüzden ibaret değil çoktandır
körebede düşen ağlamaz
rüzgardan bir şarkı
duyulur duyulmaz

THATSI TAMER

Сыйачыва

Санхвыщыз йазхъасщун адуква йырхъуэ,
Йысзалуан сайырта ауат йырчпаквуэ . . .
Ауесхъан йызгун ахъбачва йырхъауа:
“ДзачъызлакIгы йымапI йачъвачкIвынкI кIкIауа” .

Ауипхъадза сцунта хIагIартакI апны
Сыгъаджъуа йангIайуаш сазщун са хъвлапны,
Сырщун са хъахыла йачъвата йгIакIкIуэ .
Сгвытшыта сазыщгун са сыйачъва йкIкIуэ .

Апхъалхъа йкIазкIауа са сгIылакI йырбуэ,
Анур пшка хъгIаквала са сгвы йгIатакIкIуэ
Ахшамйачъва гIалсхуан сара йысчIвхарныс,
Анщрала са йсчIвыта аугIа йырбарныс . . .

Сара йысхъазызма ауаса йызчпуэ,
ЙачIвакI-йачIвакI змата зхъаква зыртщхъваквуэ?!
Са сыгIва йшихIвуэла, йгIайаухъан йаргы-
Ащыйачъва йчIвымкIва йыгъсзимуазтI ауи .

Шарпныла дIагIвыщкъун, дапщун йызхъара.
Дапщунта мадзата йтайщун гвыргъара . . .
Йабоу, шарда щгвыщитI дыгъбзахым ауи,
Ауаса Ащыйачъва кIкIаркIвитI уыжвгы . . .

ЙачIвакI кIашвауа йызбарыквын сара,
ЙсызгIайхитI йатаркIвах са счIкIвынхъа хъара:
“дзачъызлакIгы йымапI йачъвачкIвынкI кIкIауа”,-
Ауаса быжышкала ауи йахIвауа .

ЛАГIВЫЧВ ДЖЪАМЛЪАДИН

Rusya'nın yok olmaya yüz tutan dilleri

CHLOE ARNOLD

BBC Rusya Muhabiri

Fayina Lekanova'nın geniş bir yüzü, düz bir burnu var. Bir de koyu renk gözleri ve derin bakışları.

Küçükken kitaplarda gördüğüm eskimoları anımsatıyor bana, ama Fayina'nın anlattığına göre Eskimolar, Rusya'nın kuzeyinde yaşayan onlarca yerli halktan sadece biri. Rusya Federasyonu'nun ucu bucağı olmayan toprakları, kuzeybatıda Kola Yarımadası'ndan kuzeydoğuda Chukotka Denizi'ne dek 41 yerli topluluğun yurdu.

Saami, Nganasan, İtelmen, Ulçi gibi isimleri var bu toplulukların ve geleneksel olarak yaşadıkları yer, tüm Rusya'nın yarısı kadar geniş bir alana yayılıyor.

Ama bugün bu toplulukların sayısı giderek azalıyor, dilleri yok olmaya yüz tutmuş. Bazıları asla yazı diline geçememiş bile.

Fayina; Kuzey Rusya'daki yaşayan halklardan, Evenk'lerin bir ferdi.

Bir çok ülkenin yerli halkı gibi, Evenkler de geleneksel olarak göçmen bir topluluk. Avlanmak ve balık tutmak için bu engin toprakların bir yerinden diğerine yolculuk ediyor, yağ kış farketmeksizin çadırlarda yaşıyorlar.

Fayina, Rusya'daki 200 bin etnik topluluğu destekleyen bir grupta gönüllü olarak çalışıyor.

"Bir Evenk olarak şanslı olan topluluklardan birinin üyesiyim" diyor Fayina.

Sibirya'da 300 bini aşkın Evenk yaşıyor ve beşte biri ana dillerini konuşabiliyor. Evenkçe okullarda okutulan bir dil.

"Benim anadilim şimdilik güvende" diyor Fayina, "Ama Kerekler örneğin, çok şanssızlar. 30 kişi ya var ya yoklar."

"Üstelik biz sadece sekiz kişi olduklarını sanıyorduk. Ama bilim adamları geçenlerde bozkırda yaşayan göçebe bir grup buldu. 20 kişi kadarlar. Kerekçe konuşuyorlar. Ama onlar da ölünce, bu dili konuşan kimse kalmayacak."

Fayina, toplulukların büyük bölümünde ana dilini

konuşanların sadece yaşlılar olduğunu söylüyor. Son yirmi otuz yıl içinde pek çoğu geleneksel yaşam tarzını terkedip kasaba ve şehirlere yerleşmiş.

Ama gönüllü grubun direktörü Rodion Sulyandzige'ye göre onca dilin unutulmasının bir nedeni de Sovyet eğitim sistemi.

Rodion, "O dönemler okullar açılır açılmaz, yerli kabilelerden çocuklar, toplanıp yatılı okullara yerleştirildi" diyor.

"Aileleriyle görüştürülmezlerdi, bu yüzden de ana dillerini kolayca unutup Rusçayı kapabiliyorlardı."

Rodion, kendisinin de bu eğitim sisteminin kurbanı olduğunu anlatıyor. Japon Denizi kıyısındaki Udege topluluğunun bir üyesi ama ana dilinde sadece bir kaç kelime konuşabiliyor.

"Elbette, tüm çocuklara eğitim verilmesi şart, ama o dönemde yapılanın ne büyük bir hata olduğunu şimdi şimdi anlıyoruz" diyor.

Sonra Sibirya'nın Tomsk bölgesinden Selkup cemaatinin bir üyesi, Vera Tuzakova'yla konuşuyorum.

Bana Selkup dilinde, kaybolup giden yerli köylerini anlatan bir şarkı söylüyor.

"Kültürümüzü çeşitli konserler ve festivallerle canlı tutmaya çalışıyoruz" diyor Vera, "Ama her geçen yıl köklerimizden biri daha soluyor" diye de ekliyor.

Fayina, kaybolmaya yüz tutan bu dilleri yaşatmaktaki tek umutlarının öğretmenler olduğunu söylüyor.

"Onların işi de çok zor, çünkü ders verebilecekleri kitap sayısı çok değil. O yüzden de yaratıcı olmak zorundalar" diyor. Ayrıca ayda 50 dolar gibi son derece az para kazandıklarını belirtiyor.

Fayina'ya göre, "Eğer çocuklara anadillerini öğretilirse, onlar da ailelerine öğretebilir, bu sayede bazı dilleri, biraz daha olsun korumak mümkün olabilir. Aksi halde, bir kaç yıl içinde dünyanın en eski dillerinin büyük bölümü, sonsuza dek yok olacak ■"

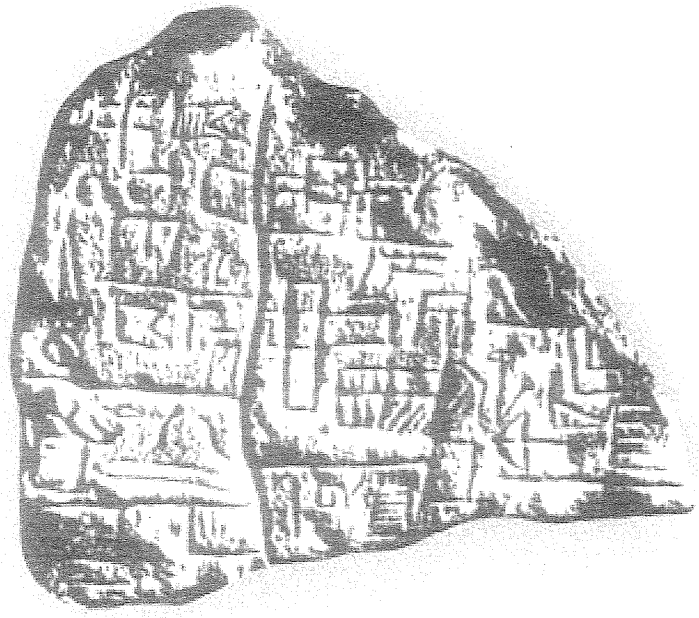
B

Ü
Y
Ü
T
E
Ç

düşündürdükleri

Resim-4: Maykop Kurganı'nda, üzerinde resim heceli yazı bulunan iki gümüş kaptan biri.

Resim-6: Fransız bilim adamları Dhorme ve Dunand'ın 1960 yılında Maykop'a 2 km. mesafede yaptıkları kazıda yüzeyde tesadüfen buldukları ve "Maykop Taşı" adını verdikleri yerel, gri, kuarzit taşın üzerindeki, 1963 yılında Prof. G. Turçaninov tarafından çözümlendi. Turçaninov, M.Ö. 1300-1200 yıllarına tarihlendiğini söylediği taşın üzerindeki yazıların "Abhazca" yazılmış olduğunu belirtti.

Turçaninov Olayı'nın

NECMETTİN KARAERKEK

Turçaninov'un, okumayı başardığı bazı eski yazıtların tercümesinden oluşan bilimsel kitabının yayınının engellenmesindeki en önemli neden, Turçaninov'un çalışmalarıyla Fenike yazıları ile Kafkasya ilişkisinin ortaya çıkması ve bu nedenle, yüzyıllardır Alfabetik Yazı'nın sahibi olarak bilinen Fenikeliler'in (Yahudilerin atalarının) bu büyük onuru Çerkesler'e kaptırma korkusudur.

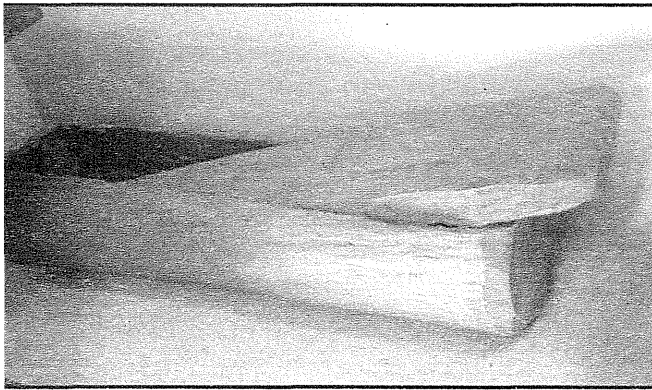
A- Prof. Dr. Aytek Namiitok'un "Çerkesler'in kökeni" isimli eserinde, 1470 yılında Kafkasya'ya bir gezi yapan İnteriano'dan bir alıntı var (1):

"Adigeler (Çerkesler) bir soylu öldüğünde, kırdaki yüksek bir seki yapıp, bağırsaklarını çıkardıkları ölüyü, oturur biçimde üzerine yerleştirirler. Sekiz gün akrabaları, arkadaşları ve kabilesi onu ziyaret eder, gümüş kaplar, yaylar, yelpazeler vs. sunarlar. İlk kanısı, ölünün karşısında bir sandalye üzerinde oturur. Ağlamadan ölüye bakar. Ağlaması ayıptır. Bu sekiz gün zarfında oradan hiç ayrılmaz. Sekiz günün sonunda, ölünün ve hediyelerinin içine konulacağı tomruktan tabut hazırlanır. İşlem bittikten sonra, tabut mezara götürülür (resim-1).

Cenaze alayındakiler tabutun üzerine toprak yığarak bir höyük (kurgan) yaparlar. Ölen kişi ne denli güçlü, akrabaları ve kabilesi ne denli fazla ise, gömütü de o denli büyük olur. Gömme işleminden sonra uzunca bir süre, akşam yemeği sırasında, ölünün atı eyerlenir ve bir uşağı atı geminden tutup yeni yapılmış mezara gider. Uşak ölüye adıyla seslenerek, akrabaları ve akrabaları adına yemeğe davet eder. Daha sonra uşak, "ölü yanıt vermedi" diye atı geri getirir. Bundan sonra görevin yerine getirildiğini düşünerek, akrabalar ve arkadaşlar sofraya oturup, ölünün şerefine yiyip içerler."

Kafkasya'da, özellikle Kuban deltasında, yüzlerce dolmen ya da kurgan vardır (resim-2). Maykop kurganı için, Doç. Dr. Loupache Nurbi de şu değerlendirmeyi yapıyor:

"Mezar, Maykop Kültürü'nün en parlak örneği

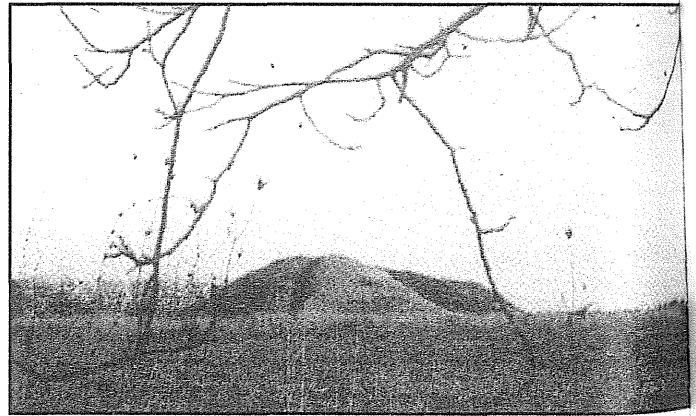

Resim-1: Abhazya Müzesi'nde sergilenen hamur teknesi, antik dönem tomruk tabutunun küçük bir modeli sanki.

olarak kabul edilir. Maykop Kurganı Oşad-M.Ö. IV. bin yılın sonu, III. bin yılın başına tarihleniyor. Megalitik yapı grubunda olan mezar, üç odalıdır. Yuvarlak olan mezarın duvarları katranlanıp ahşap kaplanmış, tabandaki kalker levha, Kafkasya'daki dağlı **Atih'lerin** (Hat-Hatti) **Güneş Kültü**'nü yansıtır. Tüm ölülerin üstü kırmızı renkli bir toprakla örtülmüştür. Ölülerin gömülüştüğü mezardaki seramik kaplar, çakmak taşı aletler, **Hatti** özellikleri taşır. Batı Çerkesya'da çok erken ortaya çıkan, **verimlilik tanrıçası Toprak Ana**'yı temsil eden, Kafkasya'nın karakteristik **Güneş Heykelleri** gibi, Maykop Mezarı'nda bulunan 68 adet altın tablet aslan tasviri, ikisi gümüş, ikisi dökme altın olmak üzere dört adet boynuzlu boğa heykelciği de Ön Asya **Hatti** karakterlidir (resim-3)."

Beş bin yıllık bu kurgan için, Prof. G. Turçaninov da ilginç bilgiler aktarıyor:

"Ölü başı güneye, yüzü doğuya çevrilmiş ve ellerini başına kaldırmış vaziyettedir. Ceset koyu kırmızı bir yağ ile yoğun bir şekilde boyanmış. Mezar gösteriyor ki, Maykoplular güneşe tapıyorlardı. Çünkü mezarın yuvarlak duvarları güneşin yuvarlak şekline, kırmızı yağ ise güneşin doğuş, batış rengine göndermedir. Ceset altın süslerle kaplanmıştır. Üzerinde 68 aslan figürü, 10 öküz, 38 yüzük ve beşer yaprağı olan 10 tane gül vardı.

Resim-2: V. İ. Markovin, 1960-1970 yıllarında yaptığı saha araştırmalarında, Anapa-Maykop-Sohum üçgeninde, 156 yerde 2208 dolmen buldu. Dolmenler M.Ö. III. bin yıl başı ile M.Ö. 700 yılına tarihleniyor. Markovin'in 2208 kurganından önce o yörede, Y. D. Felitsin 262 kurgan bulmuş, ayrıca Kizinka nehri civarında 564 ve Abazehler'in eski tarihi yerleri olan Kamenomostkaya köyü civarında 270 dolmen tespit edilmişti. Dolmenlerin yoğun olduğu Karadeniz Kıyısı Şapşığ bölgesiyle birlikte bu bölge, Kafkasya'dan koparılıp "Adige-Abhaz adası" olarak nitelenmiştir. (E. D. Felitsin, Batı Kafkasya'nın dolmenleri, Kafkasya'nın arkeolojisi.1904)

(1) İnteriano. La Vita et Zichi, Chiamati, Circassi, Historia Notabile.Venedik 1502

Bu objelerle birlikte, altın ve firuze taştan yapılmış irili ufaklı mücevherat da, gövdenin ortasında, on yapraklı bir çiçek oluşturacak şekilde dizilmişti.

Kafatasının altında iki altın şerit, anlamını bilmediğimiz beş altın kenarlık ve dört altın halka vardı. Ayrıca gölgeyi taşımak için, birer metre uzunluğunda dört asa vardı. Asaların ikisi gümüş, ikisi de altın kaplı gümüşlendi. Asaların tutacak yerlerinde altın liflerle bağlanmış altın ve gümüş aslan ile öküz figürleri vardı."

Turçaninov, üzerinde "Resim Yazı"lar bulunan iki gümüş kupa ile (resim-4), diğer iki odadaki cesetlerden de uzun uzun bahsederek, bütün bunların yapılabilmesi için 15 bin kişinin, bir gün boyunca çalışması gerekeceğinin hesaplandığını söylüyor.

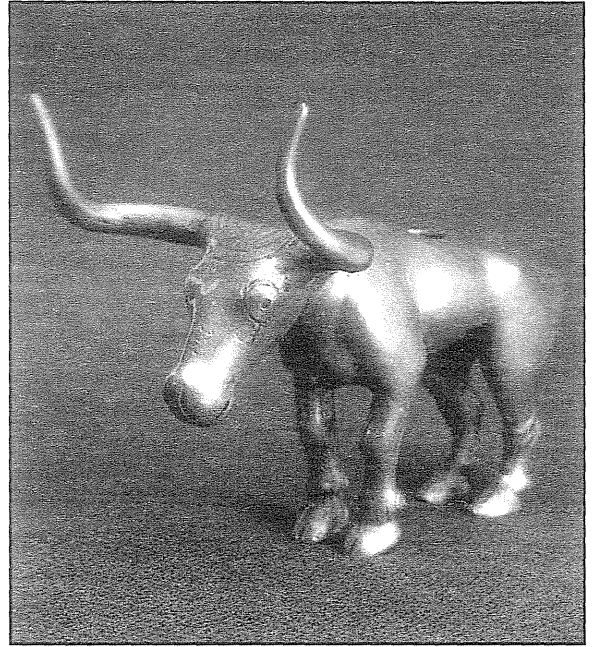
S. Hotko-B. Agirba'nın 2004 yılında Maykop'ta basılan: "Ada Medeniyeti Çerkesya" isimli eserinde, dolmenler ve dolmen kültürü anlatılırken, şu açıklama yapılmış:

"Kafkasya'nın başka hiçbir yerinde, Mingrelya, Svanetya, Osetya, Çeçenistan, Dağıstan, Gürcistan'da dolmen yoktur. Oralarda arada sırada, Kuzeybatı Kafkasya'dakilere hiç benzemeyen Megalitler'e rastlanır."

B- 1960 yılında iki Fransız, Maykop civarında bir taş buldular. Taşın ortasında, şehir planına benzeyen çizimlerle, şehrin etrafında, içinde Semitik harfler de bulunan yazılar vardı. Taşı bulan Fransızlar Dhorme ve M. Dunand, Kuzey Fenike kıyıları üzerindeki Biblos antik kentinin yazıtlarının çözümlenmesi için uzun yıllardan beri çalışan bilim adamları idi. Günümüze çok iyi şartlarda ulaşmış iki bronz tablet, hayli hasar görmüş taş bir levha ve dört adet bronz spatül ile başka bir taş levhaya ait üç parça yazıt bulmuşlar ve bunları 1945 yılında "Byblia Grammata" adıyla, Beyrut'ta yayınlamışlardı.

Fenike "Alfabe Yazısı"ndaki en eski yazıtlar M.Ö. 1000 yılları civarına tarihlenirken, bu son yazılar M.Ö. III. bin yılın sonu, IV. bin yılın başına tarihleniyordu. Bu nedenle yazıtlar "Proto Biblos" olarak adlandırdılar. Yazılar okunamadı. Sadece, yazının **hece karakterine sahip "Alfabetik Yazı"** olduğu ile 114 kadar işaret saptanıp; yedi, yedinci yıl, yedinci ay (temmuz) gibi birkaç kelimeye anlam verilebildi (resim-5).

Proto Biblos Yazıtları'nın, o güne kadar bulunan en eski Alfabetik Yazı'lar olması, Semitik

Resim-3: Maykop Oşad Kurganı'nda bulunan altın boğalardan biri

harfler taşınması ve okunamaması, Prof. Dunand ile Epigrafist Dhorme'un bu yazılara ilgisini hep canlı tuttu. Byblia Grammata'nın yayımlanmasından 15 yıl sonra, bilmediğimiz nedenlerle, bu iki insan, Kafkasya'ya gelip, üzerinde tanıdıkları harfler, heceler bulunan **Maykop Yazılı Taşı**'nı buldular.

Bu yazı da okunamayınca, Dhorme ve Dunand taşı, Sovyet Bilimler Akademisi Dil Bölümü'nden Prof. Dr. Georgiu Turçaninov'a teslim ettiler (resim-6).

C- Ortaçağ gezginlerinin anlatımlarına, 19. yy sonu, 20. yy. başında, yazıları olmadığı için, Osmanlı'da ve Rusya'da yapılan "Alfabe Çalışmaları"na rağmen Çerkesler, geçmişte yazılarının olmadığına hiç inanmamışlardı.

Çerkesler'in yazılarının olduğuna ilişkin somut kanıt: Abhaz-Adige dilindeki "Yazı" sözcüğüdür. Bu dilde "yazı" kelimesinin kökü olan söz; **"txı"** (yaz)'dır. Adigece yazmak **"txı"**n, kitap **"txılh"**dır. Aynı gruptaki Abaza dilinde **"tix"** kökünden, **"atixra"** kelimesi de, bugünkü kullanımı ile "imzalamak, altını yazmak, altını çizmek" gibi anlamlar taşıyor.

Atixra kelimesi incelendiğinde şaşırtıcı sonuçlara varıyoruz. Bilindiği gibi, ilk yazı, kâğıt olmadığı için M.Ö. 4. ve 3. binli yıllarda tahta, kil, ya da taş malzemeye kazınır veya çizilirdi. Bugün yaşayan bir dilde, yazı kelimesinin çizmek, kazımak

anlamına da gelmesi, sözcüğün ne kadar eski olduğunun, yazıların çizildiği, kazıldığı dönemlerden kaldığının somut kanıtıdır. Gerçekten ilginç olan şey bugün, Abhaz-Adıge dili dışında, dünyanın hiçbir dilinde "yazı" sözcüğünü, 5 bin yıl önceki işlevselliğine taşıyan bir kelime bulunmamasıdır. Aynı sözcüğe etimolojik olarak bakıldığında, yazı sözcüğünün İlk Çağ'daki kullanımından bir başka bilgiyi de taşıdığı görülüyor. Atıxra sözü: A (en büyük, önemli), tıx (Çizme, kazıma), ra (Tanrı, Tanrısal) anlamlarına geldiğine göre, "yazı"nın sözcük anlamı: "**Tanrısal önemde çizme**"dir.

Çerkescede "yazı"nın "**Tanrısal çizme**" anlamına gelmesi, "**hiyeroglif**" sözcüğünün doğuşunu hatırlatıyor. Bu yazı sistemini ilk kullanan Mısırlıların yazıtlarını gören Yunanlılar da, bu yazılara: Hieros (kutsal), glif (glyphein) yazı, hiyeroglif "**kutsal yazı**" demişlerdi.

Günümüze kadar tam aydınlatılmamış olmasına karşın, Çerkesler'in tarihte kullandıkları yazılar konusunda elimizdeki bilimsel verilerin değerlendirilmesi şöyle özetlenebilir: Çerkesler resim yazılardan, alfabetik yazılara kadar Doğu Akdeniz, Mezopotamya, Anadolu ve Yunanistan'da, ilk çağlardan günümüze kadar kullanılan yazıların çoğunu kullanmıştır. Ancak, bu yazılardaki harfler ya da işaretlerin sayısı, Kuzey Kafkas dillerindeki ses zenginliği nedeniyle dilin yazılmasına yeterli olamamıştır. Bu nedenle, kullanılan yazılara harf eklemek gerekmiştir. Eklenen harf ya da ideogramlar, kullanılan alfabedeki harflerin genelde üç katıdır. Bu yüzden Çerkes dillerindeki yazılar, kullanılan alfabeye ilgisiz azalan, özgün yazılara dönüşmüş ve o dili bilmeyenlerce okunması gerçekten zor yazılardır.

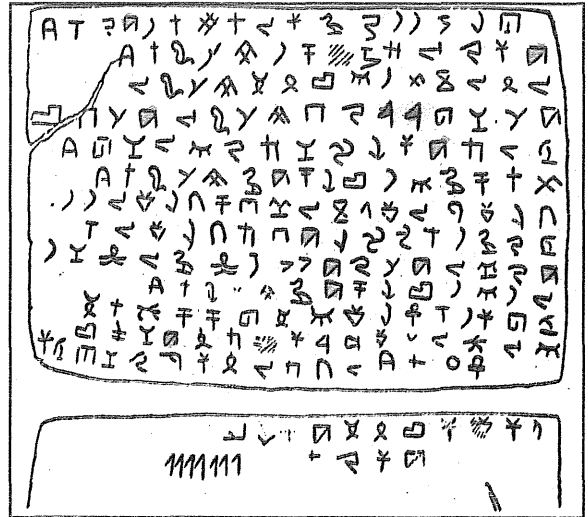
Çerkesler'in yazıları konusunda, arkeolojik veriler de bulunmaktadır:

S. Kruşko'nun 1971 yılında Moskova'da yayımlanan "Eski Sindika" isimli eserinden öğrendiğimize göre, bu kanıtlardan önemlice olan bir bölümünü, 1955 yılında, Güney Kuban'da, günümüzdeki **Neçerezıy**'de ve 20 km. batıda Adıgeysk yakınındaki **Kazazov** köyünde bulunan "**Meot Tabletleri Kitaplığı**" oluşturmaktadır. Bu belgelerin üçte birini "**Hitit Hiyeroglifli Meot Tabletleri**" oluşturmakta (*resim-7*), diğer tabletlerdeki yazılar, Fenike, Arami yazıları ile eski Yunan yazılarından oluşmaktadır. Kütüphane bir yazı okuluna benzemekte, ayrıca çarpım, sayım

tabloları da görülmektedir (bilindiği gibi Sind-Meotlar, Çerkesler'in ataları olarak kabul edilirler). Daha ilginç olanı, bu Tablet Kitaplığı'nın, Küçük Asya'dan gelen **Hat**(Hatti)'ların kurduğu "**Hat Devleti**"nin başkenti olan **Hatti'pşa**(K'elej-Ulyap)'da bulunmasıdır.

Benzer yazılar Deguak ve Adıgey Dağları'ndaki **Pşeh Kayalıkları**'nda, Maykop'da **Koçıpe Kepçeleri**'nde, **Kurdjip Kapakçıları**'nda, Psekup Mezarlığı'ndan çıkan 1 no.lu **Seramik Tencere**'de, **Psıfabe Petroglifleri**'nde ve Krasnodar Tarih ve Eyalet Bilimi Müzesi'nde saklanan **altın gem** üzerinde bulunmaktadır. Çoğaltılabilecek olan bu yazılar, örneğin; bir akademisyenin Kabardey'i gezerken rastladığı, üzerinde Yunan harfleri olan, Adıge'lerin "**Duke Bek**" dedikleri Taş Anıt'ın 1773 yılında bulunmasına, **Taman**'daki bir kilisenin yapımında kullanılan taşlardan birinin üzerindeki yazıların Çerkes dilinde olduğu, kilisenin yapımından beri bilinmesine rağmen, yirminci yüzyılın ikinci yarısına dek açıklanmamıştır.

D= İnsanlar dünyada yüz binlerce yıldır yaşıyor, ama sadece altı bin yıldır yazıyorlar. Yazının tarihi uzun, yavaş ve karmaşık bir tarihtir. İnsanlığın tarihine karışır. İnsanlar on binlerce yıldır, resimler yoluyla mesajlarını iletmişler. Ancak istediklerini, hissettiklerini anlatabilmek için geliştirdikleri, yazı dediğimiz simgeler bütününü oluşturmaları çok geç olmuştur.

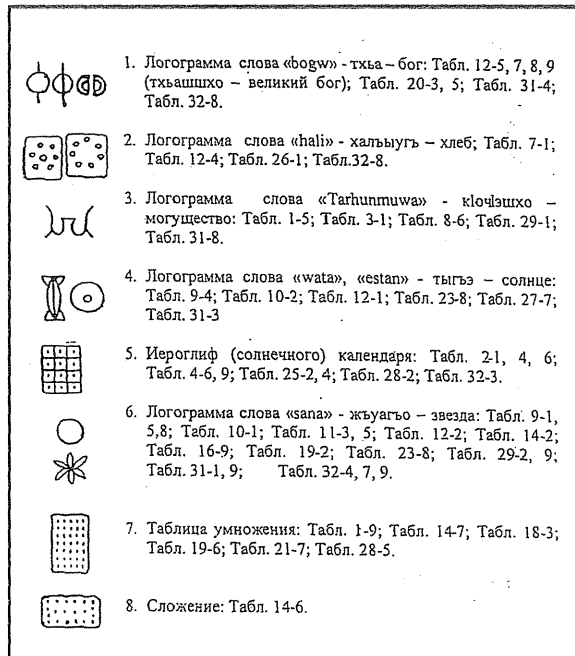

Resim-5: Fenike Biblos'tan bronz c tableti. Metnin ön ve arka yüzü. Ön yüzü: "(La) diyarında Sariye'ye. Dağlık yerlerimize mektup deniz yoluyla gidiyor ve suyun üstünde uçuyor.

Andolsun ki kral Ptü fiilen satıldı. La'nın hırsızları tövbe etmediği taktirde kral Ptü, Akvinler'in yurdunun bir kısmında ihtilal yapacak..." Arka yüzü: "Yedinci yılda, Temmuz ayının altıncı gününde..."

Dünyadaki ilk yazı örnekleri Sümer ülkesinde, Uruk kentinin büyük tapınağının bulunduğu yerde keşfedilen kil tabletler üzerindeki "Çivi Yazıları"dır. "Uruk Tabletleri" olarak tanınan bu ilk yazılı göstergeler bize, Uruk mabetlerinin ziraat hesapları, büyükbaş hayvan listeleri, mabette çalışan insan sayısı ve yaptıkları işleri, yani mesleklerini sunmaktadır. Bu yazıda bir öküz anlatılmak istenirse öküzün başı, kadın demek istiyorsa pubis üçgeni çizilirdi. Böyle belli bir varlığa gönderme yapan, resimlendirilmiş sözcük dizilerine, **Resim Yazı** "Piktogram" denir. Kadın pubisinin yanına dağ sembolleri konursa, dağların öte yanından gelen kadın, "yabancı kadınlar", yani dışı köle olduğu anlaşılırdı. Böyle bir düşünceyi ifade eden şekillere de **Düşünce Yazısı** "Ideogram" denir.

Uruk Tabletleri M.Ö. 4. bin yıla tarihlenmektedir. Daha sonraki dönemlerde, üçüncü bin yılda başlayan Çivi yazısı, Mısır hiyeroglifleri, Hint ve Çin yazısının ortak özelliği, **sözleri** ya da **heceleri** kaydetmeleridir. Bu nedenle, bu yazıları okuyup yazabilmek için çok sayıda şekil bilmek, binlere varan göstergeleri ve harfleri tanımak gerekir.

Resim-7: Kuban (Neçereziv – Kazazov) "Meot Tablet Kitaplığı"nda bulunan tabletlerdeki şekiller, Emanuel La Roche'un, 1960'da yayınladığı Hitit hiyeroglif şekillerine benzemektedir. Yukarıda bu benzerliği göstermek için, ilgili şekillere "gönderme" yapan, Doç. Dr. L. Nurbi'nin kitabındaki sayfalardan birini görüyoruz (kitap 2002 yılında Krasnodar'da yayınlandı ve Kuban'da bulunan 62 Hitit hiyeroglifinin tanımını içeriyordu).

İsa'dan bin yıl önce, **Alfabe**'nin ilk modeli ve **Alfabetik Yazı**'nın bulunması ile köklü bir değişim yaşanır. Çünkü, Alfabe'nin işlevi bambaşkadır. Çinli'nin öğrenmesi gereken bin, Mezopotamya'nın 600, Hintli ve Mısırlının öğrenmesi gereken yüzlerce gösterge, hiyeroglif ve harf yerine, 30 civarında alfabetik harf öğrenilerek artık (Kafkas dilleri dışında), hemen bütün dünya ülkelerinin dillerini yazmak mümkündür.

Herodot, bu sese dayalı Alfabetik Yazı'yı Akdeniz halklarına, Antik Çağ'da Filistin'de yaşayan **Fenikeliler**'in öğrettiğini yazar.

"Fenikeliler; Alfabetik Yazı'yı, Yunanlılar'a M.Ö. IX. Yy.' da götürdüler. Bugün kullandığımız **Latin Alfabeti**, Etrüskler'in Yunanlılar'dan aldığı bu yazıdan doğdu.

Özellikle, Bizans Hıristiyan olduktan sonra yazı süratle yayılmış, tüm batı halklarının yazıları, ayrıca **Kipti yazısı**, **Ermeni yazısı**, M.S. V. yüzyılda Ermeni yazısını alan **Gürcü yazısı** da aynı kaynaktan doğmuştur.

Slavca konuşun Balkan-Rus halklarının **Kiril Alfabeti** de, milattan sonra dokuzuncu yüzyılın sonlarında Fenikeliler'den alınan, Yunan Alfabeti kaynaklıdır.

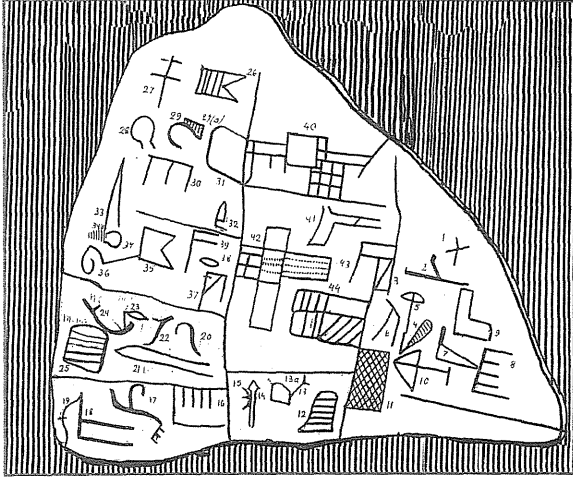
İbrani yazısı gibi, **Arap yazısı** da, **Fenike alfabetik yazısından** türemiştir (2)."

E- Turçaninov, Dunad ve Dhorme'un kendi-sine teslim ettiği Maykop Yazılı Taşı'nı okuduğunu, üç yıl sonunda açıklar. Yazı Abhaz dilindedir (Nart Dergisi, sayı: 5, Altın Post Ülkesi. sf. 28 Ocak-Şubat 1998). Taşın okunuşunun bilimsel açıklamaları da, 1971 yılında yayımlanır (resim-8).

Bu yayını uzun bir sessizlik dönemi takip eder. Bu sessizlik Suriye'deki Çerkesler'in, Şam'da 1991 yılında, Turçaninov'un Rusya'da basılamayan: "Kafkasya'da Eski Yazıtların İşaretlerinin Keşfi ve Çözümü" adlı kitabını Arapça yayımlayınca kadar sürer. Biz de olaydan, kitabın Arapça yayımlanmasından 15 yıl sonra Türkçeye çevrilmesiyle, Mayıs 2006'da haberdar olduk.

Turçaninov, "Maykop Yazılı Taşı'nı okuduğunda, okuduğu yazının Biblos'da bulunan okunamamış yazılarla olan ilişkisi bilinmiyordu. "Protobiblos" olarak nitelenen bu yazılar,

(2) G. Jean. Yazı İnsanın Belleği. YKY. 2001

Resim-8: Maykop Mimari Yazısı: "Bu kral, büyük Marani (Mara-Güneş) oğulları soyundandır. Aya kalesi onun mülkiyetindedir. Yirmi birinci yılının (krallığın, hükümlüğünün) yılının, Ekim ayı başlangıcında, Hiza'dan Pağa'ya (dağlar ülkesine) çıktığı zaman, altınla dolu pahu kayalık vadisinde kaleyi yaptıрмаğa başlamıştır."

bulunuşundan kırk yıl geçtiği halde okunamamıştı. Turçaninov, Dhorme ve Dunand'ın kendisine gönderdiği, Byblia Grammata'da yayımlanan ve ikinci bin yıl başlarına tarihlenen Biblos Yazıları ile, M.Ö. IV. bin yıl sonuna tarihlenen ve Maykop Oşad Kurganı'nda bulunan gümüş kupalar üzerindeki yazıları (resim-9), ayrıca 1978 yılına kadar Kafkasya'da bulunan tüm yazılı örnekleri de okumuştur. Turçaninov bu çalışmaların bilimsel sonuçlarını, 1978 yılında yayımlamak istedi. Ancak bu mümkün olamadı (resim-10/A-B).

Sanırım bunun en önemli nedeni Fenike yazıları ile Kafkasya ilişkisinin, Turçaninov'un çalışmalarıyla ortaya çıkması ve bu nedenle yüzyıllardır Alfabetik Yazı'nın sahibi olarak bilinen Fenikeliler'in (Yahudiler'in atalarının) bu büyük onuru Çerkesler'e kaptırma korkusudur.

Bu olayı Turçaninov'un kendisi şöyle anlatıyor: "Kitap benimle ilgisi olmayan birtakım nedenlerle basılamadı. Dizgisi hazır olan kitap, basım aşamasında durduruldu. Çünkü bazı alimler, ırkçı dar görüşleri nedeniyle sayıca az ama Kafkasya'da çok eski olan bir milletin duyurulmasına hoşgörülü davranmadılar.

Bu millet **Aşviler**'in torunlarıdır. Onlar, **Kafkasya'da ilk yazıyı bulanlardır**. Belki de **Ortadoğu'da, eski Fenike'deki yazı da onların**

olduğundan hoş karşılanmadılar. Kitap dizgisi hazır olduğu halde basımı durduruldu. Ben ırkı, arkeolojik ve tarihi verileri vermeğe (bilim adamı olmam nedeniyle) mecburdum."

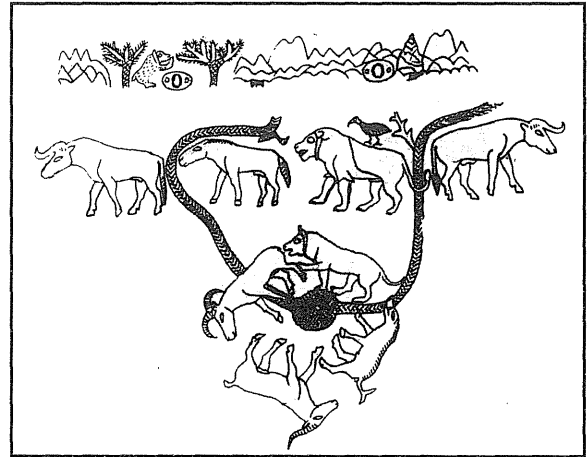
Sovyet Bilimler Akademisi Üyesi Prof. Turçaninov ayrıca: "Bütün yazılar okundu. Her kelime ve her cümle üzerine açıklamalar yapıldı. Gerçekleri arkeoloji, tarihi ve antropoloji ilimlerine dayanarak verdim" diyor.

Sonuç, "Bugün, yazı ve medeniyette öncelik **Aşviler**'indir (3)." (Turçaninov "yazı" derken ilk alfabetik yazıyı, "Medeniyet" derken de dünya medeniyet tarihini kastetmektedir).

Yazar, yaşam boyu birikimlerini koyduğu bu kitabının neden basılmadığı konusunda son noktayı şöyle koymaktadır:

"Bunun cevabı, bana gönderilen resmi belgelerde mevcuttur. Bu belgelerin bir gizliliği yok. Aksine, birçok bilim kuruluna başkanlık yapmış bir takım şahıslar tarafından imzalanmış belgelerdir. Kitabın yayınlanması yasaklandıktan tam bir yıl sonra bana gönderilen mektupta, kitabımın yayımlanmasının imkansız olduğu bildirildi. Mektuplarda ifade edildiğine göre: Arkeolojik eserleri açıklığa kavuşturmam, **Kafkas halklarının (Çerkesler'in) kültürel gelişmesine, onların ırkı ve vatani duygularının gelişmesine neden olacaktır.**"

F = Genel olarak Çerkesler'in kökeninin Sind-Meotlar olduğu kabul edilir. Bilindiği gibi

Resim-9: Üzerinde Resim Yazı bulunan gümüş kabin üzerindeki beş sözcük dizisinin açılımı

(2) G. Jean. Yazı İnsanın Belleği. YKY. 2001

(3) Turçaninov: "Kullandığım 'Aşvi' tabiri halen popüler değildir, ama genellikle anlaşılabilir bir tabirdir. Bu ifadeyle alakalı olarak, Abhazlar Abazalar'a (Abazinler'e) hala Aşiva (Aşuva), yani Aşvi sakinleri derler" sf.164

AŞVI DİLİ ŞEKİLLERİ TABLOSU (1- YAZI ŞEKİLLERİ)				
SIRA	YAZININ ŞEKLİ		HECE	HECE DEĞERİ
	BİBLİOS METİNLERİNDE	AŞVI METİNLERİNDE		
1	2	3	4	5
1	Y Y Y	Y	A ve E gibi (a ₁)	a ₁
2	X X	X	Hecayı uzatan A gibi	a ₂
3	∅		(AY)(a ₁)	a ₁
4	Ω Ω Ω	Ω Ω Ω	An, Am (a ₁ a ₂)	a ₁ a ₂ , a ₁ a ₂
5	AAA	A	Ya gibi (y ₁)	y ₁
6	∑ ∑ ∑	∑ ∑	Va gibi (y ₂)	y ₂
7	∏ ∏		Keskin Va Gibi (y ₃)	y ₃
8	»		Va gibi (y ₃)	y ₃ , y ₃
9	∧ ∨	∨ ∨	Kısa Va gibi (y ₄)	y ₄
10	∫ ∫ ∫	∫	Kısa Va gibi (y ₄)	y ₄
11		∫	Kısa Va gibi (y ₄)	y ₄
12	∫ ∫ ∫		Ba gibi (b ₁)	b ₁
13	∫ ∫ ∫	(∫ ∫)	Ba gibi (b ₁)	b ₁
14	∫ ∫	∫ ∫ ∫	Ba gibi (b ₁)	b ₁
15	∫ ∫ ∫		Pa gibi (p ₁)	p ₁
16	∫ ∫ ∫	∫ ∫	Pa gibi (p ₁)	p ₁
17	∫ ∫	∫ ∫ ∫	Pa gibi (p ₁)	p ₁
18	∫ ∫ ∫		Ma gibi (m ₁)	m ₁
19	∫ ∫ ∫	∫	Ma gibi (m ₁)	m ₁
20	∫		Ma gibi (m ₁)	m ₁
21	∫ ∫ ∫	∫ ∫ ∫	Da gibi (d ₁)	d ₁
22	∫	∫ ∫ ∫	Da gibi (d ₁)	d ₁

Resim-10/A: Aşvi Alfabetik Yazı şekilleri

bu halklar da M.Ö. VI-V. yüzyıllarda yaşayan Kuzey Kafkas halklarıdır.

Çerkes halklarını oluşturan boyların en eskisi, kutsal ateşe tapan Kimmer halkıdır (Cimmerians - Kimmerioi - Temirgoi - Gemirgja - **Ç'emguy - Kemirguy** - Kimmer Ceguagho)⁽⁴⁾. Kimmerler konusundaki bilinen en eski anlatım, Homeros'un (M.Ö. 850) Odyssea'sında geçer:

"Kimmer'lerin ülkesi ve kenti,
Her daim bol sisli ve bulutlu,
Parlak güneş göremez onları hiçbir vakit,
Ne yükseldiği zaman yıldızlı göğe,
Ne de gökten döndüğünde toprağa."
Homeros'a göre Kimmerya "Ölümler ülkesi"dir ve Hades'in bulunduğu yerdir.

Bu anlatım da M.Ö. IX. yüzyıla tarihlenir. Oysa, resim yazılı gümüş kupaların bulunduğu Oşad Kurganı, M.Ö.: III. bin yılın ortaları, hatta 4. bin yılın sonuna tarihleniyor. Arada büyük bir bilinmeyen dönem var.

Kimmerler öncesi bilinmeyen dönem nasıl

(4) E.Veidenbaum. Relation de la Circassie, 1724,
Xaverio Glavani, 1794,
A. Başmakof, Karadeniz'de Yirmi Yüzyıl Etnik Evrim, Kimmerler-Çerkesler, 1937.

73	∫ ∫		Ka gibi (k ₁)	k ₁
74	∫ ∫	∫ ∫	Ka gibi (k ₁)	k ₁ , k ₁ a ₂
75	∫ ∫	∫ ∫	Ha gibi (h ₁)	h ₁ , h ₁ a ₂
76	∫ ∫	∫ ∫	Ha gibi (h ₁)	h ₁
77	∫ ∫	∫ ∫	Yumuşak Ha gibi (h ₁)	h ₁
78		∫ ∫	Ha gibi (h ₁)	h ₁
79		∫ ∫	Ha gibi (h ₁)	h ₁
80		∫ ∫	Ha gibi (h ₁)	h ₁
81	∫ ∫	∫ ∫	Ha gibi (h ₁)	h ₁
82	∫ ∫	∫ ∫	Ha gibi (h ₁)	h ₁
83	∫ ∫	∫ ∫	Ha gibi (h ₁)	h ₁
84	∫ ∫	∫ ∫	Ğa gibi (g ₁)	g ₁
85	∫ ∫	∫ ∫	Ğa gibi (g ₁)	g ₁
86	∫ ∫	∫ ∫	Ğa gibi (g ₁)	g ₁
87	∫ ∫	∫ ∫	Ğa gibi (g ₁)	g ₁
88	∫ ∫	∫ ∫	Ğa gibi (g ₁)	g ₁

SIRA	RAKAMIN YAZILIŞ ŞEKLİ		ŞEKLİN ANLAMI	ŞEKLİN DEĞERİ
	BİBLİOS METİNLERİNDE	AŞVI METİNLERİNDE		
1	2	3	4	5
11		∫	1	1
21	∫ ∫		2	2
31	∫ ∫ ∫ ∫ ∫ ∫		5	5
41	∫ ∫ ∫ ∫ ∫ ∫ ∫ ∫		7	7
51		∫ ∫	10	10
61		∫ ∫ ∫ ∫	20	10+10
71		∫ ∫ ∫ ∫ ∫ ∫	21	10+10+1

Resim-10/B: Alttaki rakam şekilleri tablosunda, Maykop Yazılı Taşı'nda okunan, Aya kralının hükümranlılığının "21.yılında" ifadesindeki '21' sayısının açılımı veriliyor.

doldurulacak?

Elimizde sadece "dil'in taşıdığı veriler, aile damgaları, Nart destanları yani "Mit - Arkeolojik" denilebilecek veriler var. Eksik olan, arkeolojik verilerin artırılmasıdır.

Yazı'yı, milattan sonra X. yy. başlarında tanıdığı olan büyük Rus ulusunun değerli bilim adamları, bu soruna "kitabı basmama" yoluyla çözüm getirmişler. Oysa özel bir bilim dalı olarak "**Kafkasoloji**"nin, "**Kafkas Arkeoloji Heyeti**"nin oluşturulması, ortaçağ Adıge kültürü "**Belore Çerkesya**" olarak adlandırılarak, 1981 yılında D. Leskov öncülüğünde "**Devlet Oryantal Sanat Müzesi**"nin kurulması gibi olumlu gelişmelerden sonra, binlerce dolmenle "**dünyanın en büyük megalitik alanı**" olarak kabul edilen bu alanla ilgili çalışmaların yayınlanmaması değil, desteklenmesi beklenirdi.

Kuşku yok ki bu kurganlarda, tarih öncesine ait çok gelişmiş bir uygarlığın kalıntıları bulunmaktadır. Son yüz yılın başlarında yapılan ilk antropolojik araştırmaların, Beyaz İrk'a "**Kafkas İrki**" adının verilmesi ile sonuçlandığı, Ayrıca bu uygarlığın Sümer ve Hatti - Hitit, Hurri uygarlıklarıyla kimi benzerlikler gösterdiği (M. Rostovtzeff, S. Kuruşko, E. Akurgal'ın çalışmaları) de göz ardı edilmemelidir.

Hatti dili yüz yıldır okunamamıştır. Bu durumda, Kafkasoloji çalışmalarını duraklatmak değil, geliştirmek gerekirdi. Ne yazık ki, Türkiye'de de durum farklı değildir. Amerika'da çalışan ve geçen yıl, kısa süre, Bilkent Üniversitesine gelen Oğuz Soysal'dan başka, Hatti dilinde epigrafik çalışma yapan bilim adamımız yok. Anadolu'da bulunan tüm yazılar, tabletler, nerdeyse yüz yıldır yurt dışına gider, orada okunur.

Bu nedenle Türkiye'den konuyla ilgilenecek bir arkeolog çıkacağını sanmıyorum. Çıksa bile, Kafkas dillerini bilmiyorsa sonuç alamayacaktır.

Gene de çok ümitsiz olmamak lazım diye düşünüyorum. Çünkü bu beş bin yıllık yazıda ki dili konuşan halkın insanları halen Anadolu'da yaşıyor ve bu dili hala konuşuyorlar.

Bu halk, Oşad Kurganı'nda bulunan iki gümüş kupa üzerindeki resim yazılar'a adları geçen, **Sadz Ülkesi Krallığı**'nın halkıdır.

Bakın, sadece Abhaz - Adige dilini biraz bilmek bile, Sadz sözcüğünün anlamının çözülmesine, Kimmerler'den 2000 yıl daha eski olan bir halkı tanıma ve aydınlatmada, sınırlı olsa da nasıl bir katkı getirebiliyor:

Sa: biçme

Dza: Karış ölçüsü

Sazda: Karışlayıp biçen, karışla ölçüp biçen

Sı: kar

Adza: Yaş, sulu

S'adza: Sulu karlı memleket

Se: Biçme

Adze: İzinli

S'adze: Biçmeğe izinli

Resim yazılarda "Adı **Lım**, ailesi **Şi** olan **Sadz** Kralı"ndan söz ediliyor ve ayrıca "Arslan Kral Sadz, güçlü **Açba** ailesindedir" ifadeleri yer alıyor. "Ailesi **Şi** olan Sadz kralı" cümlesi, kralın "**at**" ailesinden olduğu anlamına gelir. Aynı şekilde;

"Aslan kral Sadz güçlü Açba ailesindedir" cümlesindeki Açba sözcüğü de, bu ailenin, "**kutsal at ailesi**"nden olduğunu teyit ediyor. Çünkü Açba kelimesinin Abhaz - Adige dilindeki açılımı:

A: en büyük, kutsal -

Çi: at -

Ba: ailesi, anlamlarına geldiğine göre, Açba sözcüğü de "kutsal at ailesi" anlamına gelmektedir.

Kafkasya'da, tümülüslerin yanında, yüzlerce at gömütü var.

Kafkas halklarının at konusundaki bu özel durumu, Hititler'le, "**kutsal at**" somutunda da bir benzerliğinin olduğunu düşündürüyor: Nevşehir, Kapadokya'da da (Gülşehir - Acıgöl) bir kaya üzerindeki, Hitit hiyeroglif yazılarında şu ifadeler var: "Rahip ..... kralın atının önünde de adaklar sunarak, tapınağın kutsal odasına iki adet vazo yerleştirdi ve uzakta olmayan Atlar Şehri'ne gidip ..... tekrardan atın önünde kesilen kurbanlar için üç adet vazo yerleştirdi."

Fenike - Biblos Alfabetik Yazılarından, Biblos (K) mezar yazıtında: "Ayy (Aya) ailesinden olan **Sadz**" ifadesi var.

Burada, "Aya ailesinden olan" ifadesi, "Aya şehri, Aya Kalesi'nden olan Sadz" anlamına geliyor. 1963 yılında okunan Maykop Taşı'ndan öğrendiğimize göre, Aya şehri M.Ö. 13. yy.'da, Pahu kayalık vadisinde, dağlara sınır olarak kurulan bir şehirdir.

Turçaninov'un Aşvi Yazısı dediği, beş bin yıllık yazıların gerçek sahipleri olan Sadz halkı konusunda elimizdeki bilgilerin bir kısmı şöyledir:

Evliya Çelebi, Seyahatname'sinin 2. cildinde, kendisi de Çerkes olan Vezir Seydi Ahmet Paşa'nın ona "Sen Abaza değilsin, muhakkak Sadse'lisin" dediğini anlatıyor.

Ö. Büyüka 1975 yılında yayınladığı bir çalışmasında⁽⁵⁾ Abazalar'ın Vubihlar'a Sadze dediğini anlatıp, "Ubih (Vubih), Sadzeler'e Adigeler'in verdiği addır" diyor.

Tamara V. Polovinkina, 1999 yılında Maykop'ta basılan, "Çerkesya Gönül Yaram" isimli eserinde Sadzlar için özetle şu bilgileri veriyor:

"Tarihte Karadeniz'in bütün dağlık ve kıyı arazisindeki nüfus için Sadz adı kullanılmıştır. Fakat aynı zamanda sadece kıyı şeridindeki nüfusa Sadz adı verildiğini de biliyoruz.

(5) Ömer Büyüka, Hz. İbrahim'le Awubla ve Kafkaslar.

Sadz dili, Kuzey Kafkasya dil ailesinin Batı Kafkasya (Adıge - Abhaz) grubuna dahildir. Tabii ki Adıgeler, Vubıhlar, Abhazlar gibi Sadzlar da aynı kökenden gelen Çerkes boy ve gruplarıdır.

Vubıhlar'ın Cih, Gürcülerin Ortaçağ sonlarında Cık, Rusların Ciket veya Ciget dedikleri Sadzların bu adları Yunan kökenli Zikh etnik adıyla ilişkilidir. Bu bağlamda Zikh adının Adıgelerin (Çerkesler'in) kendilerine çok eskiden verdikleri ad olduğu düşünülmektedir. Şu da bilinir ki, erken ortaçağ döneminde **Ciket** adı genelde sadece Adıgeler'i kapsıyordu.

19. yüzyıl ortalarında Sadz-Ciket arazisindeki nüfus, F. Tomau'ya göre yaklaşık 2.300 haneden oluşuyordu. Rusya-Kafkasya Savaşı sırasında Sadzlar, özellikle de dağlık arazilerdeki Sadzlar, Rus birliklerine karşı yıllarca direnmişlerdi. 1861'de Sadzlar, Şapsuğ, Vubıh, dağ Abazehleri ile birlikte konfederasyon kurdular ve Sadz-Ciket toprakları da bu devlet içinde yer aldı. Bilindiği gibi söz konusu konfederasyonda merkezi yönetim, Çerkes Parlamentosu olan meclise (khase) aitti ve bu meclis, bucak ve nahiyelerden seçilen temsilcilerden oluşuyordu.

1864 yılının baharında Çar ordusu, kıyı şeridinde dağlı Sadzlar'la, karşılaştı ve operasyonlar başlattı. 10-11 Mayıs 1864'te kanlı çatışmalar sonucu, Rus birlikleri büyük zayıyata rağmen dağlıları yendiler. Kısa süre sonra Sadzlar, aullarını terk ederek deniz kıyısına inmişlerdir, çünkü askeri birlikler onları yurtlarını terk etmeye zorluyorlardı ve Türkiye'ye göç etmek dışında bir seçenek kalmıyordu.

Eksik ve hatalı olsa da resmi Rus istatistikleri, Türkiye'ye göç eden Sadzlar hakkında belirli bir ipucu vermektedir. Buna göre 1863-64 arasında yaklaşık 20 bin Sadz, Osmanlı topraklarına göç etmiştir ki, bu durum şimdiki Soçi'nin bütün Sadz nüfusunun vatansız kaldığını gösterir. 1866 tarihli bir kaynakta Bzıb ve Khaşupse ırmakları arasında iki Sadz köyü bulunduğu belirtilir. Elimizdeki bilgilere göre bu köylerin halkı da 1870'li yıllarda göç etmiştir".

"Kuzey Kafkasya'dan zorla sürülmüş Sadz göçmenlerin evlatları, bugün dünyanın birçok ülkesinde oturmaktadırlar. Çoğu Türkiye'de olmak üzere Sadz grupları bugün Suriye, Ürdün, Lübnan, İsrail ve Mısır'da ile Avrupa ülkeleri ve dünyanın birçok ülkesinde yaşamlarını sürdürmektedirler."

Bu açıklama, şu anlama da gelmektedir: Dünyada pek az müzede beş bin yıllık objeler vardır. Bunlara değil dokunmak, sadece bakabilmek bile bir şanstır. Ama beş bin yıllık bir genetikten, dünyanın yaşayan en eski soyundan gelen bir Açıba ile yine bir Sadz olan bir Berzeg ve Ciget ile Hatkoy, Kemirgoy ve bir Samat - Alan'lı ile tokalaşmak hala mümkündür.

☉ = Kafkasoloji çalışmalarının başka bir yazı konusu olması gereken ilginç bir boyutu da, ansiklopedilere "Kafkasya'nın Batık Uygarlığı" başlığıyla giren ve Kafkasya'nın Babil ve Mısır'dan binlerce yıl önce büyük uygarlıkların beşiği olabileceğine, bu uygarlıkların kendi kayıtlarını tuttuklarına, bu kayıtların Karadeniz-Hazar arasındaki Kuban - Terek vadisinde bulunduğuna ilişkin, yüzyılın başında yapılan çalışmalardır.

Bu konuda yazılacak bir yazınının muhtemel başlıkları şunlar olabilir:

"Tufandan önce, üzerinde tufanın geleceğini bildiren yazıların olduğu söylenen Herkül Dikili Taşları (Herakles sütunları)", "Hz. İbrahim'in gerçek anayurdu Kafkasya mı?", "Mısır Ölüler Kitabı ve Kafkasya, Erek - Terek mi?", "Pssydache (Güzel su) yazıtları ve Mezopotamya", "Kafkas, Yunan, Fenike ve Mısır geleneklerinin örtüşmesi", "Nuh Tufanı ve Karadeniz, Abhaz - Adıgeler'in Duruidizmi", "Kafkasya'da kabile ve aile damgaları".

Turçaninov olayını başlatan, Maykop Taşı'nı bulan Dunand ve Dhorme'u, 1960 yılında kuzey Fenike'den Kafkasya'ya getiren asıl sebep belki bu başlıklardan biridir ☹

Bibliografya:

- 1- G.F. Turçaninov. Kafkasya'da Bulunan Antik Eserlerin Keşfi ve Yazılarının Çözülmesi. Birleşik Kafkas Dernekleri Federasyonu. Ankara-2006
- 2- Georges Jean. Yazı İnsanın Belleği. YKY. İstanbul 2001
- 3- Johannes Friedrich. Kayıp. Yazılar ve Diller. Arkeoloji ve Sanat Yayınları. İstanbul 2000
- 4- Aytek Nemitok. Çerkesler'in Kökeni. Kaf-Dav. Ankara 2003
- 5- Carl Faulmann. Yazı Kitabı. İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul 2001
- 6- Nevşehir. Kültür Bakanlığı. Tanıtma Eserleri Dizisi/70. İstanbul 1996
- 7- N. Anfimov. The Kuban's Ancient Gold. Krasnodar 1987
- 8- Tamara V. Polovinkina. Çerkesya Gönül Yaram. Maykop 1999
- 9- R. A. Fessenden. The Deluged Civilization of the Caucasus Isthmus 1924
- 10- B. Ömer Büyüka. Hz. İbrahim'le Kafkaslılar. Ekim 1975
- 11- Herodotos. Herodot Tarihi. Remzi Kitabevi 1973
- 12- Homeros. Odyssea. Sander Yayınları 1978
- 13- Pavel Dolukhanov. Eski Ortadoğu'da Çevre ve Etnik Yapı. İmge Kitabevi 1998
- 14- Georges Dumezil. Kafkas Halkları Mitolojisi. Ayraç Yayınevi 2000
- 15- Neal Ascherson. Karadeniz. İş Bankası Kültür Yayınları 2001
- 16- W. Ryan - W. Pittman. Nuh Tufanı. Arkadaş Yayınları 2003

Hangisi daha büyük?

Varmış, yaşamışlar üç kardeş. Üç kardeşin bir tek öküzleri varmış. O öküz o kadar büyükmüş ki arka ayakları Kurey ovasında, başı Zelukue'de yayılıyormuş. Üç kardeş beraber güdüyorlarmış öküzü. Bir gün öküzü suya götürmek gerekince toplanıp karar almışlar. Büyük kardeş öküzün baş tarafında, ortanca kardeş yan tarafında küçük kardeş de arkasından, öküzü Kuban kenarında sulamaya sürmüşler. Güneş doğarken karşıdan gelen küçük bir atlıya rastlamış büyük kardeş.

- Günaydın, iyi günler delikanlı!
- Sağ ol, sana da hayırlı günler, küçük atlı!
- Hayırdır, öküzü suya mı götürüyorsun?
- Muradımız o, ama oraya varmadan sanırım karanlık basacak. Rica ediyorum küçük atlı bizim geldiğimiz tarafa gidiyorsan yan tarafımızdan gelen kardeşime öküzü daha hızlı sürmesini söyleyiver.

- Kesinlikle söylerim, iyi yolculuklar, diyen küçük atlı yola koyulmuş.

Küçük atlı yürüye koş, kardeşler de öküzü karşıdan suya sürerek kuşluk vaktinde ortanca kardeşle karşılaşmış.

- Hayırlı günler delikanlı! Büyük kardeşin

peşinden daha hızlı sümeni istedi.

- Sağol. Ben elimden geleni esirgemiyorum, sana da rica ediyorum arkadan gelen küçük kardeşime daha gayretli sürmesini söyleyiver.

- Mutlaka söylerim, iyi yolculuklar! Küçük atlı yürüye koş, kardeşler de öküzü karşıdan suya süre süre, öğle vaktinde küçük kardeşle karşılaşmış.

- İyi günler, delikanlı!
- Sağol, sana da küçük atlı, kardeşlerime rastladın mı acaba?

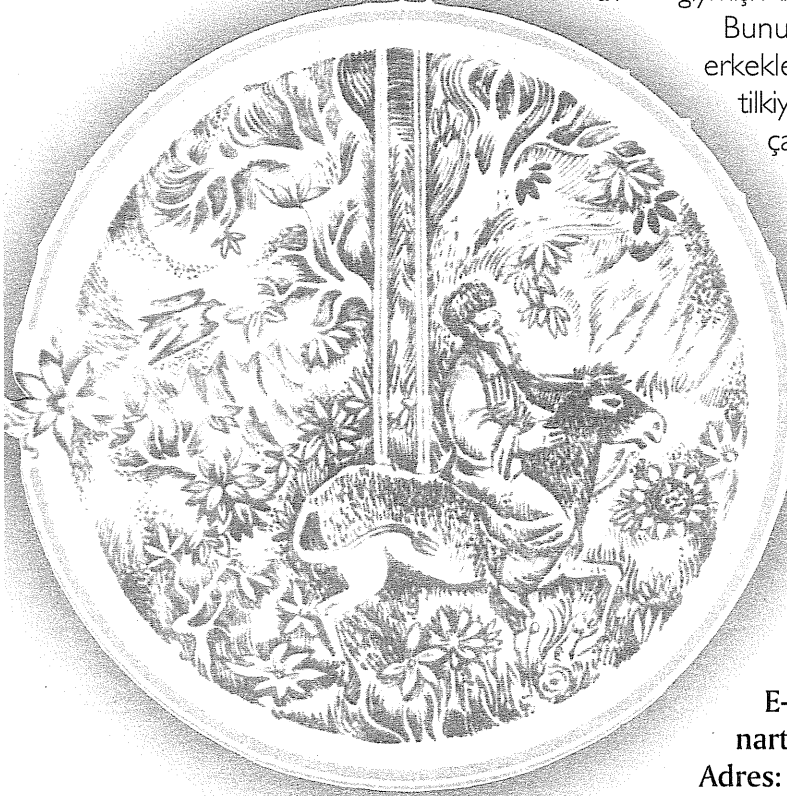
- Rastladım, daha hızlı sürmeni rica ettiler. Suya varmadan akşam olmasından korkuyorlar.

- Sağol, bütün gücümle sürerim. İyi yolculuklar.

Küçük atlı yürümüş, küçük kardeş de yoluna koyulmuş. Böylece süre süre üç kardeşin tek öküzü, suya varmaya az kala, gökte süzülen bir kartalın gözüne ilişmiş. Güçlü kartal bir hamlede üç kardeşin tek öküzünü kaptığı gibi havalanmış.

Güneş yakıcı, hava da sıcakmış. Bir keçi çobanı sürüyü yatırmış kendisi de bir tekenin sakalının altında uyuyormuş. Dünya kararmış, ortalık toz duman olmuş. O, öküzü gökyüzünde gezdirip yemek için yer arayan kartalmış. Kartal

bakınarak süzülürken sivri iki tepe görmüş. O gördüğü iki sivri tepe değil keçinin boynuzlarıymış, Kartal keçinin boynuzlarına konmuş, öküzü yemeğe başlamış. Biraz önceki rüzgâr ve toz dumanın uyandırdığı çoban, olup bitenleri anlamak için kafasını sakalın gölgesinden çıkarmış. Kartal ürküp havalanınca, düşürdüğü öküz çobanın gözüne kaçmış. Çoban her ne kadar uğraştıysa da öküzü gözünden bulup çıkaramamış. Köpeklerle av yaparak dolaşan bir grup avcı oradan geçiyormuş. Çoban yalvarmış yardım istemiş şu gözüme kaçanı çıkarın diye. Köpekleriyle birlikte avcılar akşama kadar aramışlar ama göze kaçan öküzü bulamamışlar. Akşam, sürüyle gözünden yaş akarak eve annesinin yanına dönmüş. Annesi avlu kapısında oğlunu bu halde görünce, serçe parmağını oğlunun gözüne daldırmış. Öküzü kısıldığı yerden çıkarmış, avucuna koyup incelemiş. Sonrada çaya götürüp atmış. Bir zaman sonra sel gelmiş ölü öküzü alıp götürmüştü. Sular çekilince öküz meydana kalmış. Yine zamanla bu ölü öküzün ar-

kasında toprak birikmiş gayet güzel bir ova oluşmuş. Bir köy de gelip buraya oturmuş. Fakat geceleri köy sallanmaya başlamış. Köyün huzuru kaçmış. Böyle korku içinde yaşarlarken bir gün güneşin ters taraftan doğduğunu görmüşler. Bütün köylü paniğe kapılmış. Hava iyice aydınlanınca köyde ayağına ayakkabı giyebilen tüm erkekler ellerine ok ve yaylarını alarak köyü sallayan nedeni bulmaya gitmişler.

Köy sınırları içinde toprağın altından bir kemiğin çıktığını görmüşler. Meğer bir tilki bu ovayı geren öküzü keşfetmiş, geceleri onu kemiriyormuş. Yer sarsıntısı da bundanmış.

Köyün tüm erkekleri yaylarını beraber germişler. Oklarını birlikte salmışlar tilkiyi öldürmüşler. Devrilmiş tilkinin derisinin bir tarafını yüzmüşler. Tilkiyi öbür tarafa devirip diğer tarafını yüzememişler. Ele geçeni alıp dönmüşler. Yarım tilki derisini köydeki tüm erkeklere paylaşmışlar. Küçük büyük herkese birer kalpak diktirip giydirmişler. İşte tam bu sırada yeni doğmuş bir bebek sabaha çıkmış. Herkes yeni kapaklarını giymiş. Ama yeni doğan bebeğin kalpağı yokmuş.

Bunu gören annesi ağlamış. Köyün tüm erkekleri koşmuşlar, ne kadar uğraşsalar da tilkiyi çevirip bebek için yüzememişler. Artık çaresiz yeni gelin, kucağında kundaktaki bebekle tilkinin yattığı yere gitmiş. Boştaki tek eliyle tilkiyi çevirip derisini yüzmüş. Elindeki bu deriye bunun gibi dokuz deri daha katmadan bebeğine kalpak çıkmamış...

Şimdi söyleyin bakalım çocuklar; Bu masalda adı geçenlerden hangisi en büyük? Bilenlere güzel ödülllerimiz var, ona göre düşünün... Cevabı bilenler bize mail veya mektupla bildirin. Armağanınız en kısa zamanda size ulaştırılacaktır.

E-mail:

nartdergisi@kafkasfederasyonu.org

Adres: Şenyuva mahallesi, Kafkas sokak,

No: 60

Beştepe-ANKARA

КЪАЗ АНЭЖЬ

НАЛШЫК МУХЬЭМЭД

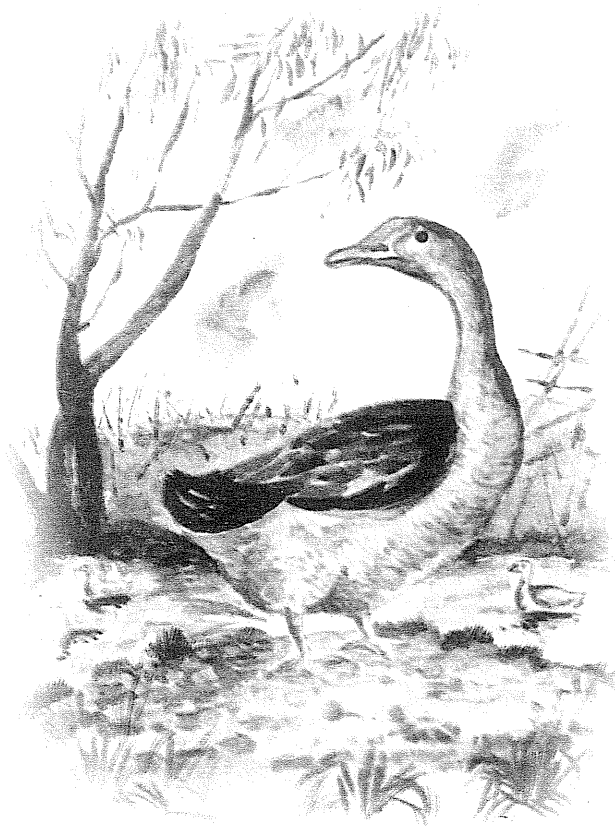
Дээдүрэ Къанжэмрэ китабындан

- Утхэну жыболэ: дахагъэ
пльагъуну ухуеймэ-
дянэр.
- Дэнэ?-сышоупшэ сэ.
- Джэдэшым!
- Сыт абы шылэр?
- Къришаш!
- Сытыр?
- Пльагъункъэ унаклуэм, -
желэри, дянэр шокI, ручкэр
согъэтылтыри, дянэм и ужь соу
Чы матэшхуэ кыгъэхъэзыра
къештэри, дянэр
джэдэшым шлохъэ, сэ джэдэ
бжэшхъэлум

сытоувэ- сопль: къаз анэжь
гъуабжэ, зиушэхуауэ, хъэуазэ
абгъуэм исщ. Дыкыльэгъуаш
нэхъри и шыр цыклухэм
зытреубгъуэ. Шыр зытлуш анэ
бгъафэм шэмьзэгъэжу кышцэкI
ауэ дэй шысщ.

- Пльагъурлэ, къехъэхыгъуэ
хъуаш!- желэ дянэм. Къаз анэжьыр
дянэм къопль, темыгушхуашэу -
Тсс!- жиэурэ.

- А си шырэ цыклухэ, дунэй
нэху фэзгъэлыгъунлэ!- дянэр къаз
зэрыбыным гумашэу йопсалаэ,
бгъэдоклуэтапэ. Ар имыдэу къаз
анэжьым и дамитыр кьелэт, уэн
хъэзыру. АрщхэкIэ дамэ

шэщайтым языр зыэрегъыхъэри,
дянэм къаз анэжьыр кьелэт- къаз
шырхэр, къаз анэжьым и бгъафэм
шлошэщри, къазыщ абгъуэ хуабэм
къонэ: япэ шыкIэ кьоулэбжь, итланэ
зэрыгъэклиин шадзэ.

- Уэ дыдыд мыгъэ! Страх!- жиэ
хуэдэ хуэдэ, къаз анэжьыр и тхэ
кызырихъкIэ мэклий, макъ икIакIэ
-Тсссс!- желэ уеблэмэ, алхуэдизкIэ
гужьеяши, дянэм къедзакъэжыну

хуожьэ.

- Сыкъомышыхужу ара?! Бэяу иджы!- хуохушцэри, дянэм къаз анэжьыр (зи чэзур къэсар аракъэ!) джэдэшым кышцедэ. Къаз анэжьыр зичэтхъэжу маджэ, мэклий: -Уэ дунэй лей мыгъуэ!- жиэ хуэдэ.

Дянэм къаз шыр цыкълухэр зэрыгъэклийуэ матэм иреклутэри шыбым кышцех, я лъакъуэ фагъуэ цыкълухэм лэныстэклэ лъабзэ иридзурэ, пшантлэ удзышцэ дахэм хегъэтлысхъэ: удзыпс шлэгъэжа хуэдэ, шхъуантлэ-гъуэжьыфэхэщ цы шабэ хъужауэ. Дахэлейш!

Иджы къаз анэжьым и гур кызыэрыгъуэтыжаши,

-Тс- жиэурэ и пшэр хеш, и шыр лъагъугъуафлэ цыкълухэм зашмыгъэншцу тохъуашэ.

Дянэм телшэчитклэ псырэ хугурэ пшэфлалэм кышцехри къаз шырхэм ябгшэдегъуэвэ. Аршхьэклэ а цыкълухэр зэклэ псыми лусми елусэркъым- ящыхуркъым!

Дуней нэху ящыпэлъагъур яфлэгъэшлэгъуэну къаз шыр цыкълухэр кышцольэт, кышцольэтри шлопхъуэ, шлопхъуэ, шлопхъуэри йохуэхыж.

Аргуэру къотэджыжри удзыпэ папшэ цыкълухэм едзэпылэну хуожьэ. Аршхьэклэ къуокъу-къокъури къольеиж-шыбклэ тохуэ...

Гъатхэ дахэши, псэм флэдэрэжэгъуэу къепс дыгъэм и бзий хуабэхэр ди пшантлэм дэт удз цынэ цыкълухэм поджэгухь. - Фи псэ фыхуеижмэ, мы си жыр цыкълухэм фыкъемьлусэ!- жиэ хуэдэ, къаз анэжьри буэ мэхъуашэ, еуэ

мэхъуашэ!

Иджы дянэм сэрэ пшантлэм лыдэтш, къаз зэрыбыным тлэкълу дакъышхьэшыкълуэтауэ.

Абы хэту, ди хъэмасклэр къазхэм бгъэдыхъэну хуожьэ. Тхьэм эшлэ, -Мы ди пшантлэм дэт сымшыху цыкълужьейхэр сыт?- жила.

Хъэмасклэр къаз шырхэм гъунэгъу зэрыхуэхъуу къэхъуам ушлэмыупшлэ. Къаз анэжьым и дамэхэр ешэш, хъэмасклэ къэкълуатэм пожьэ,

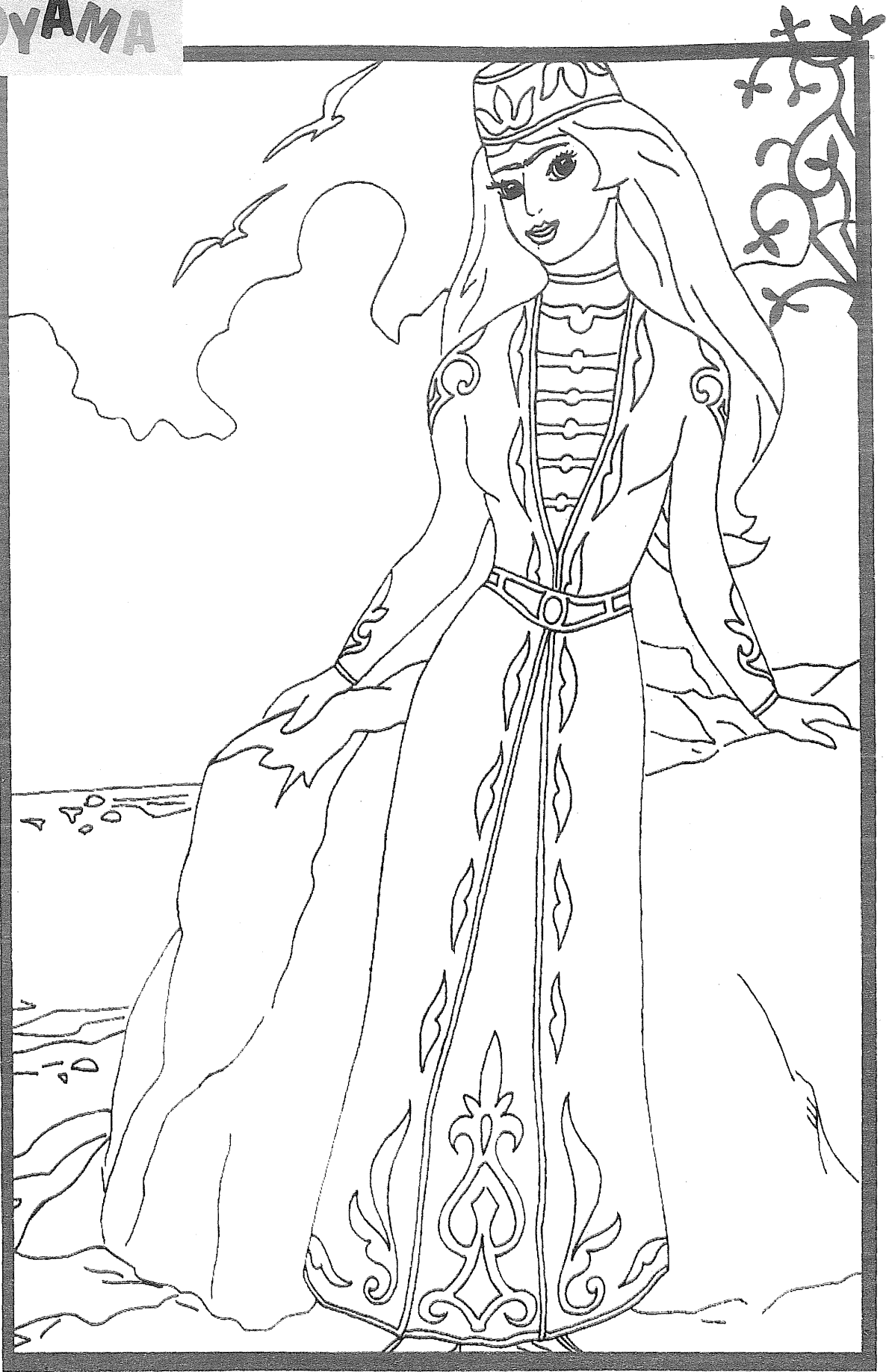
жьэхолъадэри, и дамитлымклэ лъэкл кымыгъанэу хъэмасклэм йоуэ, гъубжэдзэм хуэдэ и дзэ жанхэмклэ хуишлэу хуишлэу хъэмасклэм и тхьэкълумэм йодзакъэ. Апхуэдэ удын кылытысыну зигу къэмыкълыха хъэмасклэ тхьэмышкълэр пшлэууэ кылуожыж: -Мыр лбо?! Сэр нэхь бзаджи мыр!- жилэ хуэдэ. И шхьэр бгъунжу егъэсыс-тхьэкълумэ дзэкълумэ дзэкъланлэр лейуэ узу кышцлэкълынш!

-Ы-ы! Шхьэ уи мылуэху зумыхуэрэ иджыри!- дянэм хъэмасклэ зи гур кыишлэукълэр флэпсэкълуэд мэхъу.

Къаз анэжьыр и шыр цыкълухэм яхохъэж. И пшэр хэшауэ еуэ мэгуфлэри мэгуфлэ, еуэ мэгуфлэри мэгуфлэ-текълуаш бийм!

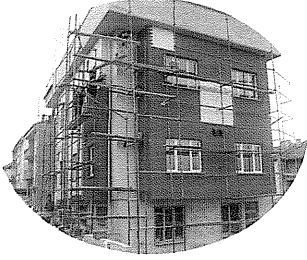
-Анэ гумашлэм хуэдэш; и шыр цыкълухэр и псэм нэхьрэ нэхь гуашлэу ехъумэ!- дянэм сэлпъурэ жьыолэ сэ. Дянэм и нэхуши, сэри гузагъэгъуэ силэш...

Унэм сыкъышыхьэжри, дянэр згъэгуфлэн си мураду, сэ слъэгъуар стыжаш ■

YENİ haceşlerimiz için

bir tuğlaya bir kürek harc da sizden!!

Bozüyük Kafkas Kültür Derneği Kültür Merkezi İnşaatı

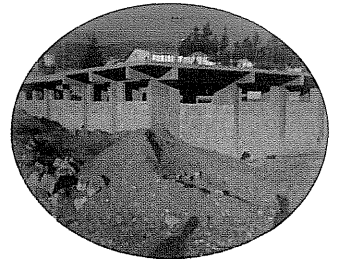
KAMPANYA HESAP NUMARALARI
GARANTİ BANKASI BOZÜYÜK ŞUBESİ (BİLECİK)
HESAP SAHİBİ: HAKAN KARUK
ŞUBE KODU: 532
HESAP NUMARASI
6699318
POSTA ÇEKİ HESAP NUMARASI

Kahramanmaraş Kafkas Kültür Derneği Sosyal Tesis İnşaatı

KAMPANYA HESAP NUMARASI

VAKIFBANK
2016778

kefken anıt mezarlık projesi tamamlama kampanyası

Bilindiği üzere geçtiğimiz yıl Kocaeli Kafkas Kültür Derneği öncülüğünde gönüllü kurum ve katılımcılar tarafından başlatılan bir çoğunluğu gerçekleştirilen Kefken Anıt Mezarlık Projesinin eksiklikleri bulunmaktadır. Bu eksikliklerin 21 Mayıs 2007 anma etkinliklerine kadar tamamlanarak anıt mezarlığın ziyaretçilere açılması federasyonumuz tarafından hedeflenmektedir. Bu amaçla bu günden itibaren başlattığımız kampanya 21 Mayıs 2007 tarihine kadar devam edecektir. Kampanya'ya katkı sağlayanların isimleri an ve Nart dergisinde ilan edilecektir. Toplanan bağışların, Kefken anıt mezar ve çevre düzenlemesi harcamalarından arta kalan kısmı ise her yıl 21 Mayıs da ulusal gazeteler ve Nart dergisinde yayımlanacaktır.

Kampanyaya katılarak destek sağlayacak tüm katılımcılara şimdiden şükran ve teşekkürlerimizi sunarız.

Saygılarımızla.
Ha Marje

KAMPANYA HESAP NUMARALARI

Ziraat Bankası Ankara / Emek Şubesi

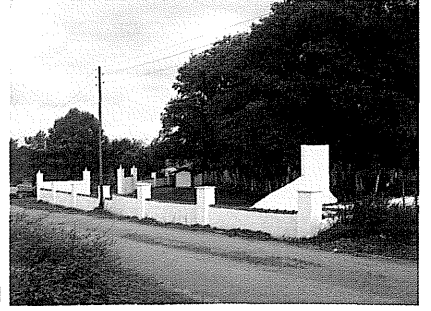
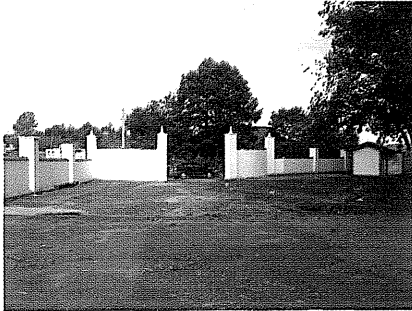
TL HESABI
35586148-5001

DOLAR HESABI
35586148-5002

EURO HESABI
35586148-5003

POSTA ÇEKİ HESABI
1911687

ayrıntılı bilgi için
www.kafkasfederasyonu.org

Biz bu işi
henüz
60 yıldır
yapıyoruz!

Bahçe duvarından garaj zeminine, merdivenden bina
cephesine, yerdeki karodan çatıdaki kiremite,
eviniz için gerekli tüm ürünleri
aynı çatı altında üretiyoruz.

Uluslararası standartlardaki kalitemiz, dinamik genç
kadromuz, tecrübemiz ve Türkiye genelinde
yaygın bayi ağımız ile
60 yıldır sizinle.

